

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra Historie

**Obraz Habsburské monarchie v učebnicích dějepisu.
Analýza současné učebnicové provenience pro ZŠ.**

Diplomová práce

Bc. Štefan Němeček

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor AJ-D

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Východská

Plzeň 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci zpracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury. V Plzni 2024

Poděkování

Děkuji PaedDr. Heleně Východské za odborné vedení a podnětné rady.

Obsah

1	Úvod.....	6
1.1	Učebnice	7
1.2	Měřítko a aspekty komparace	8
1.2.1	Orientační aparát	8
1.2.2	Řídící aparát	9
1.3	Kapitoly	10
2	Analýza orientačního a řídicího aparátu.....	11
2.1	Orientační aparát.....	11
2.2	Řídící aparát.....	12
3	Habsburská dynastie a monarchie v učebnicích pro sedmou třídu	16
3.1	Učebnice Fraus.....	18
3.1.1	První Habsburkové.....	18
3.1.2	Filip II.	20
3.1.3	Ferdinand I.	22
3.1.4	Rudolf II.....	26
3.1.5	Ferdinand II.....	30
3.2	Učebnice SPN	32
3.2.1	První Habsburkové.....	32
3.2.2	Ferdinand I.	33
3.2.3	Karel V. a Filip II.....	36
3.2.4	Rudolf II.....	38
3.2.5	Ferdinand II.....	40
3.3	Učebnice NS	41
3.3.1	První Habsburkové.....	41
3.3.2	Ferdinand I.	41

3.3.3	Rudolf II.....	43
3.3.4	Matyáš a Ferdinand II.....	44
3.3.5	Karel V. a Filip II.....	45
4	Habsburská dynastie a monarchie v učebnicích pro osmou třídu	46
4.1	Učebnice Fraus.....	48
4.1.1	Doba pobělohorská.....	48
4.1.2	Marie Terezie a Josef II.	48
4.1.3	Doba před revolucí 1848 a revoluce 1848	50
4.1.4	Habsburská monarchie od revoluce 1848 do první světové války	53
4.2	Učebnice SPN	56
4.2.1	Doba pobělohorská.....	56
4.2.2	Marie Terezie a Josef II.	56
4.2.3	Doba před revolucí 1848 a revoluce 1848	58
4.2.4	Habsburská monarchie od revoluce 1848 do první světové války	60
4.3	Učebnice NS	61
4.3.1	Doba pobělohorská.....	61
4.3.2	Marie Terezie a Josef II.	62
4.3.3	Doba před revolucí 1848 a revoluce 1848	63
4.3.4	Habsburská monarchie od revoluce 1848 do první světové války	64
5	Závěr.....	67
6	Použitá literatura.....	69
6.1	Literatura.....	69
6.2	Učebnice	71
6.3	Internetové zdroje.....	72
7	Summary	74
8	Přílohy	I

1 Úvod

Vláda Habsburské monarchie v českých zemích je bezesporu kontroverzní téma českých dějin. Někteří autoři setrvale chápou tuto dobu jako vládu cizí dynastie, která přiškrtila historický vývoj českého etnika a způsobila nemalé škody na kulturním rozkvětu národa. Na druhou stranu existují ti, kteří k dané době „vyhledávají“ výlučně pozitivní faktografii a dávají ji do kontrastu se současností. Tato doba počínaje rokem 1526 a konče 1918 je zdrojem mnohých paralel a zneužití. Jako příklad prvního intelektuálního přístupu může sloužit bývalý prezident Václav Klaus, který často tuto dobu napadá. Srovnává Rakousko-Uhersko s konceptem Evropské Unie¹ a bez okolků ve většině případů argumentuje z hlediska patriotického až nacionálního pojetí dějin. Ideologický protipól pak tvoří např. politické či historiografické osobnosti, které se angažují v monarchistických organizacích a požadují zrušení republiky a ustanovení člena habsburské dynastie českým králem.²

Jedno z neznámějších slovních spojení, které je v historických publikacích a také učebnicích přiřazováno k vládě Habsburků, je „doba temna“. Původní románový termín Aloise Jiráska se stal pro mnohé synonymem pro velkou část období českého novověku. V posledních třiceti letech však dochází k postupné „rehabilitaci“ této skoro 400leté historie. Důkazem toho může být uložení ostatků Karla I. Habsburského v chrámu svatého Víta³ nebo vztyčení Karlovy sochy v Plzni na Doubravce⁴.

Neexistuje tedy názorová shoda na tom, jak nahlížet na toto historické období. Dle průzkumu českého rozhlasu, který si objednal k výročí sta let od vzniku Československa, pouze 15 % respondentů odpovědělo, že bychom se měli hůře, kdybychom zůstali součástí

¹ Češi před sto lety odmítli federaci řízenou z Vídně, teď jim hrozí superstát řízený z Bruselu, míní Klaus [online]. 2018. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2634608-cesi-pred-sto-lety-odmitli-federaci-rozenou-z-vidne-ted-jim-hrozi-superstat-rozeny-z>. [cit. 2024-04-08].

² Habsburkové nikdy neřekli ano, chci český trůn. Ale zatím nikdy neřekli ne, říká čestný předseda monarchistů. Online. 2018. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/habsburkove-nikdy-nerekli-ano-chci-cesky-trun-ale-zatim-nikdy-nerekli-ne-rika-lidr-monarchistu.A181028_220729_in_domov_pev. [cit. 2024-04-08].

³ V chrámu sv. Víta byly uloženy ostatky posledního českého krále. Karel I. zemřel před 100 lety. Online. 2022. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/kaple-sv-vita-ostatky-blahoreceni-historie-ceremonial_2204241255_kth. [cit. 2024-04-08].

⁴ V Plzni na Doubravce stojí nová socha, představuje Karla I. Online. 2022. Dostupné z: https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/v-plzni-na-doubravce-stoji-nova-socha-predstavuje-karla-i-20220401.html. [cit. 2024-04-08].

Rakouska-Uherska, zatímco 41 % dotázaných odpovědělo, že bychom se měli lépe.⁵ Z tohoto průzkumu lze soudit, že má česká společnost spíše pozitivní náhled na Habsburskou monarchii.

Motivace k sepsání této práce tedy vyvěrá, jak uvádím výše, z mé zkušenosti s vyhraněnými názory jedné či druhé strany, a to jak mezi laickou populací, tak mezi autory učebnic, a tudíž i mezi vyučujícími dějepisu. Učebnice by měly plnit funkci garanta odbornosti a nestrannosti. Proto jsem se rozhodl analyzovat, zdali tato zaujatost nepramení již ze základní didaktické pomůcky ve výuce dějepisu na základních školách.

Osobně chápu učebnici jako jeden z mnohých didaktických prostředků učitele, který ale může primárně ovlivňovat obsah, již je žákům předkládán. Je však důležité připomenout, že pedagog nemusí využívat učebnice pouze jako prostředku k didaktické expozici, ale že moderní učebnice nabízí i mnohé jiné didaktické formy práce, jako je rozšiřující učivo, návrhy na referát, práce s textem, práce s mapou, práce s ikonickým textem, mezioborové úkoly atd. Všechny tyto prvky mají nesporný potenciál prezentovat odlišné obsahové pojetí dané problematiky.

Můj cíl v rámci diplomové práce je proto kriticky zanalyzovat vybrané učebnice z hlediska jejich pojetí tématu Habsburská monarchie. Badatelskou otázkou, kterou si kladu, je, zdali učebnice dějepisu pro sedmou a osmou třídu prezentují habsburskou monarchii komplexně a nestranně. Mé bádání se tak zabývá tím, jaký obraz je žákům předkládán a zdali se autoři učebnic nepřiklání k bipolárnímu chápání tohoto tématu. Budu tak analyzovat faktografii, práci s ikonickým textem, formu prezentace učiva, úkoly a otázky k tématu, rozšiřující učivo atd.

1.1 Učebnice

V této práci analyzuji šest učebnic dějepisu tří nakladatelství. Od každého nakladatelství se bude jednat o učebnici pro sedmou a osmou třídu. Vybral jsem tato tři nakladatelství tak, aby byly zastoupeny učebnice, které se dle mého názorů od sebe liší co možná nejvíc. Jedná se

⁵ Průzkum ke 100 rokům od vzniku Československa: kdyby se monarchie nerozpadla, měli bychom se lépe nebo stejně. Online. 2018. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceskoslovensko-28-rijen-1918-100-let-prvni-republika_1810031330_ako. [cit. 2024-04-08].

o učebnice nakladatelství SPN – pedagogické nakladatelství⁶ vydané v roce 2020⁷, učebnice nakladatelství Nová Škola⁸ vydané v roce 2020⁹ a učebnice nakladatelství Fraus vydané v roce 2021¹⁰.

1.2 Měřítka a aspekty komparace

1.2.1 Orientační aparát

Rozbor struktury učebnic z hlediska orientačního aparátu provedu dle konceptu Jana Průchy a základních tří bodů, jež v těchto konceptech stanovil.¹¹

1. Obsah učebnice: Hodnotím obsah učebnice podle toho, nakolik poskytuje přehled o tématech, kterým se daná publikace věnuje, a zároveň jak jasně vypovídá o tom, v jakých částech učebnice jsou tato témata zařazena.
2. Struktura učebnice: Za velice důležitý prvek považuji členění učebnice na tematické bloky a kapitoly. Tato struktura pomáhá čtenáři najít v učebnici potřebné informace. Analyzuji tedy, jak jsou jednotlivé části učebnice organizovány a jaký je logický tok výkladu.
3. Rejstříky: K orientačnímu aparátu patří také rejstříky, popíšu tedy, do jaké míry usnadňují rychlé vyhledávání konkrétních informací. Rejstříky mohou být rozděleny na věcný rejstřík (seznam klíčových termínů a pojmových definic), jmenný rejstřík (seznam osob, míst a důležitých názvů) a smíšený rejstřík, který kombinuje oba přístupy.

⁶ Dále jen „SPN“.

⁷ VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 7: Středověk a raný novověk pro základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2020. ISBN 978-80-7235-547-1; VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 8: Novověk pro základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2020. ISBN 978-80-7235-540-2.

⁸ Dále jen „NS“.

⁹ VYKOUPIIL, Libor, ANTONÍN, Robert, FEJFUŠOVÁ. *Dějepis 7: Středověk, počátek novověku*. Brno: Nová škola, 2020. ISBN 978-80-7600-178-7; ČAPKA, František, VYKOUPIIL, Libor. *Dějepis 8: Novověk*. Brno: Nová škola, 2020. ISBN 978-80-7600-179-4.

¹⁰ Kolektiv autorů. *Dějepis 7: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-711-5; Kolektiv autorů. *Dějepis 8: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-712-2.

¹¹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média*. Brno: PAIDO, 1998. ISBN: 8085931494. s. 142; PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0456-5. s. 269–305.

1.2.2 Řídící aparát

Pro rozbor struktury řídicího aparátu je v této práci využito konceptu Jana Průchy. Z výčtu komponentů, které jsou v rámci tohoto konceptu uvedeny, jsem se rozhodl v této práci využít osm z nich, neboť se mi zdály jako klíčové pro analýzu učebnic vzhledem k zvolenému tématu.¹²

1. Předmluva: Hodnotím, jak je provedeno uvedení do problematiky dané učebnice. Zabývám se tedy hlavně tím, zdali učebnice obsahují krátký přehled toho, co žáky v učebnici čeká a jaký cíl autoři v této učebnici sledují.
2. Návod k práci s učebnicí: Návod k práci s učebnicí by měl být pro žáky i pedagogy vhodně upraven. Snažím se tedy analyzovat, jak autoři formulují instrukce a rady pro efektivní využití veškerých prostředků, které učebnice nabízí.
3. Stimulace před celkovým učivem ročníku: Tato část obsahuje podněty k zamyšlení, sleduji proto otázky a úvahy, které žáky připravují na učivo, které budou studovat v daném ročníku.
4. Stimulace před nebo v průběhu lekcí a témat: V této části se soustředím na otázky, úvahy a podněty k zamyšlení, jež mohou být uvedeny před začátkem lekce nebo během ní. Cílem této stimulace je, aby byli žáci aktivně zapojeni do učebního procesu.
5. Otázky a úkoly za témata a lekce: Tato část zahrnuje otázky a úkoly, které žáci mají vyřešit po absolvování určitého tématu nebo lekce. Hodnotím tedy do jaké míry autoři prověřují a upevňují porozumění učivu.
6. Instrukce k úkolům komplexnější povahy: Rozebírám, zda autoři zakomponovali úkoly náročnější povahy. Jedná se o úkoly, jež si žádají složitější přípravu a větší úsilí při jejich plnění. (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním atd.)
7. Explicitní vyjádření cílů pro žáky: Sleduji, zdali jsou v učebnici jasně a konkrétně definované cíle učení žáků. Tento cíl má jasně určit, čeho mají dosáhnout studiem daného obsahu.

¹² PRŮCHA. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média*, s. 141–142; PRŮCHA. *Moderní pedagogika*, s. 269–305.

8. Odkazy na jiné zdroje informací: V neposlední řadě hodnotím učebnici podle toho, zda uvádí odkazy na další zdroje informací, jako je doporučená literatura. Sleduji, zda žáci dostali ucelený a věrohodný zdroj informací pro jejich potencionální samostudium.

1.3 Kapitoly

Práci rozdělují na tři kapitoly. V první kapitole se věnuji analýze orientačního a řídicího aparátu dle teoretického rámce, který jsem nastínil v předchozí podkapitole. Kriticky tak analyzuji strukturu orientačního a řídicího aparátu dle vybraných konceptů a principů.

Následuje stěžejní část práce, kde ve dvou kapitolách analyzuji historickou expozici o habsburské monarchii a případně navrhuji alteraci. Analyzuji tak kvalitu práce s ikonickým textem, s otázkami za textem, s rozšiřujícím učivem atd. Neopomím ani hodnocení faktografické úrovně a případně dané informace opravuji či zpřesňuji. Ve třetí kapitole se zabývám analýzou a alterací obsahu tří učebnic pro sedmou třídu. Tuto kapitolu dělím dle nakladatelství a dle panovníků, o kterých daná učebnice pojednává. Tematicky tyto učebnice prezentují rakouskou větev habsburské monarchie od roku 1526 až do konce třicetileté války. Autoři se jen zběžně zabývají španělskou větví či habsburskou dynastií před nástupem Karla V. a Ferdinanda I. Autoři se tedy soustředí převážně na habsburskou monarchii v kontextu českých dějin.

V poslední kapitole se zabývám analýzou tří učebnic pro osmou třídu. Tuto kapitolu dělím rovněž na základě nakladatelství a mnou vymezených historických úseků. Autoři o habsburské monarchii v těchto učebnicích pojednávají v rozmezí od konce třicetileté války až do první světové války. V této kapitole se tak zaměřuji na historickou expozici, kterou analyzuji a rovněž alteruji.

2 Analýza orientačního a řídicího aparátu

2.1 Orientační aparát

Odlišnost vybraných nakladatelství je patrná již samotným členěním na kapitoly a tematické bloky v obsahu. Učebnice nakladatelství NS využívá dvouúrovňové členění na hlavní nadpis a nadpis, stejně tak činí i nakladatelství Fraus. SPN na druhou stranu přidává ještě podnadpis, který činí orientaci v učebnici o něco jednodušší než u konkurenčních nakladatelství navíc jsou názvy jednotlivých kapitol a podkapitol věcné a srozumitelné. Fraus udržuje úzus věcnosti názvu kapitol pouze u tematických bloků. Samotné nadpisy ne vždy jasně formulují obsah dané kapitoly např.: „*Trpaslíci na ramenou obrů*“¹³, tato kapitola pojednává o kláštorech a řeholnicích v raně středověké Evropě. Podobně v kapitole: „*Touha poznávat svět je přirozená všem dobrým lidem*“¹⁴, autoři představují v krátkých medailoncích významné představitele vědy (Mikuláš Koperník, Johannes Gutenberg) nebo kultury (Miguel de Cervantes, William Shakespeare) v období Renesance. „*Pod křídly orla vítězí lev*“¹⁵, v tomto případě se jedná o kapitolu pojednávající o jezuitském řádě, manufakturách a životu na venkově. NS se daří stejně jako SPN udržovat věcnost v názvech kapitol.

Podstatnou součástí žákovy orientace v učebnici a v celoročním učivu může být slovníček odborných pojmů. Na zadních stránkách učebnice Fraus nalezneme abecedně seřazený slovníček pojmů, rejstřík věcný, rejstřík osob a míst a rejstřík map. U učebnic NS rovněž nalezneme rejstřík osob a míst na konci učebnice, tento rejstřík je ale o poznání skromnější a přehlednější, avšak chybí zde slovníček pojmů, který je nahrazen pouze občasnou výzvou, aby si žáci daný pojem vyhledali sami viz pojem pogrom¹⁶, v tomto případě je daný pojem ještě zmíněn ve spodní liště, kde se vyskytuje jeho anglická a německá verze. NS místo slovníčku historických pojmů upřednostnilo vložení spodní lišty s odlišným barevným podkladem, kde se nalézají české pojmy jak běžné, tak i odbornější. Přidanou hodnotou jsou zde uvedené české termíny s jejich anglickými a německými variantami. Sporadicky se v učebnicích NS objevují i vysvětlení termínu bez jejich překladu jako je to například v případě termínu majestát a krys¹⁷ to ve svém celku působí velice nesystematicky

¹³ *Dějepis 7.* Fraus.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ *Dějepis 8.* Fraus, s. 5.

¹⁶ *Dějepis 8.* Nová škola, s. 17.

¹⁷ *Dějepis 7.* Nová škola, s. 100.

a nahodile. Navíc jsou často pojmy vybrané k předkladu velice nad jazykovou úrovní daného ročníku. Ilustrovat to mohou tato podstatná jména z učebnice pro 7. třídu: hutnictví – metallurgy¹⁸, pitva – autopsy¹⁹, smíření – reconciliation²⁰. Učebnice SPN postrádá jakýkoliv rejstřík, ale na rozdíl od učebnice Fraus a NS umísťuje slovníček pojmů na konec kapitoly, což se zdá z hlediska přístupnosti pro žáky jako nejvhodnější varianta. Jednak tato varianta nenutí žáky listovat na konec učebnice, jako je to u učebnic Fraus, jednak jim systematicky, pravidelně a jednoduchou formou poskytuje vysvětlení neznámých pojmů na rozdíl od nakladatelství NS.

Z hlediska dětské pozornosti hraje velmi významnou roli využití barev a podkresů přímo v učebnici. Členění témat v učebnici Fraus je celkově nevýrazné, barvy všech podnadpisů jsou stejné a nadpisy se odlišují jen svojí velikostí. Nadpisy v NS jsou napsány v tučném písmu, a navíc ještě barevně zvýrazněny, následné podnadpisy jsou pouze psány tučným písmem. Učebnice SPN pro nadpisy využívá tučně psané písmo, které je následně barevně podtrženo. Samotné podnadpisy jsou psány barevným písmem, barva podtržení i podnadpisů se odvíjí od barvy tematického bloku, každý blok se pak barevně liší. U učebnic Fraus a NS se nalézá název tematického bloku v záhlaví všech stran, jež se danému tématu věnují. U učebnic SPN to není možné, protože se zde vyskytuje časová osa, tudíž se hlavní nadpis nalézá pouze na první stránce bloku. Autoři učebnic SPN tuto skutečnost kompenzují využitím barevného odlišení tematických bloků. Tato forma odlišení dle mého názoru vhodně nahrazuje přítomnost názvu na každé straně, jak je tomu u konkurenčních učebnic. Nakladatelství SPN taktéž mnohem víc segmentuje látku, podnadpis, vyskytující se i v obsahu, má v některých případech v textu na sebe vázaný podnadpis, na který se pak váže další forma podnadpisu. Toto rozdělení sice umožňuje jednodušší orientaci v látce, avšak působí negativně na plynulosti textu, který je pak izolován.

2.2 Řídící aparát

Učebnice těchto nakladatelství projevují v oblasti řídicího aparátu jistou podobnost, avšak i zde lze zaznamenat podstatné rozdíly v důslednosti a promyšlenosti zpracování

¹⁸ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 109.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 111.

²⁰ *Tamtéž*, s. 85.

jednotlivých složek. Rozdíly spatřuji v efektivním využití různých výše uvedených komponentů.

Učebnice nakladatelství Fraus ve velké míře využívají citátů historických osobností či výňatků z historických dokumentů. Tento prvek lze pozorovat již v úvodním proslovu.²¹ Nejvíce je však tento prvek využíván na začátku jednotlivých kapitol, kde často plní funkci motivační. Ovšem leckdy tyto citáty a úryvky textu působí, že jsou zde umístěny před historickou expozicí spíše jen kvůli zachování jednotné struktury lekcí. Kvalita a věcnost těchto citátů se tak velice liší. Na tyto úryvky se následně váže série otázek, které vyžadují schopnost kritického myšlení a chápání věci v souvislostech. Podobně formulované otázky se vyskytují i dále na stránce, kde postupně trhají spolu s ikonickým textem text literární na několik částí, což přispívá k neplynulosti textu. Otázky se nalézají i na konci kapitoly, tyto otázky mají ale spíše funkci shrnující.

Úvodní stránky učebnice Fraus obsahují návod na použití učebnice²², přičemž jsou zde vysvětleny jednotlivé symboly, které označují závěrečné otázky, doplňující informace atd. Tyto symboly však nejsou příliš intuitivní a jejich podoba jasně nevypovídá o povaze úkolu. Postranní lišta je v učebnicích Fraus hojně využívána pro rozšiřující obsah, dodatečné úkoly či instruktivní pokyny vedoucí k získání dalších poznatků i mimo obsahový rámec učebnice. Vydání z roku 2021 obsahuje i rozšiřující didaktické materiály, které se zobrazí po načtení QR kódu či zadání číselného kódu na stránce Škola s nadhledem.²³ Tyto materiály hodnotím jako poměrně povrchní a bezpředmětné. Často se jedná jen o ikonický text bez očekávaného komentáře, např. portrét určité osobnosti či sporadicky o pexeso, krátkou audiovizuální nahrávku nebo poměrně mechanická cvičení na doplnění informací přímo z učebnicového textu. Učebnice zjevně jako své pozitivum prezentuje to, že skoro každá strana má svůj vlastní kód, a tím i rozšiřující obsah. Z hlediska mého hodnocení má však tento obsah téměř nulový didaktický přínos.

Poslední strana učebnice je pak vyhrazena pro očekávané výstupy a kompetence.²⁴ Na základě svého věcného přístupu však pochybuji, že je tato strana pro žáky jakkoliv

²¹ *Dějepis 7. Fraus*, s. 5; *Dějepis 8. Fraus*, s. 5.

²² Tamtéž.

²³ *Online cvičení*. Online. Škola s nadhledem. Dostupné z: <https://www.skolasnadhledem.cz/profil/prehled>. [cit. 2023-10-13].

²⁴ *Dějepis 7. Fraus*, s. 160; *Dějepis 8. Fraus*, s. 160.

přínosná a rozhodně soudím, že by měla své efektivní místo pouze v příručce pro učitele. Učebnice samotná, krom QR materiálu, neposkytuje žádnou doporučující literaturu.

Učebnice SPN hned v úvodu představuje základní kompetence a očekávané výstupy²⁵, svůj kritický postoj a následné alterace směřují stejně jako u učebnice Fraus. V úvodu je zahrnut návod pro práci s učebnicí, vysvětlení barevného odlišení a členění kapitol, vysvětlení jak pracovat s časovou osou atd. Na rozdíl od konkurenčních učebnic, tato nepracuje s tolika symboly. Jediné, které se objevují, jsou symboly referátu a otázek k tématu. Do učebnicového úvodu je zahrnuto i téma pramenů a jejich rozdělení, navíc je zde i pojednání o počítání dnu a let v dějinách. Celý úvod je následně zakončen doporučenou literaturou.²⁶ Na rozdíl od učebnic Fraus, neposkytuje SPN před samotným výkladem látky otázky ke kritickému nebo asociačnímu zamyšlení. Hojně však nabízí otázky k zamyšlení v postranních lištách, které tak nenarušují plynulost textu jako je to u učebnic Fraus. V této postranní liště se mimo otázek vykytuje i rozšiřující učivo nebo návrhy na referáty. Na konci tématu je množství otázek, které mají spíše funkci shrnující.

Učebnice nakladatelství NS začíná vysvětlením jednotlivých symbolů, které se objevují napříč celou učebnicí, oproti konkurenci jich má celkově čtrnáct, z toho jich šest označuje různé mezipředmětové vztahy.²⁷ Takové symboly u ostatních učebnic nenalzáme, avšak v učebnici pro sedmou třídu se v některých případech mezipředmětové úkoly odkazují na práci s učebnicí jiného předmětu stejného nakladatelství²⁸, čímž je výsledný efekt marginalizován. Z hlediska nestranného pozorovatele je počet symbolů na první pohled předimenzován, ale na rozdíl od SPN a Fraus se zde objevuje mnohem větší variabilita úkolů. V postranních lištách tak nalezneme symbol pro práci s mapou, skupinovou práci, práci s internetem atd. V úvodu nalezneme taktéž návod, jak pracovat s učebnicí, po tomto stručném vysvětlení následuje sekce opakování, která je z tří vybraných nakladatelství dle autorova názoru nejlépe zpracovaná.²⁹ K opakování autoři učebnice využívají množství smysluplného ikonického i literárního textu, který věcně a stručně opakuje veškeré učivo minulého ročníku od antropogeneze až po římskou říši.

²⁵ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 4; VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 4.

²⁶ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 5–14; VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 5–10.

²⁷ *Dějepis 7*. Nová škola, s. 2; *Dějepis 8*. Nová škola, s. 2.

²⁸ *Dějepis 7*. Nová škola, s. 60, 74, 88.

²⁹ *Dějepis 7*. Nová škola, s. 5–9; *Dějepis 8*. Nová škola, s. 5–11.

Učebnice nenabízí seznam doporučené literatury. Na závěr učebnice autoři umísťují klíčové kompetence a očekávané výstupy. Na rozdíl od ostatních autorských kolektivů se však věnují očekávaným výstupům jednotlivých kapitol a negeneralizují. To se ale odráží na celkové délce této části, která je tak ze zpracovaných nakladatelství nejdelší.³⁰ Stejně jako SPN ani NS nepředkládá otázky k zamyšlení před samotným výkladem, ale stejně jako u učebnic Fraus se jednotlivé otázky vyskytují uprostřed stránek, čímž narušují plynulost textu. NS nemá postranní lištu jako je to u konkurenčních nakladatelství, a proto rozšiřující učivo umísťuje kurzívou spolu se symbolem mezi jádrové učivo. Autoři neumísťili shrnující nebo asociační otázky na konci kapitoly, místo toho se zde vždy vyskytuje jedna opakovací strana, která podněcuje aktivní práci s naučenými informacemi a k práci ve skupinách či dvojicích. Učebnice má i svou digitální podobu obsahující interaktivní prvky, jež jsou však přístupné pouze skrze placenou licenci.³¹

Strukturální součást, kterou postrádám ve všech hodnocených učebnicích, je výrazná a působivá evokace žákovského zájmu. Autoři učebnice Fraus se sice v úvodu zamýšlejí nad významem dějin, avšak neposkytují zamyšlení nad významem látky, která bude probíraná v tomto roce, ve smyslu důležitosti pro aktuální a budoucí život žáků. Autorka učebnice SPN pouze představuje, čemu se bude učebnice věnovat v oblasti společnosti, dějin evropských států, dějin českých zemích a habsburské monarchie a v neposlední řadě v oblasti kultury.³² Autoři učebnice NS pro sedmou třídu v úvodu pouze zmiňují, že daná učebnice se zabývá dějinami evropských států a způsobem života lidí ve středověku. Dále v úvodu rozvádí, že z důvodu nedostatku pramenů se ve výkladu bude často objevovat „asi“ a „pravděpodobně“.³³ Autoři učebnice NS pro osmou třídu jsou v úvodu o něco popisnější, žákům představují, o jakém období a změnách bude učebnice pojednávat.³⁴

³⁰ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 124–128; *Dějepis 8. Nová škola*, s. 117–119.

³¹ <https://www.nns.cz/blog/miuc-plus/>

³² VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 6–7; VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 6.

³³ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 5.

³⁴ *Dějepis 8. Nová škola*, s. 5.

3 Habsburská dynastie a monarchie v učebnicích pro sedmou třídu

V této kapitole se soustředím na kvantitativní a kvalitativní analýzu učebnic pro sedmou třídu. V kvantitativní části se zaměřuji na analýzu jmen, ikonického textu a rozsahu textu, jež je tématice habsburské dynastie a monarchie věnován. V části kvalitativní kriticky rozebírám historiografickou úroveň expozice, vhodnost využití ikonického textu i didaktickou úroveň.

Rozsah stran, které jednotlivé autorské kolektivy či autoři poskytují habsburské dynastii a monarchii se zásadně liší. Opomenu strany, které pouze zběžně zmiňují Habsburky v období středověku a uvedu pouze počet stran, které rozebírají tuto dynastii podrobněji. Španělské větvi dynastie se nejrozsáhleji věnuje autorka učebnice SPN, a to na třech stranách.³⁵ Autoři učebnice NS poskytují této větvi pouze jednu stranu³⁶, autoři učebnice Fraus dvě³⁷. Samotné rakouské větvi je poskytován největší prostor autory učebnice Fraus, a to šestnáct stran.³⁸ Autorka učebnice SPN věnuje tomuto tématu třináct stran³⁹ a autoři učebnice NS sedm stran⁴⁰. Nutno však podotknout, že NS věnuje dalších šest stran kultuře, hospodářství a významným osobnostem v českých zemích od nástupu Habsburků na český trůn do bitvy na Bílé hoře.⁴¹

Rozdílné je i strukturování a rozmístění látky věnující se habsburské dynastii a monarchii napříč kapitolami. Rakouská větev dynastie má v učebnicích SPN⁴² a NS⁴³ jednu specializovanou kapitolu věnující se jejich vztahu k českým zemím. Autoři učebnice Fraus zařazují toto téma v rámci kapitoly „*Počátky novověku*“. Učebnice SPN a Fraus pak následně dělí historickou expozici vztahů Habsburků k českým zemím na dobu před a na dobu po Českém stavovském povstání. Autorka SPN⁴⁴ a autoři Fraus⁴⁵ umístili v rámci učebnice kapitolu věnující se třicetileté válce a jejím důsledkům pro Evropu a české země.

³⁵ VÁLKOVÁ, *Dějepis 7*, s. 130–132.

³⁶ *Dějepis 7*. Nová škola, s. 105.

³⁷ *Dějepis 7*. Fraus, s. 122–123.

³⁸ Tamtéž, s. 128–139, 142–145.

³⁹ VÁLKOVÁ, *Dějepis 7*, s. 135–140, 146–152.

⁴⁰ *Dějepis 7*. Nová škola, s. 98–104.

⁴¹ Tamtéž, s. 108–113.

⁴² Raný novověk: Dějiny českých zemích

⁴³ Počátky novověku: Habsburkové na českém trůně

⁴⁴ Raný novověk: Třicetiletá válka

⁴⁵ Třicetiletá válka

Autoři učebnice NS poskytují kontinuální výklad od nástupu Ferdinanda I. až po důsledek třicetileté války na české země. K této kapitole však navíc připojují kapitolu věnující se poměrům v českých zemích⁴⁶ a české kultuře na počátku novověku⁴⁷.

Výběr a počet zmíněných zástupců habsburského rodu se v jednotlivých učebnicích také liší. Největší počet příslušníků habsburského rodu se objevuje v učebnici SPN pro sedmou třídu. Celkově se jedná o dvanáct mužů. Oproti jiným autorským kolektivům autorka zmínila českého krále Rudolfa I. Habsburského vnuka římskoněmeckého krále Rudolfa I. Habsburského. V učebnicích nakladatelství Fraus se objevuje jedenáct zástupců. Nutno však zmínit, že autoři učebnice Fraus opomenuli zařadit římskoněmeckého krále Rudolfa I. do rejstříku osob, i přesto, že je v učebnici zmíněn. Autoři učebnice NS uvádí deset zástupců. Kromě českého krále Rudolfa I. opomenuli i Maxmiliána II., kterého zbylé nakladatelství ve své historické expozici uvádí.

Odlíšnost lze nalézt i v množství ikonického textu vztahujícího se k habsburským panovníkům. Společně mají ale všechna nakladatelství to, že největší množství ikonického textu z habsburských panovníků je věnováno Rudolfovi II. Největší prostor pro ikonický text vztahovaný k habsburským panovníkům poskytují autoři učebnice NS, a to v počtu patnácti prvků zahrnující převážně portréty ve formě maleb⁴⁸, reliéfu⁴⁹ či jedné fotografie⁵⁰. O poznání méně ikonického textu vztahujícího se k habsburským panovníkům zařadila do historické expozice autorka učebnice SPN a autoři učebnice Fraus. V učebnici SPN je devět portrétů, z čehož se jedná o jednu bustu⁵¹ a osm maleb⁵². Autoři učebnice Fraus použili osm ikonických textů, jeden reliéf⁵³, jednu bustu⁵⁴, jednu minci⁵⁵, dvě fotografie⁵⁶ a tři malby⁵⁷.

Největší podíl ikonického textu se však odkazuje k Rudolfovi II. U SPN není tento trend tak znatelný, neboť Rudolf II. má v učebnici pouze dvě vyobrazení, i tak je to však

⁴⁶ Počátky novověku: Život v našich zemích

⁴⁷ Počátky novověku: Česká kultura na počátku novověku

⁴⁸ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 99, 100, 102

⁴⁹ Tamtéž, s. 98.

⁵⁰ Tamtéž, s. 100.

⁵¹ VÁLKOVÁ, *Dějepis 7*, s. 139.

⁵² Tamtéž, s. 135, 138, 146.

⁵³ *Dějepis 7. Fraus*, s. 128.

⁵⁴ Tamtéž, s. 133.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž, s. 130, 133.

⁵⁷ Tamtéž, s. 122, 130, 133.

o jedno více, než má zbytek zástupců jeho dynastie. V učebnicích NS se však jedná o pět ikonických textů, tedy celou třetinu všech ikonických textů vyobrazujících Habsburky. Učebnice nakladatelství Fraus má tento poměr ještě vyšší, ze sedmi ikonických textů se čtyři odkazují k Rudolfovi II. Dle mého názoru pouze autorka SPN nepředimenzovala množství ikonického textu, který se věnuje Rudolfovi II. Autoři učebnice Fraus tak učinili na úkor jiných panovníků, kteří by si, vzhledem ke své důležitosti v rámci dějin, zasloužili vlastní ikonický text.

V období před nástupem Ferdinanda I. na český trůn se věnují habsburské monarchii všechna tři nakladatelství pouze jmenovitě. Jedná se o Habsburky, kteří zasáhli do českých dějin buď jako nepřátelé českých králů (římský král Rudolf I. Habsburský), či se stali na krátkou dobu českými králi (král Rudolf I. Habsburský, Albrecht Habsburský, Ladislav Pohrobek). U učebnice Fraus je ještě před Ferdinandem I. zmíněn Filip II., avšak ve zbylých se historická expozice o Habsburcích začíná ve větším rozsahu objevovat až po Ferdinandově nástupu na český trůn.

Habsburská dynastie je všemi autory a autorskými kolektivy prezentována hlavně ve spojitosti s českými zeměmi po jejich zisku české královské koruny. Španělská větev dynastie je ve stručnosti prezentována z hlediska absolutismu, katolicismu a válek v Nizozemí. První obsahově rozsáhlejší text věnující se habsburské dynastii a monarchii se vyskytuje ve spojitosti s Ferdinandem I. a jeho ziskem titulu českého krále. Maxmiliánovi II. vyhrazuje určitou historickou expozici pouze nakladatelství SPN a Fraus, NS ho z historické expozice vynechává. Většího rozsahu se pak ještě těší Rudolf II., v jehož kontextu je hlavně zmiňována podpora kultury. Matyáš, Ferdinand II. a Ferdinand III. již takový prostor v historické expozici jako jejich předchůdci nedostávají.

3.1 Učebnice Fraus

3.1.1 První Habsburkové

Jako první z habsburského rodu se v této učebnici objevuje římskoněmecký král Rudolf I.⁵⁸ Vyobrazován je v celkem nelichotivém světle osoby, která měla porazit rozpínavého

⁵⁸ *Dějepis 7. Fraus*, s. 67.

Přemysla Otakara II. a dočasně uchvátit i Moravu. Autoři tvrdí, že před bitvou na Moravském poli vypověděla Přemyslovi poslušnost část české šlechty v čele s Vítkovci.⁵⁹ Tato informace je sice pravdivá, ale je vskutku nešťastně formulována. Působí dojmem, že snad šlechta nechala krále v den bitvy osamocenému, a proto Rudolf vyhrál. Vzpouza šlechty však byla potlačena o několik měsíců dříve.⁶⁰ A v den bitvy se nejednalo o klíčový důvod prohry českého krále. Důvody byly mnohem prostší, král nezajistil křídla své armády, neprovedl dostatečný průzkum bojiště, zvolil špatnou vojenskou taktiku, sám se vrhl do bojiště, čímž zbil své vojsko vedení a v neposlední řadě bylo Rudolfovo vojsko početnější. Dalo by se taktéž konstatovat, že Rudolf byl mnohem schopnějším vojenským stratémem, což se projevilo na výsledku bitvy. Nevyhrál proto, že by byl český král zrazen.⁶¹ Vnuk krále Rudolfa I. Rudolf Habsburský se pak v učebnici nevyskytuje vůbec.

Další uvedené jméno příslušníka habsburské dynastie je Albrecht Habsburský⁶². Tato osobnost se zde objevuje na dvoustránce, která se převážně věnuje chronologii husitských válek doplněné o ikonický text a mapy týkající se husitské tematiky. Mezi těmito výjevy z husitských válek se bez strukturálních souvislostí vyskytuje portrét Albrechta s popisem, že se jedná o zetě Zikmunda Lucemburského. Na protilehlé straně je pak v chronologii zmíněna jeho doba vlády a doba vlády jeho syna Ladislava Pohrobka. Nemám příliš pochopení, proč je tato epizoda Albrechta Habsburského na českém trůně vůbec zmíněna, když je prezentována takto okrajově a nesystematicky. Žák má pramalou šanci z těchto útržku vyvodit jakékoliv závěry a pouze někdo, kdo cíleně hledá dané informace (jako je to v mém případě), má šanci si vůbec těchto poznatků všimnout. Celý tento obsah na mě působí, že zde byl neúmyslně ponechán při tvorbě učebnice. Jméno Ladislav Pohrobek se ještě objevuje v historické expozici pojednávající o Jiřím z Poděbrad a jeho funkci zemského správce Čech a Moravy. Zde je alespoň pro pochopení původu tohoto krále uvedeno, že se jedná o Zikmundova vnuka. Nikde se ale nehovoří o jeho dynastické příslušnosti, takže pokud žáci nevěnují dostatečnou pozornost popisku na předešlé dvojstraně, nebudou ani vědět, že otcem Ladislava je právě Albrecht Habsburský.⁶³

⁵⁹ *Dějepis 7*. Fraus, s. 67.

⁶⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha: NLN, 2011. ISBN 978-80-7422-933-6. s. 445.

⁶¹ Tamtéž. 461–463.

⁶² *Dějepis 7*. Fraus, s. 90.

⁶³ Tamtéž, s. 90–93.

3.1.2 Filip II.

Filip II. je první Habsburk, jemuž je v této učebnici věnována samostatná podkapitola.⁶⁴ Španělský král je v tomto případě poměrně stroze a jednoznačně líčen jako absolutistický vládce a bigotní katolík, který vedl válku proti vzbouřeným Nizozemcům usilujícím o nezávislost. Filip II. je zmíněn i v podkapitole věnující se alžbětinské Anglii⁶⁵. Zde je z hlediska faktografie kladen důraz na zničení španělské Armády a vzestup Anglie jako námořní velmoci.⁶⁶ Obsahová stránka nikterak nevybočuje ze současného pojetí španělských dějin a osobnosti Filipa II., avšak až příliš se dle mého názoru soustřeďuje na jeho neúspěchy a úspěchy naprosto opomíjí. Připomeňme si, že se jedná o panovníka, který připojil ke Španělsku Portugalsko, Filipíny, konsolidoval a rozšířil državy Španělska v Americe a zároveň byl patronem mnoha velkolepých staveb.⁶⁷ Nemám ale příliš pochopení, proč není v této historické expozici zmíněn Karel V. První informace o tomto panovníkovi se objevuje až v historické expozici o Ferdinandovi I. a to v pouze ve formě úryvku z dopisu, jenž Karel V. zaslal svému mladšímu bratrovi.⁶⁸ Není tak dle mého názoru využita příležitost vytvořit strukturální souvislosti a pojmout Habsburskou dynastii v jejím celoevropském kontextu. Zároveň usuzuji, že Karel V. až přespříliš ovlivnil historii Evropy na to, aby byl téměř z učebnice vynechán.

Tato historická expozice je samozřejmě doplněna o ikonický text. K Filipu II. a Nizozemské revoluci představuje čtyři ikonické texty v učebnici a také jeden, který je dostupný po načtení QR kódu či zadání kódu na stránkách Škola s nadhledem⁶⁹. První ikonický text se vyskytuje v postranní liště a jde o portrét Filipa II., avšak dle mého názoru je tento ikonický text příliš malý a charakterové rysy obličejů jsou tudíž jen stěží znatelné. Autoři k předešlé podkapitole věnujícímu se náboženským sporům ve Francii použili dva ikonické texty, které jsou v ideální velikosti. Nerozumím tedy tomu, proč Jindřich IV. Navarský a jeho žena Markéta z Valois mají v historické expozici ikonický text ve velikosti, kterou by si vzhledem ke své důležitosti zaslouhoval i Filip II. Další ikonické texty se nalézají

⁶⁴ V katolickém Španělsku vládli králové z rodu Habsburků.

⁶⁵ Anglie zažívala vzestup pod vládou královny Alžběty I.

⁶⁶ *Dějepis 7*. Fraus, s. 122–123.

⁶⁷ PARKER, Geoffrey. *Filip II.: španělský král z rodu Habsburků "Nejmocnější křesťanský vládce"*. Praha: Brána, 1998. ISBN: 80-7176-803-0, 80-85946-94-7. s. 38, 192.

⁶⁸ *Dějepis 7*. Fraus, s. 128.

⁶⁹ *Škola s nadhledem* [online]. Dostupné z:

https://www.skolasnahledem.cz/?utm_source=DA_search&utm_medium=googleads&utm_campaign=skola_s_nadhledem&gad_source=1. [cit. 2023-11-01].

na protilehlé straně a vztahují se pouze k Nizozemí.⁷⁰ První prezentuje Nizozemce na začátku sedmnáctého století hrající zimní sport podobný hokeji,⁷¹ k ikonickému textu jsou připojeny otázky pro žáky, jež musí na základě výjevu určit, co lidé dělají a jakému sportu jejich činnost položila základy. Další dva ikonické texty se vyskytují v postranní liště. Jako první autoři učebnice umístili do postranní lišty fotografii moderní hráze v Nizozemí a komentář o důležitosti těchto hrází. Zároveň je ve historickém výkladu zmíněno, jak důležité byly tyto hráze i ve válce proti Filipovi II. Poslední ikonický text vztahující se k tomuto tématu, se vyskytuje ve spodní části lišty. Jde o grafické znázornění Belgie a Nizozemí. Tento ikonický text je sice doprovázen otázkou: „*Které dnešní státy vznikly z původního Nizozemska?*“⁷², avšak není zde vysvětleno, že toto rozdělení je výsledkem historického kompromisu mezi Španělskem a Nizozemskem. Ikonický text, který lze otevřít po načtení QR kódu, obsahuje výjev zkázy Španělské armády.⁷³ Z výše zmíněného rozboru je tedy patrné, že i samotnému Nizozemí je věnován větší prostor než samotnému Španělsku Filipa II.

Historická expozice o Filipu II. je kromě výkladu a ikonického textu doprovázená i úryvkem z výnosu o sesazení španělského krále sněmem Nizozemska. Výnos vhodně ilustruje důvody odporu vůči Filipovi II., a účinně tak vysvětluje základní principy absolutismu na jeho kritice. Toto vysvětlení je řízeno i doprovodnými otázkami pod samotným výnosem.⁷⁴ Úryvek lze pustit i v jeho audiovizuální podobě po načtení QR kódu.⁷⁵ Vzhledem k délce nahrávky dvaceti sekund se mi však tento materiál nezdá z didaktického hlediska jako příliš užitečný. Časově mnohem úspornější se mi jeví přečtení úryvku učitelem či žáky.

Pojednání o Filipovi II. je doprovázeno i dvěma instruktivními pokyny. V obou případech jde o vyhledání významu slov. Jde o slova absolutní a výnos, k prvnímu zmíněnému se ještě váže úkol vymyslet, kdy se používá. Tyto úkoly se mi zdají být redundantní, neboť se jedná pouze o mechanické hledání informací ve slovníčku. Shrnující otázky na konci látky nadpisu se vztahují pouze k Nizozemí.

⁷⁰ *Dějepis 7*. Fraus, s. 123.

⁷¹ Hendrick Avercamp – Holandsko v zimě (1608)

⁷² *Dějepis 7*. Fraus, s. 123.

⁷³ *Škola s nadhledem* [online]. Dostupné z: <https://www.skolasnadhledem.cz/game/14039>. [cit. 2023-11-12].

⁷⁴ *Dějepis 7*. Fraus, s. 122.

⁷⁵ *Škola s nadhledem* [online]. Dostupné z: <https://www.skolasnadhledem.cz/game/14167>. [cit. 2023-11-12].

Celkově soudím, že Filip II. je zde zastoupen spíše jen v kontextu historické expozice nizozemské války o nezávislost, což se odráží i na větším poměru textu, který je této válce věnován. Myslím, že je to vzhledem k rozsahu dědictví tohoto panovníka pro současnost, nedostatečné zastoupení.

3.1.3 Ferdinand I.

Ferdinand I. je v historické expozici prezentován de facto věcně jako ambiciózní panovník se snahou centralizovat a konfesně sjednotit země, kterým vládne. Na rozdíl od jeho synovce Filipa II. se době jeho vládnutí věnuje jedna lekce, která obsahuje dvě strany⁷⁶. Jde o logický krok v rámci snahy upřednostňovat ve výuce dějepisu na základní škole dějiny českých zemí. Samotná lekce je rozdělena na jednu hlavní kapitolu a pět podkapitol, z čehož se dvě podkapitoly přímo věnují Ferdinandu I. a jeden jeho synu Maxmilianovi II. Zbylé dvě podkapitoly se zabývají jednak náboženskému rozdělení země, jednak renesancí v českých zemích.

Lekce obsahuje pět ikonických textů, z čehož se čtyři váží na české země. První ikonický text je reliéf, na kterém Ferdinand podává květinu své ženě Anně Jagelonské sestře krále Ludvíka Jagelonského. Jde o celkem originální formu ikonického textu, který prezentuje podobu panovníka jiným způsobem nežli pouze skrze malbu. Navíc se k tomuto reliéfu vztahuje otázka týkající se nároku na český trůn. I další zpodobnění tohoto panovníka na dalším ikonickém textu je vskutku originální. Jedná se o portrét na aversu Jáchymovského tolaru. Bohužel ani avers mince či reliéf nedává jasnou podobu panovníka. Revers mince znázorňuje rakouskou orlici.⁷⁷ Myslím, že autoři měli využít pouze jeden z těchto originálních nápadů na zprostředkování podoby panovníka a ten doplnit malbou. Z důvodu lepšího didaktického využití reliéfu, bych tak nahradil ikonických text vztahující se k jáchymovskému tolaru.

Na protilehlé straně se pak vyskytují dva ikonické texty. Jedna fotografie pražského letohrádku Hvězda a výřez z Klaudianovy mapy Čech.⁷⁸ Zachována je samotná mapa a ilustrace, která ji doprovází, pojednání o zákonech a heraldice je odříznuto. Otázky v lekci

⁷⁶ *Dějepis 7*. Fraus, s. 128–129.

⁷⁷ Tamtéž, s. 128.

⁷⁸ Tamtéž, s. 129.

směřující k letohrádku vhodně prezentují, že období vlády Ferdinanda I. je dobou šíření renesančního slohu v českých zemích. Oceňují, že tak autoři činí bez nutnosti textového výkladu a zároveň že skrze popis architektonických prvků letohrádku fixují probranou látku. Autoři navíc do postranní lišty umístili otázku na pojem letohrádek a na to, jaké renesanční prvky omezovaly využívání těchto staveb pouze na letní dny.

Autoři učebnice didakticky využívají z Klaudianovy mapy pouze ilustraci kočáru plně obsazeného lidmi, který je tažen dvěma spřeženími na dvě protilehlé strany zároveň. Žáky instruuje, aby vysvětlili, co chtěl dobový ilustrátor vyjádřit o náboženské situaci v českých zemích. Zbytek výřezu a tím i samotná mapa, pak nemají žádné didaktické využití. To by bylo i vzhledem k nedostatečné velikosti ikonického textu velice složité, a to i přesto, že se jedná o jeden z největších v celé učebnici. Informace z mapy jsou těžko čitelné a v orientaci nepomáhá ani fakt, že je tato mapa, v rámci dobové praxe, orientovaná na jih, a ne na sever. Snadno lze najít na mapě jen Prahu. Považuji za nevyužitý potenciál, že se daný ikonický text nevyskytuje v digitální podobě v rozšiřujících materiálech, které se dají načíst pomocí QR kódu. Žáci z Čech by tak mohli lokalizovat na mapě jejich město, nebo město, které je nejbližší jejich bydlišti. V historické expozice by tak rovněž mohl být tento ikonický text využit v rámci výkladu o Ferdinandově zásahu do práv měst. Žáci by lokalizovali učitelem vybraná města a pak by je přiřadili do skupin dle toho, zda stála na straně Habsburků, či na straně protestantů.

Historická expozice Ferdinanda I. začíná kapitolou s názvem: „*Katolický král v nekatolické zemi*“⁷⁹, po kterém následuje úryvek z dopisu Ferdinanda I. jeho bratru císaři Karlu V. Jak jsem již výše zmínil, jedná se o první zmínku o Karlu V. Úryvek v krátkosti pojednává o Ferdinandově cestě k české královské koruně. Z didaktického hlediska je zde snaha tento krátký text maximálně vytěžit. Otázky, které k tomuto úryvku autoři připojili, mají hned několik funkcí. Jedná se o fixaci, ale i expozici nového učiva, jež je zaměřena na prezentaci nového českého krále. Žák se tak v této části dozvídá, jací panovníci se ucházeli o český trůn, kdo ho nakonec získal, v jakém roce se tak stalo a jaké náboženství Ferdinand I. vyznával. Úmysl vést žáka k samostatnému poznání a uvažování je však marginalizován tím, že mnohé otázky jsou již zodpovězené. Otázka: „*Kdo ho nakonec získal?*“ je zodpovězena následující otázkou: „*Ke které církvi se Ferdinand I. hlásil?*“ Žák tak může

⁷⁹ *Dějepis 7*. Fraus, s. 129.

logicky vydedukovat správnou odpověď. Ale i samotná druhá citovaná otázka je zodpovězena předem, neboť hlavní nadpis (viz výše) prozrazuje, že se jedná o katolíka. Ke krátkému úvodnímu textu se váže ještě reliéf, na kterém je Ferdinand I. se svojí manželkou Annou Jagelonskou. K tomuto ikonickému textu se váže jedna otázka, která vhodně doplňuje krátký úvodní text. Otázka vybízí žáky ke zdůvodnění toho, proč Ferdinand I. považoval svůj nárok na český trůn za oprávněný. Úvodní část tak i přes nedostatky poskytuje základní vhled do probírané látky a osoby Ferdinanda I., avšak úvod žáky nikterak zásadně nemotivuje. Jedině hlavní nadpis alespoň vytváří zdání, že následující historická expozice bude pojednávat o náboženském sváru krále se svými poddanými.

Obsah vztahující se na následující podkapitolu dále rozvíjí informace, které jsou žákům prezentovány v úryvku. Je zde vysvětlení, za jakých podmínek byl Ferdinand zvolen českým králem a jakou politiku skutečně chtěl prosazovat. Jediné, co bych v této části alteroval, je informace na konci odstavce: *“Ferdinand přitom chtěl ze zemí Koruny české získat co nejvíce peněz.”* Ferdinand se během svého panování snažil o zodpovědnou fiskální politiku, zisky z českých zemích byly ale kvůli nezodpovědným hospodářským krokům Jagellonců velice malé. Většina královského majetku i zisků byla předchozí dynastií zastavena a Ferdinand I. se snažil tuto skutečnost zvrátit.⁸⁰ Autoři sice netvrdí nic nepravdivého, avšak způsob vyjádření tohoto faktu je zavádějící. Působí dojmem, že Ferdinand I. pojímal k českým zemím extrakčně-koloniální vztah.⁸¹

Otázky vztahující se k této podkapitole spojují fixaci s prezentací nového učiva. První otázka odkazuje žáky na stranu devadesát čtyři, kde se vyskytuje výklad o pravomocích zemského sněmu. Žáci mají za úkol určit tyto pravomoci. Ve druhé otázce žáci mají vysvětlit jak tyto pravomoci zemského sněmu Ferdinand I. obcházel. Poslední dvě otázky odkazují žáky na mapu na straně sto třicet dva. Na mapě mají najít jakým zemím vládl a najít Jáchymov, kde se razil tolar s jeho podobiznou. Otázky vhodně doplňují výklad podkapitoly. Alteroval bych ale umístění práce s mapou, myslím, že by bylo vhodné, aby žáci znali rozsah Ferdinandovi říše před samotným výkladem. V textu se objevuje

⁸⁰ KOHLER, Alfred. *Ferdinand I. (1503-1564): kníže, král a císař*. České Budějovice: Koruna, 2017. ISBN: 978-80-88030-25-6. s. 139.

⁸¹ *Dějepis* 7. Fraus, s. 128.

zmínka o tom, že vládl habsburské říši z Vídně. Tato informace předchází skutečnost, že nebyl jen českým králem. To může bez vysvětlení na žáky působit zmatečně.⁸²

Další podkapitola věnující se Ferdinandu I. se zabývá jeho snahou o rekatolizaci českých zemích, boji s protestanty a o zlomení moci českých měst. Zde se objevuje další zmínka o Karlu V. v rámci jeho účasti ve válce proti protestantům. Po obsahové stránce nelze v této podkapitole nic vytknout, avšak alteroval bych některé otázky vztahující se k tomuto textu. Shrnující otázky věcně fixují a rozvíjí informace obsažené ve výkladu, ale otázka týkající se náboženského vyznání jezuitů se mi zdá bezpředmětná. V této fázi historické expozice je již vyloženo, že jezuité se stali nástrojem náboženské politiky katolického panovníka. Z tohoto důvodu se mi zdá tato otázka nadbytečná. Vyzdvihl bych však otázku, která vede žáky k zamyšlení nad tím, jaké panovnické kvality Ferdinand I. na rozdíl od stavů projevil.⁸³ Žák je tak na této situaci poučen o tom, kam vede nedostatek asertivity a nejednotnosti ve snaze dosáhnout společného cíle.⁸⁴

Poslední podkapitola, která se přímo týká Ferdinanda I. je: „*Země Koruny české se staly součástí mezinárodní říše.*“⁸⁵ Tento název je ale spíše zavádějící, text vůbec nepojednává o českých zemích v rámci většího celku. Pouze jedna věta, která se pod danou podkapitolou vyskytuje, pojednává o novém způsobu života habsburského panovníka. Ikonický text a otázky k němu se vážící, pak dále tuto myšlenku rozvíjí. Dle kontextu je novým způsobem života myšlena inklinace k renesanci. Název podkapitoly by tak spíš měl znít: „*Do zemí Koruny české se šíří nový umělecký sloh.*“⁸⁶

Lekci ukončuje podkapitola vysvětlující, že Ferdinandův syn Maxmilián II. byl vůči protestantským vyznáním smířlivější a že i ústně podpořil svobodu vyznání pro všechny obyvatele českých zemích. K Maxmiliánovi se neváže žádný ikonický text ani delší historická expozice. Tento panovník je nejspíše zmíněn pouze v rámci zachování chronologické posloupnosti Habsburků na českém trůně a z důvodu vzniku České konfese během doby jeho panování.⁸⁷

⁸² *Dějepis 7.* Fraus, s. 128.

⁸³ Jakou chybu udělali královi odpůrci? Které panovnické vlastnosti naproti tomu projevil Ferdinand?

⁸⁴ *Dějepis 7.* Fraus, s. 128–129.

⁸⁵ Tamtéž, s. 129.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s. 129.

Shrnutí na konci lekce líčí základní události Ferdinandova panování v českých zemích. Otázky na konci lekce se soustřeďují na fixaci vědomostí žáků v oblasti náboženských poměrů v českých zemích a na motivy Ferdinanda a českých stavů. Obsahově tato lekce až na dílčí chyby, představuje Ferdinanda ve skrze nestraně a přiznává mu i jisté pozitivní vlastnosti. Z obsahového hlediska vnímám tuto lekci jako zdařile provedenou, avšak mám za to, že existuje prostor pro zlepšení v didaktické rovině. A to předně ve využití ikonických textů, využití mapy a ve formulaci otázek, aby lépe vedly žáky k samostatnému uvažování.

3.1.4 Rudolf II.

Po obsahové stránce historická expozice nikterak nevybočuje ze současného pojetí osobnosti Rudolfa II., který je prezentován jako patron umění a věd. Expozice ale neopomíná zmínit i jeho psychický handicap, který ho omezoval ve vládnutí. V kontrastu s historickou expozicí o Ferdinandu I. je tato expozice zaměřena i na povahu panovníka, což se mi zdá důležité pro polidštění historických osobností. Císař je líčen jako komplexní osobnost se svými zájmy, ale i neduhy. Lekce je rozdělena na jeden hlavní nadpis (lekce) a tři podkapitoly. První téma se věnuje hlavním problémům, kterým musel císař čelit a jeho sídelnímu městu Praze. Druhé Rudolfovu zájmu o umění a vědu a předním osobnostem na jeho dvoře, třetí pak jeho souboji o trůn s bratrem Matyášem.⁸⁸

V lekci se vyskytuje osm ikonických textů. Čtyři z nich se nalézají v postranních lištách s rozšiřujícími informacemi. První ikonický text je portrét Rudolfa II., na němž jsou zřetelné obličejové rysy a i dobová móda. Další ikonický text, který se nenalézá v postranní liště je vyobrazení Tychona Brahe ve své observatoři. Tato ilustrace však kvůli své velikosti nenabízí možnost skutečně nahlédnout do tváře tohoto astronoma, z výjevu dokonce není ani poznat, co se na něm děje. Bylo by dle mého názoru vhodné doplnit tento ikonický text o popis či vysvětlení. Na stejné straně se v postranní liště jako první ikonický text objevuje Jan Werich v jeho roli císaře Rudolfa II. K tomuto snímku se pak váží otázky, ve kterých se autoři dotazují, z jakého filmu je tento snímek a o jakého herce se jedná. Tento ikonický text považuji za velice vhodný, neboť vede žáky k asociaci jim potenciálně známé pohádkové

⁸⁸ *Dějepis 7. Fraus*, s. 130–131.

postavy s její historickou předlohou. Alteraci spatřuji v tom, aby byly zadány otázky i k samotnému obsahu filmu. Domnívám se, že takto autoři nevyužili příležitost zjistit, jaký obraz osobnosti tohoto císaře si žáci mohli vytvořit po shlédnutí těchto dvou filmů. Po historické expozici, který tato učebnice nabízí, by tak mohli žáci porovnat reálného a filmového Rudolfa II. Další ikonický text, který se vyskytuje v postranní liště, je portrét Johanna Keplera. Na tomto portrétu jsou jasně zřetelné obličejové rysy tohoto učenice. K portrétu je navíc připojen krátký text pojednávající o zásluhách tohoto vědce a o odlišnosti vědy 16. století. Tento text taktéž tvrdí, že se Kepler věnoval sestavování horoskopů, což je ovšem nevhodně prezentovaná informace. Kepler byl vůči astrologii velice skeptický. I když ji úplně nezavrhoval, chtěl ji vždy podložit vědeckými poznatky. Negoval tak praktiku zvěrokruhů a mnohé interpretace vlivu nebeských úkazů na člověka. Hlavní důvod, proč vypracovával horoskopy na zakázku, byla finanční tíseň a potřeba financovat své astronomické výzkumy.⁸⁹ Pokládám za vhodné, aby tato informace byla uvedena, neboť tak učebnice neprávem přisuzuje tomuto astronomovi víru v šarlatánské praktiky. Velice kladně ale hodnotím formulaci otázky na konci textu o Keplerovi. Zde jsou žáci vybídnuti, aby našli další příklady odlišností mezi vědou 16. století a tou dnešní. Tato otázka tak vhodně stimuluje žáky ke kritickému zhodnocení „odborníků“, kteří se nacházeli na dvoře Rudolfa II. a zároveň vede ke zhodnocení toho, co činí vědu vědou, a ne třeba alchymii.

Na další straně⁹⁰ se vyskytují čtyři ikonické texty. První ikonický text mimo postranní lištu vyobrazuje alchymistickou dílnu. Bohužel není jasně zřetelné, co daná osoba na výjevu vykonává. U ikonického textu je sice vysvětlení, že jde o alchymistickou dílnu, avšak nikde není vysvětleno, co je to alchymie. K alchymii se váže i první ikonický text v postranní liště. Zde je fotografie Zlaté uličky v Praze s vysvětlením, že se lidé mylně domnívali, že zde žili alchymisté. V tomto případě se vyskytuje pod tímto rozšiřujícím textem i otázka, která vhodně ověřuje pozornost žáků při čtení výkladu o umělcích a učencích na Rudolfově dvoře. Předposlední ikonický text představuje obraz Giuseppe Arcimbolda *Mísa se zeleninou – zahrádník*. Tento obraz má ilustrovat Rudolfovu zálibu ve zvláštnostech. Otázky, které se k tomuto obrazu váží, nabádají žáky, aby odhalili zvláštnosti tohoto obrazu. Jednou z použitých otázek je i to, kdo se nechal tímto malířem portrétovat. Tato otázka se mi ale zdá

⁸⁹ NORTH, John David, *The Fontana History of Astronomy and Cosmology*. London: Fontana press, 1994, s. 318.

⁹⁰ *Dějepis* 7. Fraus, s. 131.

nelogická a nijak nerozvíjející. Jsme v kapitole o Rudolfovi II., takže se nabízí odpovědět Rudolf II. Vhodnější by bylo, kdyby zde umístili Arcimboldův portrét Rudolfa II. a položili otázku, zdali poznají, o koho jde a proč se zřejmě nechal namalovat zrovna takto. Poslední ikonický text vyobrazuje narvaly s jejich rohy. Daný ikonický text je následně doplněn o vysvětlení, že si Rudolf II. myslel, že jejich rohy jsou rohy jednorožce. Navíc je zde úkol, aby žáci našli další informace o tomto druhu. Dle mého názoru se jedná o vhodné doplnění, které jednak prezentuje, jak snadno mohla neznalost vést k podvedení druhého a zároveň nabízí možnost budovat mezipředmětové vztahy. V rozšiřujících materiálech dostupných po načtení QR kódu se nalézají ještě další tři ikonické texty. Jde o portrét Tadeáše Hájka z Hájku, Johanna Jessenia a malbu pitvy od Rembrandta.⁹¹ K těmto ikonickým textům se neváže žádné didaktické cvičení ani žádný rozšiřující text, proto se mi zdá tento rozšiřující materiál jako zbytečný.

Ke kapitole o Rudolfovi II. se váží ještě čtyři ikonické texty, které se vyskytují na dvojstraně s mapami a daty.⁹² Jedná se o dvě zpodobnění Rudolfa II., o náhrobní kámen Tychona Brahe a o císařskou korunu Rudolfa II. Další zpodobnění císaře se mi zdají být zbytečná, v samotné kapitole již je dostačující množství tohoto materiálu. Co se týče náhrobního kamene, jsem přesvědčen o tom, že měl být tento ikonický text použit v samotné lekci. Toto zpodobnění slavného astronoma poskytuje možnost rozpoznat základní rysy obličeje a renesanční estetiky, což ikonický text nacházející se v lekci neumožňuje.

Úvod do historické expozice věnující se Rudolfovi II. hodnotím jako zdařilejší, než je tomu u Ferdinanda I. Samotná expozice začíná kapitolou „*Rudolfínská Praha – město učenců i podvodníků*.“ Následuje pak úryvek z cestopisu jednoho francouzského diplomata, který krátce popisuje rudolfínskou Prahu a typ lidí, kterými se císař obklopuje. K úryvku se váže série otázek, které vhodně vedou žáky k výběru klíčových informací, ale i k zhodnocení motivu vzniku tohoto textu. Bohužel mi ale chybí v tomto úryvku složka motivační. Jedná se sice o zajímavý popis Prahy, ale autoři nijak nevyužívají skutečnost, že se v Praze nacházelo mnoho podvodníků. Myslím si, že kdyby se daný úryvek věnoval spíše jim a jejich působení v Praze, že by to mělo mnohem větší žákovskou odezvu.⁹³

⁹¹ *Škola s nadhledem* [online]. Dostupné z: <https://www.skolasnadhledem.cz/profil/kod/711131>. [cit. 2023-12-04].

⁹² *Dějepis 7*. Fraus, s. 132–133.

⁹³ Tamtéž, s. 130.

První podkapitola se věnuje problémům, které musel Rudolf II. během své vlády z Prahy řešit. Jde o krátké a věcné shrnutí nejdůležitějších informací. Z tohoto hlediska nemám co vytknout. Neuvádí se zde však proč si zrovna vybral za sídelní místo Prahu, ani se na tuto skutečnost autoři žáků neptají v otázkách. Zde by rozhodně byla vhodná práce s mapou, která se nalézá o dvě strany dále.⁹⁴ Žáci by tak mohli odvodit důvody, které Rudolfa II. přiměly zvolit si Prahu za sídelní místo. Samotné otázky za textem vhodně vedou žáky k shrnutí základních informací, které jim byly prezentovány.

Druhá podkapitola se věnuje charakteru Rudolfa II. a jeho zálibám a vášním. Na rozdíl od ostatních příslušníků habsburského rodu je tak tento panovník prezentován jako komplexní osobnost, jejíž preference a schopnosti měnily tvář země a hlavně Prahy. V podkapitole jsou představeni i největší učenci na císařském dvoře. Autoři učebnice zmiňují i české zástupce. Umělce pak prezentují včetně jejich tvorby na dvojstraně spolu s mapami.⁹⁵ Jako negativum vnímám však to, že se autoři nepokusili, jako je tomu v případě učebnice SPN⁹⁶, o přesah do přírodopisu či výchovy ke zdraví. Samotná otázka Rudolfova duševního zdraví by zde tuto roli mohla zastávat. Na tomto panovníkovi by tak mohla být vysvětlena bipolární porucha a možný vliv genetické příbuznosti jeho rodičů na jejím vzniku. Otázky k této podkapitole se ve většině případů odkazují na jiné strany, na kterých mají hledat dodatečné informace. Alteroval bych ale poslední otázku, jež vyzývá žáky, aby porovnali Svatováclavskou korunu s Rudolfovou korunou. Žáci sedmé třídy budou nejspíš váhat s konceptem srovnání, a aktivita tak bude zbytečně zdlouhavá. Pokud by autoři chtěli zachovat tuto otázku, tak bych doporučil, aby vypsali, na jaké přesné znaky by se měli žáci soustředit. K splnění nepomáhá ani fakt, že se oba ikonické texty zobrazující koruny nalézají na odlišných stranách, a ne vedle sebe.⁹⁷

V poslední podkapitole se historická expozice zabývá sporem Matyáše a Rudolfa. Matyáš je představen jako ambiciózní oportunist a Rudolfovy nedostatky a vladařské chyby jsou zamlčeny. V tomto odstavci se dozvídáme i o vydání Rudolfova majestátu, rok vydání musí ale žáci najít na dvoustraně s chronologicky zařazenými daty. Tato otázka se mi zdá příliš mechanická a nedostatečně rozvíjející. Žáci mají za úkol jen přelístovat na jinou stranu

⁹⁴ *Dějepis 7*. Fraus, s. 132.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ VÁLKOVÁ, *Dějepis 7*, s. 136.

⁹⁷ *Dějepis 7*. Fraus, s. 74; tamtéž, s. 133.

a tam v sérii dat hledat odpověď. Toto datum však není ani barevně odlišeno od jiných, rozhodně méně podstatných dat. Z dalších dvou otázek je vyšší kognitivní náročnosti pouze otázka, která nabádá srovnat Majestát s augšpurským náboženským mírem. Tato otázka je vhodná i vzhledem k jednomu ze shrnujících úkolů na konci lekce. Ten žáky instruuje k zhodnocení přínosu Majestátu pro tehdejší společnost. Hodnocení se mi zdá ale v tomto případě pro žáky sedmé třídy velice náročné. V textu je již zmíněno, že Majestát zaručoval možnost svobodně se rozhodnout o své víře, takže otázka vlastně žádá žáky o zhodnocení vlivu náboženské tolerance v tehdejší společnosti. Uspokojivé odpovědi bychom mohli dosáhnout v tomto případě pouze řízeným rozhovorem.

Má alterace se tak zaměřuje předně na leckdy nedostatečné využití ikonického textu a na otázky za textem, které mají někdy formu mechanického hledání informací. Po obsahové stránce se zde nenalézají závažnější faktografické chyby. Rudolf II. je zde ale prezentován spíše v pozitivním světle a jeho politické chyby jsou vynechány. V souhrnu by se však dalo konstatovat, že autoři učebnice prezentují Rudolfa II. a jeho dobu velice zdařile.

3.1.5 Ferdinand II.

Ferdinand II. se poprvé objevuje v historické expozici týkající se českého stavovského povstání, tato expozice poskytuje nezaujatý pohled, který ale v některých momentech působí pouze jako výčet faktů. Lekce začíná kapitolou s názvem: „*Bílá hora, pro jedny vítězství, pro druhé porážka.*“⁹⁸ V lekci se pak nalézají další tři podkapitoly. V úvodním textu autoři vysvětlují, co vedlo evangelické stavy k odporu proti císaři a jakým způsobem se rozhodli svoji nespokojenost řešit. Není zde však nic prezentováno o Matyášovi a jeho politice, která vedla ke zhoršení vztahů s českými stavy. Vysvětlení tak podává pouze částečné důvody stavovské vzpoury. Prezentován je tak spor o uzavření evangelického kostela v Broumově, ale autoři nepojednávají o Matyášovo neochotě jednat se stavy. O jeho zákaz konání stavovského sjezdu, který byl plánován na květen, zde není jediná zmínka. Autoři se snaží v pojednání o sporu o uzavření kostela v Broumově představit jak katolický, tak evangelický úhel pohledu. Následné pojednání však působí dojmem, že se evangeličtí stavové obrátili hned k násilí. Stačilo by, aby v textu byla kratší zmínka o tom, že Matyáš odmítl jednat s

⁹⁸ *Dějepis 7.* Fraus, s. 134.

evangelickými stavy, a že z toho důvodu se jim jevílo použití násilí jako jediné východisko.⁹⁹ Otázky za textem vybízí žáky k zamyšlení nad symbolikou daného činu a na hledání paralel v zahraničních událostech. Doplnil bych však otázky, které by se týkaly toho, jak by mohl nebo měl zareagovat na tuto událost císař a jaké jiné postupy mohli zvolit evangeličtí stavové. To by dle mého názoru mělo pozitivní vliv na motivaci žáků a zároveň by se zde vyskytl úkol vyšší kognitivní náročnosti.

Tři podkapitoly pojednávající o průběhu českého stavovského povstání dávají ucelený a faktograficky správný obraz o průběhu a přímých následcích povstání. Jako velké pozitivum vnímám fakt, že se autoři snaží hovořit o rebelujících stavech jako o evangelících, a ne primárně jako o Češích. Autoři tak nečiní ze stavovského povstání národnostní boj ale pouze náboženskou válku. V některých případech ale i přesto může dojít k zavádějícímu chápání tohoto konfliktu. Shrnutí¹⁰⁰ například odkazuje na to, že šlo hlavně o české evangelíky, autoři zřejmě použili pojem český v rámci definice regionu a ne národnosti. To však ale není úplně jasné, myslím, že k lepšímu pochopení by bylo vhodné doplnit do historické expozice vysvětlení, že na obou stranách stáli jak Češi, tak i Němci.

O panovníkovi Ferdinandu II. lekce pojednává pouze v kontextu stavovského povstání a nepředstavuje nic z jeho osobnosti nebo motivů. V rámci lekce by bylo dle mého názoru vhodné, aby byli žáci seznámeni s jeho osobou a za jakých podmínek byl přijat za českého krále. Co považuji z didaktického hlediska za povedené, je zařazení shrnujících otázek na konci této lekce. Ty totiž nemají pouze funkci fixační, ale nabádají žáky k porovnání různých interpretací každé strany. Žáci tak mohou vyvozovat motivy pro jednání Ferdinanda II., katolíků či evangelíků.

O Ferdinandovi II. se nedozvídáme víc ani v další lekci¹⁰¹ pojednávající o událostech po českém stavovském povstání a následně pojednávající o Albrechtovi z Valdštejna. Lekce začíná úryvkem z patentu Ferdinanda II., který ustanovoval, že v království českém je do budoucna povoleno pouze katolické vyznání. Otázky za tímto úryvkem bych doplnil o otázky týkající se důvodů, proč byl daný patent vydán a jaké následky měl pro budoucí vývoj českých zemí. V následující expozici se následně vyskytuje první ikonický text

⁹⁹ ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana, FROLÍK, Jan, VANÍČEK, Vratislav. *Dějiny zemí Koruny české I. Od pravěku po období rekatolizace*. Praha: Paseka, 2021. ISBN 978-80-7637-212-2. s. 291–292.

¹⁰⁰ *Dějepis 7*. Fraus, s. 135.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 136–137.

zpodobňující Ferdinanda II. Jedná se o rytinu z pozdní doby jeho vlády, bohužel na ní není císař příliš rozpoznatelný, avšak rytina výborně prezentuje barokní umění. Autoři by však mohli doplnit tuto dobovou rytinu popisem či otázkami. Autoři se tak mohli zeptat, proč je císař zobrazen na koni cválajícím kupředu, co znázorňují mrtví pod koněm císaře, co znázorňují andělé nad císařem atd. Větší prostor, než samotnému císaři je v této lekci věnován Albrechtu z Valdštejna, jehož život je představen v uceleném celku.

O Ferdinandovi II. se dozvídáme jen skrze určité politické rozhodnutí. Jeho motivy nebo jeho osobnost nám autoři učebnice nepředstavili. Autoři se ale snažili zakomponovat do lekcí i skrze otázky k zamyšlení i jeho úhel pohledu. Ocenil bych ale, kdyby autoři vysvětlili, k čemu směřovali jeho kroky po porážce českého stavovského povstání. Dané následky jsou líčeny na poslední straně věnující se historické expozici.¹⁰² Dle mého názoru by bylo logické tyto kroky spojit již s výkladem o tomto panovníkovi a jeho nařízeních, a ne až s Vestfálským mírem o několik stran dále.

3.2 Učebnice SPN

3.2.1 První Habsburkové

Obdobně jako v učebnici Fraus se v této učebnici objevuje první Habsburk v osobě římskoněmeckého krále Rudolfa I. Habsburského. V tomto případě jsou ale informace o jeho sporu s Přemyslem Otakarem II. lépe formulovány a nedochází zde k možnosti nesprávné interpretace, jako to bylo u konkurenční učebnice.¹⁰³ Dalším Habsburkem, který se v dané učebnici vyskytuje, je vnuk Rudolfa I. Habsburského Rudolf Habsburský.¹⁰⁴ Ten je zde pouze zmíněn a dle mého názoru mohl být vynechán, jako to učinili autoři učebnice Fraus. Vzhledem ke krátkému a ničím nevýznamnému panování tohoto panovníka si myslím, že mohl být opomenut, neboť pro žáky jde bez doplňujících informací pouze o jméno v textu. Podobnou letmou zmínku má i Albrecht Habsburský, v tomto případě je ale tato zmínka pochopitelná, protože se váže na historickou expozici věnující se jeho synovi Ladislavu Pohrobkovi.¹⁰⁵ Tomu je věnována jedna podkapitola spolu s jedním portrétem. Výklad věcně

¹⁰² *Dějepis 7*, Fraus, s. 145.

¹⁰³ VALKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 94.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 98.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 109.

a stručně popisuje situaci po smrti jeho otce až po nástup Jindřicha z Poděbrad. Samotný ikonický text je dostatečně velký a umožňuje poznat základní obličejové rysy včetně jeho mladistvého vzhledu.

3.2.2 Ferdinand I.

Dalším Habsburkem, o kterém učebnice pojednává, je Ferdinand I. a to v rámci podkapitoly pojednávající o životě a smrti Ludvíka Jagelonského.¹⁰⁶ Název podkapitoly je spíše zavádějící, neboť o Ludvíkovi pojednává jen první polovina textu, který se v podkapitole nalézá. Zbytek už vysvětluje, jak se z Ferdinanda I. stal český král. Zařazení tohoto vysvětlení je dle mého názoru nevhodné, neboť na toto téma navazuje historická expozice až o 22 stran dále. Historická expozice o Ferdinandovi I. je tak zbytečně rozdělena. Autorka učebnice daný fakt řeší tím, že v úvodu už uceleného pojednání o Ferdinandovi I. základní informace opakuje a případně vybízí k dohledání dalších skutečností. V tomto případě bych ale doporučil, aby zde byl odkaz na stránku v učebnici, kde byl pospán nástup Ferdinanda I. na český trůn. Pokud by totiž žáci chtěli dané informace dohledat, tak je to ještě ztíženo tím, že se dané informace vyskytují nelogicky pod odstavcem o Ludvíku Jagelonském.

Ferdinand I. je v historické expozici prezentován komplexně jako panovník mnoha států, které se snaží centralizovat do jedné říše. Ucelené pojednání o Ferdinandu I. se vyskytuje v kapitole *Dějiny českých zemí*¹⁰⁷ a to spolu s historickou expozicí o panování Maxmiliána II. a Rudolfa II. Samotné téma vlády Ferdinanda I. se nalézá v jedné podkapitole¹⁰⁸, přičemž je následný text dělen na odstavce, ve kterých jsou tematicky rozdělené jednotlivé fenomény jeho panování.

Podkapitola obsahuje čtyři ikonické texty a jeden rodokmen. První ikonický text je fotografie letohrádku královny Anny. Autorka tak chytře skrze popis a tuto fotografii sděluje jméno manželky Ferdinanda I., navíc je zde možnost pozorovat architektonické prvky renesance. Dalším ikonickým textem na stejné straně je zpodobnění Ferdinanda I. včetně heraldických znaků některých zemí, kterým vládnul. Obličejové rysy panovníka

¹⁰⁶ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 113.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 135–140.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 135–137.

jsou jasně zřetelné, a to i přesto, že se jedná o černobílý ikonický text. Jako přidanou hodnotu vnímám fakt, že je zde zpodobněn v dobové módě, a tak lze již na této straně fixovat základní prvky, dle kterých je na první pohled znatelný vliv renesance.¹⁰⁹ Neméně zajímavé je i zahrnutí heraldických znaků. Alteroval bych však absenci otázek, které by se k tomuto ikonickému textu vztahovaly. Zařadil bych zde úkol, v němž by žáci měli najít názvy jednotlivých prvků ošacení a najít, kterým státním útvarům patřil jaký heraldický znak.

Na další straně¹¹⁰, která se věnuje Ferdinandu I., se nalézá pouze jeden ikonický text, a to habsburský rodokmen sahající od Maxmiliána I. Habsburského až po Ferdinanda III. Rodokmen je nadmíru přehledný, a to i díky tomu, že jsou zde barevně odlišeni Jagellonci, původní habsburská větev, španělští Habsburkové a rakouští Habsburkové. Na rodokmen se váže jedna otázka, která s ním přímo pracuje a další tři otázky, které z něj vychází. První otázka, která přímo pracuje s rodokmenem, dává žákům za úkol rozhodnout o příbuzenském poměru následně uvedených osob. Zde vidím velké pozitivum v návaznosti na vytváření mezipředmětových vztahů s občanskou výchovou. Tyto vztahy vytváří i druhá otázka, která se táže, jak současně české zákony upravují sňatky mezi příbuznými. Další dvě otázky dále vytváří mezipředmětové vztahy s přírodopisem a výchovou ke zdraví, neboť se odkazují na vliv příbuzenství manželů na zdraví jejich potomků. Poslední otázka se vztahuje k duševnímu zdraví Rudolfa II., to se mi zdá ale v rámci zařazení jako nesystematické. Chápu, že se nabízí tuto otázku zařadit poblíž rodokmenu, avšak vhodnější umístění by dle mého názoru bylo až v historické expozici věnující se Rudolfu II. Jak již zde bylo zmíněno, bylo by vhodné, aby otázky odkazovaly na stránku v učebnici, kde lze najít na ně odpověď. V tomto případě by tak mohla být tato otázka zařazena později, což by bylo spíše k užítku, neboť by se pracovalo s rodokmenem i v dalších hodinách. V postranní liště se spolu s otázkami objevuje i jeden návrh na zpracování referátu¹¹¹. Tento návrh se mi zdá jako velice vhodně zvolený, sice nerozvíjí přímo látku historické expozice, ale jedná se o zajímavý exkurz, který by zajisté ocenili i žáci.

Na poslední straně, která se věnuje Ferdinandu I., se nalézají dva ikonické texty, jeden v hlavní části textu a druhý v postranní liště.¹¹² Ikonický text v hlavní části textu

¹⁰⁹ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 135.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 136.

¹¹¹ Zjistěte, proč se dceři Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské říkalo „Šílená“. Udělejte si o ni referát.

¹¹² VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 137.

zobrazuje listinu, kterou Ferdinand I. potvrzoval českým stavům, že byl zvolen z jejich vůle. K tomuto ikonickému textu se však nevážou žádné otázky či úkoly pouze krátký popis. Myslím, že je to promarněná příležitost, neboť by se zde hodilo zařadit otázky vyšší kognitivní náročnosti. Ty by se mohly zaměřit na to, proč čeští stavové tuto listinu vyžadovali a jaké problémy z toho budou moci do budoucna plynout. Ikonický text v postranní liště je snímek ze začátku dobové verze díla Sixta z Ottersdorfu.¹¹³ K tomuto ikonickému textu se pojí krátký text, který pojednává o Ferdinandově snaze podat neobjektivní historický výklad událostí a zároveň tento text pojednává o reakci evangelické strany na tento pokus. S tímto ikonickým textem pracují dva úkoly. V prvním autorka nabádá žáky, aby se pokusili přečíst dobovou češtinu. Bohužel snímek není dostatečně velký, a tak jsou písmena těžko čitelná, navíc jde o ten samý úkol, který se nalézá o dvě strany dříve¹¹⁴. Druhý úkol je spíše námět na referát, avšak je značen dle učebnice jako úkol, a proto o této formě stimulace budu referovat jako o úkolu. Tento úkol vybízí žáky, aby našli paralelu ve zkrslování dějin i v moderní historii. To se mi zdá být příliš náročné pro žáky sedmé třídy. Žáci sedmé třídy nemusí mít dostatečné povědomí o moderních dějinách, aby na tuto otázku mohli odpovědět. Dokážu si ale tento úkol představit v učebnicích pro devátou třídu. Zde by mohla být ve výkladu autoritativních režimů dána tato historická paralela na Ferdinandův pokus v 16. století.

Po obsahové stránce je historický výklad převážně přesný a neodchyluje se od moderního chápání Ferdinanda I. a jeho panování. Oceňuji fakt, že v kontrastu s učebnicí Fraus, jsou zde zmíněny motivy Ferdinandova jednání, a ne pouze činy. Alteroval bych pouze informaci: „*Ferdinand byl zvyklý na absolutistickou vládu a tu v Čechách také prosazoval.*“¹¹⁵ Tato informace není úplně pravdivá. Ferdinand I. od začátku svého panování vyjednával a snažil se dohodnout se stavy, a to jak v rakouských zemích, tak i v českých. Ovšem to bylo vzhledem k velikosti jeho personální unie a rozdílným požadavkům stavů velice komplikované.¹¹⁶ Zavádějící je také věta: „*Společně byly také řízeny finanční záležitosti celé monarchie.*“¹¹⁷ Ferdinand I. se sice snažil o centralizaci, ale během doby jeho vlády musel nadále vyjednávat s určitými zemskými sněmy na výběru berní.¹¹⁸ K výkladu

¹¹³ Historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546 a 1547.

¹¹⁴ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 135.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 136.

¹¹⁶ KOHLER, s. 134–137.

¹¹⁷ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 137.

¹¹⁸ KOHLER, s. 136.

se před dalším nadpisem váže série otázek, ta má pouze funkci fixační a jde o mechanické hledání či odpovídání.¹¹⁹ V rámci historické expozice se objevuje i rozšiřující učivo v postranních lištách spolu s úkoly či náměty na referát. Na první stránce této expozice se nalézá text, ve kterém Ferdinand I. potvrzuje českým stavům jejich privilegia. K tomuto textu se váží dva úkoly. V prvním úkolu mají žáci přepsat text do moderní češtiny a v druhém jsou vybízeni, aby objasnili vlastními slovy, k čemu se Ferdinand v jednotlivých odstavcích zavazuje. Tato aktivita je sice zdlouhavá, ale po domluvě s učitelem českého jazyka si dokáží představit její zařazení do hodiny. Cílem této aktivity je žáky nejspíše exponovat novým informacím netradiční formou, avšak z časových důvodů je otázkou, zdali tuto aktivitu do hodiny zařadit. V rozšiřujícím učivu v postranní liště lze nalézt i pojednání o stavovském povstání¹²⁰ a o opatřeních Ferdinanda I. proti Romům¹²¹. Rozšiřující učivo tak vhodně doplňuje jádrové učivo historické expozice.

Historická expozice Ferdinanda I. je autorkou velice zdařile zpracovaná, avšak má dílčí nedostatky. Alteroval bych rozdělení začátku pojednání o Ferdinandu I. do dvou odlišných kapitol. Autorka mohla skončit smrtí Ludvíka Jagelonského a až pak, o více jak dvacet stran dále, začít pojednáním o Ferdinandovi I. Kapitola začíná snímkem renesanční stavby, avšak o renesanci v Čechách nebo kultuře během vlády Ferdinanda I. nepojednává. Taktéž se ne vždy daří autorce využívat ikonické texty, jež se v kapitole nalézají. Chválím ale práci s rodokmenem, neboť jde o velice originální nápad budující mezipředmětové vazby. Faktografické chyby se zde nenalézají, jen občasně lze nalézt možné zavádějící formulace.

3.2.3 Karel V. a Filip II.

Karel V. a Filip II. jsou prezentováni společně v pojednání v kapitole „*Vývoj v dalších významných evropských státech*“.¹²² Historická expozice, která se jim věnuje, je skromnějšího charakteru a nedává dostatečný prostor ani jednomu z panovníků. K této

¹¹⁹ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 137.

¹²⁰ Tamtéž, s. 136.

¹²¹ Tamtéž, s. 137.

¹²² Tamtéž, s. 130–131.

expozici se váže pět ikonických textů, z čehož jsou dva ikonické texty mapy habsburských držav v Evropě a v Americe. Každý z panovníků pak má vlastní portrét.

První ikonický text je portrét Karla V. oblečeného v dobové módě se psem.¹²³ Autorka vybrala velice vhodné zpodobnění tohoto císaře. Žáci jsou tak exponováni dobovému mužskému ošacení, ale i plemenům dobových psů. Považuji za nevyužitou příležitost, že úkoly vztahující se k portrétu nenabádají žáky k nalezení vztahu králů a psů. Tato samostatná práce by dle mého názoru velice polidštila tyto panovníky a ukázala historické osobnosti i v jiném než jen politickém světle. Úkoly, které autorka umístila za portrét Karla V., vedou žáky k vyhledání informace, kdy vládl Karel IV. ve svaté říši římské a jaká by byla jeho číslovka, kdyby zůstal pouze českým králem. Autorka tak fixuje znalost žáků o panovnících a pravidlech jejich řadových číslovek. Na stejné straně¹²⁴ je i fotografie Escorialu, avšak k tomuto ikonickému textu autorka nepřirazuje žádný návrh na referát či úkol. V tomto případě bych přidal návrh na referát, neboť o tomto sídle se nic víc v učebnici nedozvídáme, což je vzhledem k impozantnosti této památky nešťastné. Referáty mohou být zaměřeny na tyto oblasti: Escorial v číslech, Escorial jako kulturní památka a turistická destinace, Escorial jako perla renesanční architektury atd. Na další straně je již portrét Filipa II.¹²⁵ ve zbroji. Autorka umísťuje pod portrét krátký text, který líčí Filipa II. jako krutého bigotního člověka, kterého potěší jedině utrpení druhých. Úkol k portrétu žáky instruuje k vyhledání manželky Filipa II. a objasnění, s jakými státy chtěl uzavřít spojení. Tento úkol má ale formu pouhého mechanického hledání informací. Alteruji zadání tak, že by žáci v rámci skupinové aktivity měli za pomoci internetu najít důvody, proč chtěl panovník uzavřít spojení, vždy s konkrétním jedním státem. Zadání úkolu bude v první osobě: „*Chci uzavřít spojení s Portugalskem protože... Chci uzavřít spojení s Anglií protože...*“ Tím by se sice časová náročnost úkolu zvýšila, ale byly by zapojeny i digitální kompetence. Zbylé dva ikonické texty jsou mapy habsburských držav, které vhodně prezentují mocenský rozsah této dynastie.

Historická expozice o Karlu V. a Filipu II. pojednává o těchto panovnících jako o bigotních katolících bojujících proti reformaci. O samotných panovnících a jejich povaze se toho příliš nedozvídáme, až na drobnou poznámku o Filipu II., která z něj dělá krutého

¹²³ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 130.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž, s. 131.

člověka. To je ale zavádějící informace, Filip II. byl sice fanatický katolík, avšak také milovník umění a architektury.¹²⁶ Rozhodně se jednalo o osobnost s mnohými nedostatky, ale i přednostmi. Autorka však zmiňuje pouze jeho fanatičnost a jeho mimopolitický odkaz opomíjí. Tato expozice je i vzhledem ke své krátkosti pouze výčet základních politických událostí během jejich panování. Jak již bylo výše zmíněno, autorka nepracuje ani s fotografií Escorialu. Historická expozice věnující se prvním španělským Habsburkům působí stručným neosobním dojmem. Autorka zpracovává pouze politické dějiny a nevyužívá příležitost tyto dva velké evropské panovníky představit komplexněji.

3.2.4 Rudolf II.

Před samotnou historickou expozicí o Rudolfovi II. autorka umísťuje ještě krátkou expozici věnující se Maxmiliánovi II.¹²⁷ K té se však váže pouze jeden ikonický text ztvárnující panovníka a jeden úkol k vyhledání informace. Samotný ikonický text je nevhodně umístěn v postranní liště už pod nadpisem o Rudolfovi II. To považuji za nevhodné z toho důvodu, že žáci mohou nabýt dojmu, že je to portrét Rudolfa II. Maxmilián II. je bezesporu zajímavou postavou českých dějin, avšak z časových důvodů chápu, že se autorka rozhodla tomuto panovníkovi nevěnovat příliš prostoru. Vzhledem k rozsahu, jaký je Maxmiliánovi II. věnován v učebnici, jsem se rozhodl nevěnovat se ve své analýze jeho osobnosti nějak rozsáhleji.

Historická expozice věnující se Rudolfovi II. představuje tohoto panovníka jako milovníka umění a vědy.¹²⁸ V podkapitole k Rudolfovi II. autorka připojuje osm ikonických textů,¹²⁹ z čehož jsou dva vyobrazení Rudolfa II. Tyto dva ikonické texty jsou v učebnici umístěny vedle sebe, aby mohli žáci dle pokynu v popisku porovnat podobnosti ve dvou odlišných uměleckých zpracováních. Jedná se o bustu a portrét Giuseppe Arcimbolda. Žáci tak mají předně posoudit, zda se portrét podobá bustě. Největším ikonickým textem v tomto pojednání je malba rudolfínské Prahy. K tomuto ikonickému textu se váže jedna otázka, což se mi zdá vzhledem k velikosti velice málo. Dalším ikonickým textem je fotografie Zlaté uličky s vysvětlením, že se toto místo považovalo za sídlo alchymistů a s vysvětlením, kdo

¹²⁶ PARKER, s. 55.

¹²⁷ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 137–138.

¹²⁸ Tamtéž, s. 138–140

¹²⁹ Tamtéž, s. 139

tam skutečně žil. Myslím, že v tomto případě mohla autorka využít příležitosti k zadání úkolu, který by žáky instruoval nalézt, kdo tam skutečně žil. Poslední ikonický text je umístěn v postranní liště, a jde o portrét Johanna Keplera s krátkým medailonkem. Na rozdíl od autorů učebnice Fraus, autorka pojednává o tom, že se Kepler věnoval astrologii z finanční nouze. I zde bych však ocenil vysvětlení, jaký byl Keplerův vztah k astrologii. K tomuto ikonickému textu se pak váží čtyři úkoly¹³⁰, které se ale předně věnují jen astrologii. První otázka vhodně instruuje žáky, aby vysvětlili rozdíl mezi astronomií a astrologií. Avšak další dva úkoly instruuje žáky k hledání informací o astrologii. To se mi zdá být v učebnici dějepisu jako nevhodné. Astrologie, přestože ve své době sehrála důležitou roli, je pseudověda, a té se nemusí poskytovat ve vzdělávacím procesu žádný prostor. Pochopil bych spíše úkoly, které by žáky instruovaly k vyhledání důvodů, proč astrologie nemá vědecký základ. Další ikonický text nalézající se v postranní liště je fotografie rozřízlého Rudolfova majestátu Ferdinandem II. Tento ikonický text by dle mého názoru měl provázet až historickou expozici pojednávající o českém stavovském povstání, kde by výmluvně prezentoval vztah Ferdinanda II. k náboženské toleranci. Poslední dva ikonické texty¹³¹ jsou fotografie pražské synagogy a židovského hřbitova. Autorka instruuje žáky, aby ve svém okolí našli židovské památky a aby našli rozšiřující informace ke golemovi. V rámci podněcování žákovské motivace shledávám tyto úkoly propojující učivo s regionálními dějinami za podnětné. Autorka by ale mohla exkurz k dějinám židů více propojit s osobou Rudolfa II.

V kontrastu s učebnicí Fraus pojednává učebnice SPN o Rudolfu II. mnohem skromněji. V tomto případě se dozvídáme v textu, proč nechal císař přesunout své sídlo z Vídně do Prahy, avšak stále bych se spíše přikláněl k tomu, aby danou skutečnost žáci vyvodit s pomocí mapy. Mapa chybí i v této kapitole a ani na nejbližších stranách se nevyskytuje. Výklad hovoří o turecké hrozbě, ale žákům nedává možnost vizualizovat, jak blízko se nalézaly osmanské hranice Vídně a českým zemím. Text se rovněž zmiňuje o významných učencích na dvoře Rudolfa II., bohužel autorka opomíjí zmínit české zástupce. Druhá část textu pak pojednává o sporech s Matyášem. Tak jako v učebnici Fraus, tak ani v tomto případě nejsou popsány Rudolfovy II. politické a vladařské neúspěchy. Vysvětleno je pouze to, že mu choroba bránila ve vládnutí. Na konci historického výkladu

¹³⁰ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 139.

¹³¹ Tamtéž, s. 140.

se nalézají shrnující otázky k textu. Ty jsou mechanického charakteru a jde pouze o hledání informací v textu. Rudolfem II. končí i samotná kapitola „*Dějiny českých zemí*“. Na závěr kapitoly autorka umístila tři otázky, které skvěle propojují události, o kterých se žáci v rámci kapitoly dozvěděli, s evropským kontextem. Autorka tak výborně začleňuje události z českých dějin do širšího rámce.

Prezentace Rudolfa II. je věcná, avšak autorka mohla lépe pracovat s ikonickým textem. Taktéž bych vytkl fakt, že většina úkolů v této podkapitole se vztahuje k astrologii. Po obsahové stránce se však jedná o faktograficky správnou prezentaci informací. Rudolf II. je tak prezentován nestranně.

3.2.5 Ferdinand II.

Ferdinand II. není v učebnici prezentován vlastní podkapitolou, která by se mu věnovala. Místo toho se objevuje už pouze jako jeden z aktérů třicetileté války. V celé kapitole věnující se třicetileté válce má on a Matyáš jeden portrét. K samotným portrétům autorka neumístila žádný úkol či referát.¹³² Poprvé se Ferdinand II. vyskytuje ve výkladu o českém stavovském povstání.¹³³ Zde se nalézá jedna nepřesná informace. Je zde řečeno, že české stavovské vojsko nakonec podlešlo habsburské přesile. Stavovské vojsko se potýkalo s nedostatkem financí a podlešlo spíše kvůli velice malé morálce.¹³⁴ Z této historické expozice taktéž zřejmě neúmyslně vyplývá, že šlo o boj Čechů s Habsburky, a ne o náboženskou válku. V některých místech bych tak doplnil, že se jednalo o českou evangelickou šlechtu.¹³⁵

V této historické expozici nejsou reflektovány motivy Ferdinanda II. ani jeho osobnost. To se neděje ani v následujícím podkapitole s názvem: „*České země za třicetileté války*.“¹³⁶ I v tomto případě je pouze popisována jeho politika po porážce stavů, bez udání proč, či návodných otázek, které by žáky vedly k zdůvodnění cílů Ferdinandovy politiky. Na konci kapitoly je ještě jmenovitě zmíněn Ferdinand III. a jsou zde rovněž zmíněny následky, které měla třicetiletá válka na Habsburskou monarchii.¹³⁷

¹³² VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 146.

¹³³ Tamtéž, s. 147–149.

¹³⁴ ČORNEJ, s. 296–297.

¹³⁵ VÁLKOVÁ. *Dějepis 7*, s. 147–148.

¹³⁶ Tamtéž, s. 149.

¹³⁷ Tamtéž, s. 150–151.

3.3 Učebnice NS

3.3.1 První Habsburkové

Jako první Habsburk se v učebnici vyskytuje Rudolf I. Habsburský, který je popisován nestranně jako soupeř Přemyla Otakara II.¹³⁸ Vnuk Rudolfa I. Habsburského Rudolf Habsburský je z historické expozice vynechán. Z mého pohledu jde o logický krok, neboť by byl nejspíše zmíněn pouze jmenovitě, jako je to v případě učebnice SPN. Dalším Habsburkem, jenž je zmíněn jmenovitě, je Albrecht Habsburský. První, o kterém se dozvídáme alespoň základní informace, je Ladislav Pohrobek. Autoři mu vyčlenili i menší ikonický text, na kterém je znázorněna jeho podoba. Výklad, ve kterém je zmíněn, se ale zaměřuje spíše jen na Jindřicha z Poděbrad.¹³⁹

3.3.2 Ferdinand I.

Ferdinand I. je první Habsburk, jemuž autoři učebnice NS věnují ucelenější historickou expozici. Habsburkům na českém trůně po roce 1526 se věnuje celá kapitola s názvem „*Habsburkové na českém trůně*“¹⁴⁰. Samotnému Ferdinandovi se pak věnuje jedna podkapitola „*Ferdinand I. vládl 1526–1564*“¹⁴¹ a jedna podkapitola „*Oslabení moci stavů*“¹⁴². V rámci tohoto bloku se pak vyskytuje šest ikonických textů, z čehož jsou dva grafická schémata.

Ikonické texty ne vždy vhodně doprovázejí historickou expozici. První ikonický text je schéma, které znázorňuje posloupnost habsburských panovníků na českém trůnu od Ferdinanda I. po Ferdinanda III. Nerozumím však tomu, proč se autoři rozhodli vynechat Maxmiliána II. Ten sice není zmíněn ani jednou v celé kapitole, avšak obávám se, že jeho vyřazení i z tohoto schématu může vést žáky k nesprávnému osvojení znalostí. Pokud by se tak nějaký žák, jak z vlastního zájmu, či na pokyn učitele, učil posloupnost habsburských panovníků, tak mu tato učebnice podá neúplné informace. Druhé schéma považuji v učebnici až za zbytečné. Jde o soustavu názvů zemí ve žlutých obdélnících, od nichž vede šipka k hlavnímu obdélníku s nápisem „*Habsburská monarchie*“. Autoři se tak nejspíše snažili

¹³⁸ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 53–54.

¹³⁹ Tamtéž, s. 82.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 98–104.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 98.

¹⁴² Tamtéž, s. 99.

graficky znázornit, jakým zemím Ferdinand I. vládnul. Toto schéma si dokáží představit v rámci zápisu žáků v sešitě, ale v učebnici zabírá zbytečně místo, které by mohlo být využito k umístění mapy. Mapa by tak lépe prezentovala uzemní zisky tohoto panovníka. Po úvodním schématu je žákům prezentován erb Habsburků a vyobrazení Ferdinanda I. na dobovém reliéfu. Tento ikonický text autoři zvolili záměrně, aby mohli upozornit na typický povislý spodní ret Habsburků, na což autoři a autorka ostatních učebnic neupozornili. O této skutečnosti pak i dále referují v rozšiřujícím učivu, které je napsané kurzívou. Uvedení této skutečnosti se sice může zdát být povrchní, avšak jedná se o zajímavost, která polidšťuje danou osobu. K tomu se jedná o všeobecně známou skutečnost, jež se váže až posměšně k Habsburskému rodu, a proto by ji měli žáci znát. Pod reliéfem Ferdinanda I. se nalézá ikonický text, na němž jsou vyobrazeni janičáři. Tento ikonický text se mi zdá být v tomto případě nevhodně umístěný. Měl by se vyskytovat v pojednání o Osmanské říši, a ne o Ferdinandu I. Ferdinand sice s Osmanskou říší bojoval, ale s janičáry nemá osobně nic společného. Autoři mohli spíše zvolit ikonický text znázorňující císařskou armádu. Poslední ikonický text v rámci této expozice je vyobrazení papeže a Ignáce z Loyoly, doplněné o krátkou prezentaci hlavních cílů a motivů jezuitského řádu.¹⁴³

Samotná prezentace osobnosti panovníka je velice vágní, neúplná a v jednom případě dokonce zavádějící, avšak snaží se popisovat Ferdinanda I. nestranně. Autoři v první části svého výkladu poskytují základní informace o nástupu Ferdinanda I. a politické situaci, které musel čelit. Neopomíjí ani zmínit jeho osobnostní kvality. Tato část je však svým rozsahem zastíněna a rozdrobena rozšiřujícím učivem a zajímavostmi. Má alterace ale spíš směřuje k druhé části výkladu, která se nalézá v podkapitole „*Oslabení moci stavů*“¹⁴⁴. Zde se vyskytuje formulace jako „*snažil se o vybudování silného státu*“, není ale vůbec jasné, co si pod výrokem silný stát žáci mají představit. Autoři se snažili za každou cenu vyhnout pojmům jako centralizace nebo absolutizace, avšak to jen brání konkretizaci výkladu. Není zde ani zmínka o stavovském povstání, pouze o stavovské opozici měst a šlechty, která však byla za jeho vlády poražena. Autoři tak nedokončují výklad. Přímo zavádějící je věta: „*Bohaté České království znamenalo pro panovníka důležitý zdroj financí.*“ Stav královského majetku byl v katastrofálním stavu a Ferdinandu I. z něj plynuly pouze malé příjmy. Během

¹⁴³ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 99.

¹⁴⁴ Tamtéž.

svého panování se tak bude snažit revitalizovat finanční situaci v Čechách.¹⁴⁵ Historická expozice o Ferdinandu I. tak působí dojmem, že se autoři snažili žákům prezentovat látku co možná nejjednodušeji a co možná nejdostupnějším jazykem. To se ale odráží na kvalitě prezentace. Navíc se ne vždy autorům podařilo vybrat vhodný ikonický text, který by doprovázel látku této expozice.

3.3.3 Rudolf II.

Historická expozice zaměřená na Rudolfa II. líčí tohoto vládce jako vášnivého podporovatele umění a vědy, avšak činí to na velice malém rozsahu neodpovídající významu tohoto panovníka. Maxmilián II. je z expozice vynechán a ani není zmíněn v rámci expozice o Rudolfu II. Samotné pojednání o Rudolfu II. je rozděleno do dvou podkapitol. K podkapitolám se váží tři ikonické texty, z čehož na dvou je samotný císař.¹⁴⁶

Ikonické texty nevyužívají potenciál prohloubit látku a slouží pouze jako doprovodný materiál k historické prezentaci. První ikonický text je portrét císaře Rudolfa II., na který se neváže žádný úkol či doplňující text. V tomto případě by bylo možné opět rozebrat fyzické vzezření, jako tomu bylo u Ferdinanda I. Dalším ikonickým textem je obraz Václava Brožíka, jenž znázorňuje Rudolfa II. ve společnosti astrologů, astronomů a alchymistů. Jde o poměrně veliký ikonický text zabírající čtvrtinu strany. K tomuto obrazu rovněž autoři nepřipojili žádnou otázku či rozšiřující text. Vzhledem k velikosti obrazu a zřetelnosti výjevů, by bylo možné instruovat žáky, aby za pomoci internetu nebo jiných pomůcek dohledali, jaké činnosti, kdo provádí. Mohli by tak určit i povolání či názvy jednotlivých předmětů, jež se objevují na ikonickém textu. Poslední ikonický text je fotografie zlatého brnění Rudolfa II. s popiskem, že ho nikdy nepoužil v bitvě.¹⁴⁷

Výklad o Rudolfovi II. a jeho dvoře je velice skromný a líčí pouze základní informace, které jsou navíc fragmentovány odkazováním na jinou kapitolu. Jako u ostatních nakladatelství ani zde není zdůvodněno, proč přesunul své sídlo do Prahy. Navíc zde není zmíněno nic o situaci, kdy nastoupil na trůn. Z hlediska politických dějin se autoři rozhodli zmínit pouze to, že během jeho vlády došlo k posílení katolické šlechty a k vydání

¹⁴⁵ KOHLER, s. 139.

¹⁴⁶ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 99–100.

¹⁴⁷ Tamtéž.

Rudolfova majestátu. I o dvoře císaře se dozvídáme spíš jen skutečně základní informace. Autoři ale odkazují v textu na stranu 111, kde učivo o významných osobách na císařském dvoře rozvíjejí. Autoři tak učinili nejspíše ze snahy přísně dodržet oddělení kulturních a politických dějin v učebnici. Oceňuji ale fakt, že autoři popisují i snahu Rudolfa II. zvrátit vývoj ve prospěch stavů vojenskou cestou. Autorka a autoři ostatních učebnic tuto informaci opomíjí. O duševní chorobě Rudolfa II. pojednávají autoři v rámci rozšiřujícího učiva. Uvádí i možný vliv genetiky na vývoj dané choroby. Zde by bylo vhodné zařadit úkol v rámci mezipředmětových vztahů, který by propojil tuto informaci s přírodopisem či občanskou výchovou, jako tomu bylo u jiných nakladatelstvích.¹⁴⁸

3.3.4 Matyáš a Ferdinand II.

Autoři učebnice NS jako jediní věnují samostatné podkapitoly císaři Matyáši a Ferdinandu II. Samotná historická expozice je však velice krátká a mohla by být, jako je to v případě ostatních nakladatelstvích, zařazena do expozice k jiným panovníkům či tématům. K Matyáši se váže pouze jeden ikonický text ve formě portrétu. V samotném krátkém pojednání o Matyáši se ještě autoři věnují Ferdinandu II., zde se ale dopustili faktografické chyby. Je zde řečeno, že byl Ferdinand II. přijat českým králem díky katolické šlechtě. To však není pravda. Ferdinand si zajistil korunu především díky nátlaku na vůdce evangelických stavů.¹⁴⁹ Matyáš se ještě objevuje v podkapitole o stavovském povstání, coby osoba, jež odmítla brát zřetel na stížnosti evangelické šlechty. Celkové vysvětlení příčin povstání je velice zjednodušeno. Autoři připojují otázku, která se ptá žáků, jakým způsobem byl nejspíše porušován Majestát. Žáci ale nemají příležitost vysvětlit svou odpověď podrobněji, neboť se z učebnice dozvěděli pouze to, že Majestát zaručoval možnost pro každého svobodně si vybrat náboženství.¹⁵⁰

Podkapitola věnující se Ferdinandovi II. obsahuje dva ikonické texty. Prvním je vyobrazení staroměstské popravy a druhým je portrét samotného Ferdinanda II. Poprava doprovází textový výklad a rozšiřující učivo, ve kterém jsou jmenovitě představeni popraveni, ale i lítost císaře nad tímto rozsudkem. Samotný nadpis se nevěnuje panovníkovi,

¹⁴⁸ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 99–100.

¹⁴⁹ BIRELEY, Robert, *Ferdinand II. Counter-Reformation Emperor, 1578–1637*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. ISBN:978-1-107-06715-8. s. 85.

¹⁵⁰ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 100–101.

ale spíš událostem, které následovaly po stavovském povstání. Stejně je tomu tak pod nadpisem „*Obnovené zřízení zemské*“, kde autoři graficky velice povedeně vysvětlují obsah daného dokumentu. O Ferdinandovi a jeho motivech se však nic nedozvídáme.¹⁵¹ Historická expozice o Matyášovi a Ferdinandovi II. je krátká a neposkytuje skoro žádné informace o samotných panovnících či jejich motivech. Bylo by efektivnější, kdyby se autoři přiklonili k možnosti zařadit tyto panovníky do historické expozice jiného tématu.

3.3.5 Karel V. a Filip II.

Historická expozice, ve které se objevuje Karel V. a Filip II., se předně věnuje Španělsku a povstání Nizozemců, samotné panovníky upozaduje. Pojednání o španělské větvi Habsburků se v této učebnici vyskytuje až po skončení kapitoly „*Habsburkové na českém trůně*“¹⁵² v nové kapitole „*Evropa na počátku Novověku*“¹⁵³. A to v podkapitole „*Španělsko*“¹⁵⁴ a v podkapitole „*Povstání Nizozemí proti Španělsku*“¹⁵⁵. Autoři umístili do těchto podkapitol dva portréty. Jeden je Karlův a druhý Filipův. V historické expozici se nedozvídáme skoro nic o těchto panovnících. O Karlovi pouze to, že vládl bohatému Španělsku a o Filipovi to, že pronásledoval příznivce kalvinismu v Nizozemí. I většina rozšiřujícího učiva či úkolů se věnuje pouze Nizozemí. Rovněž mi v tomto pojednání chyběla mapa. Jeden z úkolů sice vyzývá žáky k práci s mapou a k nalezení hlavních měst Nizozemí a Španělska, avšak rozsah Habsburské říše tímto zůstává žákům neznámý. Autorům bych předně vytkl, že se rozhodli věnovat více prostoru Nizozemí než Španělsku. To by si vzhledem ke své důležitosti na začátku novověku zasloužilo rozsáhlejší prostor v textovém výkladu.¹⁵⁶

¹⁵¹ *Dějepis 7. Nová škola*, s. 101–102.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 98–104.

¹⁵³ *Tamtéž*, s. 105–107.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 105.

¹⁵⁵ *Tamtéž*.

¹⁵⁶ *Tamtéž*.

4 Habsburská dynastie a monarchie v učebnicích pro osmou třídu

V této části své práce se soustředím na kvantitativní, ale i kvalitativní analýzu učebnic pro osmou třídu. V kvantitativní části se zaměřuji na analýzu jmen a ikonických textů, jež jsou tématice habsburské dynastie a monarchie věnovány. V části kvalitativní kriticky rozebírám historiografickou úroveň expozice, vhodnost využití ikonického textu i didaktickou úroveň.

Autorské kolektivy či autoři již historickou expozici o habsburské monarchii a dynastii striktně nerozdělují od ostatních témat, jako tomu bylo v učebnici pro sedmou třídu. Nelze tak přesně určit počet stran, které autoři věnují tomuto tématu, proto popíšu pouze umístění látky v rámci tematických bloků, kapitol či lekcí. Autorka učebnice SPN látku týkající se Habsburské monarchie nejvíce vyčleňuje od ostatních témat, a to do čtyř kapitol, které mají stejný název¹⁵⁷, ale jsou zařazeny v jiném tematickém bloku. Tyto kapitoly pojednávají o Habsburské monarchii v době před francouzskou revolucí¹⁵⁸, před revolucí v roce 1848¹⁵⁹, během revoluce v roce 1848¹⁶⁰ a o monarchii v době před první světovou válkou¹⁶¹. Podobné členění zvolili i autoři učebnice NS, ti však přidali do doby před francouzskou revolucí i kapitolu, která se věnuje období do nástupu Marie Terezie.¹⁶² Pojednání o Habsburské monarchii autoři učebnice Fraus rozdělují do několika lekcí¹⁶³, které se věnují této látce v rozdílném rozsahu. V některých případech je tak Habsburská monarchie ústředním tématem a někdy spíš jen okrajovým.

Liší se ale množství a v malém měřítku i výběr zástupců habsburského rodu, kteří jsou v těchto učebnicích prezentováni. Největší počet příslušníků habsburského rodu se objevuje v učebnici Fraus. Jedná se o dvanáct mužů a jednu ženu. Oproti jiným autorům či autorským kolektivům, autoři učebnice Fraus uvedli též Maxmiliána I. Mexického a Josefa I. V učebnici SPN a NS se shodně nalézají jedenáct zástupců habsburského rodu. Autorka

¹⁵⁷ Dějiny českých zemí a habsburské monarchie.

¹⁵⁸ Mezi třicetiletou válkou a francouzskou revolucí.

¹⁵⁹ Mezi Vídeňským kongresem a revolucí 1848.

¹⁶⁰ Revoluce 1848.

¹⁶¹ Mezi revolucí a první světovou válkou.

¹⁶² Habsburská monarchie ve 2. polovině 17. až 1. polovině 18. století. Habsburská monarchie v době osvícenství. Habsburská monarchie do roku 1848. Bouřlivý rok 1848. Proměna rakouského císařství.

¹⁶³ Pod křídly orla vítězí lev. Marie Terezie a Josef II. – matka a syn reformující monarchii. Nové uspořádání Evropy stanovil vídeňský kongres. Radujme se! Nový den nám svítá! Dědictví revoluce. Rakousko-Uhersko – dva státy v jednom. Habsburská monarchie na začátku 20. století. Velká válka, na niž se Evropa dlouho připravovala.

učebnice SPN zahrnula do své historické expozice i korunního prince Rudolfa, avšak opominula Leopolda II., kterého zbylé autorské kolektivy uvádí.

Odlišné je i množství ikonického textu vztahujícího se k habsburským panovníkům. Nejvíce ikonického textu však autorka a autoři věnují Marii Terezii a Františku Josefovi I. Autorka a autoři učebnice SPN a NS vybrali shodné množství devatenácti vyobrazení habsburských panovníků. Autoři učebnice Fraus vybrali pouze jedenáct vyobrazení, z čehož jsou všechno malby. Autorka učebnice SPN zahrnula do historické expozice sedmnáct maleb a dvě fotografie. Autoři učebnice NS sedmnáct maleb, jednu fotografii a jeden avers mince.

Autoři a autorka učebnic se v historické expozici o době pobělohorské předně zaměřují na barokní umění, rekatolizaci a životní podmínky prostého obyvatelstva. Největší prostor v rámci Habsburské monarchie autoři věnují Marii Terezii a Josefu II., akcentují tak jejich reformy státu. Událostmi v Habsburské monarchii po napoleonských válkách se autoři zabývají spíš zběžně a upřednostňují expozici o českých zemích. O revoluci roku 1848 pojednávají hlavně v kontextu českých zemí a pouze učebnice SPN a NS pojednávají o revoluci v rámci celé Monarchie. Prostor, který věnují autoři Františku Josefovi I. a období druhé poloviny devatenáctého století se zásadně liší. Samotný František Josef I. je upozaděn a pouze autorka učebnice SPN do historické expozice zařazuje jeho manželku Alžbětu Bavorskou. Autoři se v historické expozici tak soustředí na politickou transformaci císařství a postavení Čechů v rámci monarchie.

4.1 Učebnice Fraus

4.1.1 Doba pobělohorská

Historická expozice o době pobělohorské je zaměřena hlavně na baroko a částečně i na životní situaci prostého obyvatelstva. První Habsburk, jehož tak v této učebnici autoři prezentují, je Leopold I., panovníka Ferdinanda III. se rozhodli autoři vynechat. To bych považoval za logický krok, pokud by se autoři věnovali rozsáhleji Leopoldu I. Autoři se však rozhodli Leopoldovi věnovat pouze zmínění v expozici o situaci na venkově. O tomto panovníkovi se tak nedozvídáme skoro nic až na to, že vydal robotní patent. Alteroval bych tedy prezentaci tohoto panovníka v rámci učebnice. Bez kontextu či jakéhokoliv pojednání o tomto panovníkovi se jedná pouze o nic neříkající jméno. Leopold I. byl absolutistický panovník, který vedl vleklé války s Francií a vítězné války s Osmanskou říší. Autoři tak nevyužili příležitost propojit s osobou tohoto panovníka dobu rozkvětu českého baroka, ale i dobu tvrdého absolutismu. O absolutismus tak autoři pojednávají skrze prezentaci o Ludvíku XIV., to se mi však zdá jako promarněná příležitost. Učebnice dějepisu pro základní školy mají být zaměřené převážně na české dějiny, a tak mohl být tento fenomén vysvětlen na panovníkovi, který byl i českým králem. Celkově shledávám tuto expozici za zdařilou prezentaci kultury v době pobělohorské, avšak doplnil bych prezentaci o mezinárodní situaci Habsburské říše a o jejím vnitřním uspořádání.¹⁶⁴

4.1.2 Marie Terezie a Josef II.

Prezentace Marie Terezie a Josefa II. se podstatně liší co do rozsahu taky i formou. Tito dva panovníci se vyskytují ve společné lekci na jedné dvojstraně.¹⁶⁵ Lekce je rozdělena do čtyř podkapitol, přičemž Josefu II. se věnuje pouze jedna podkapitola. Autoři umístili do této lekce čtyři ikonické texty a na předchozích stranách¹⁶⁶ ještě umístili tři ikonické texty vyobrazující podobu panovníků.

Umístění některých ikonických textů shledávám za nevhodné, neboť si myslím, že se měli nalézat v samotné lekci. Portréty Marie Terezie, Josefa II. a Leopolda II. se vyskytují o osm stran dříve než samotná historická expozice, která se prvním ze dvou zmíněným

¹⁶⁴ *Dějepis 8. Fraus*, s. 21.

¹⁶⁵ *Tamtéž*, s. 36–37.

¹⁶⁶ *Tamtéž*, s. 28.

věnuje.¹⁶⁷ Tyto ikonické texty jsou umístěny na dvojstraně s mapami a daty, které se vztahují k panování těchto panovníků. Toto řazení se mi zdá být nelogické, žáci jsou exponováni holým faktům a portrétům dříve než samotné expozici. Pro žáky se tak jedná o dvojstranu, kterou musí přeskocit a pak se k ní vracet. K ikonickým textům se neváží žádné otázky a vzhledem k jejich velikosti mi není jasné, proč je autoři neumístí do samotné lekce. Autoři prezentují i portrét Leopolda II., o němž se však učebnice dále zmiňuje pouze ve výčtu dat. Jde tak dle mého názoru o redundantní ikonický text, bez jakékoliv kontextuální návaznosti. První ikonický text v samotné lekci¹⁶⁸ je vyobrazení Marie Terezie s jejím manželem Františkem Štěpánem Lotrinským a jejich dětmi. Otázky k ikonickému textu jsou spíše mechanické, ale samotný portrét výborně prezentuje dobovou módu, a i samotnou panovnici. Druhým ikonickým textem je snímek občanského průkazu České republiky. Autoři tímto ikonickým textem vhodně propojují výklad o sčítání lidu za vlády Marie Terezie s moderní evidencí obyvatel. Toto propojení s občanskou výchovou se mi zdá velice vhodné, neboť autoři připojují i otázky, které se týkají bezpečného sdílení osobních údajů. Ikonický text bych ale doplnil o otázky, které by se týkaly toho, k čemu mohla být evidence zneužita v době vlády Marie Terezie. Podobná otázka se sice nalézá pod samotným výkladem, ale žáky úkoluje, aby našli v textu, jaká reforma mohla Marii Terezii poskytnout přesné údaje o tom, kolik má bojeschopných mužů. Otázka je tak zbytečně mechanická a mohla poskytnout více prostoru pro iniciativu jednotlivých žáků.

Na další straně se nalézají dva ikonické texty.¹⁶⁹ První ikonický text je fotografie kláštera, který doprovází výklad o Josefovi II. a o rušení klášterů. Autoři pod tento ikonický text umísťují otázku, která se vhodně ptá na Josefovy motivy. Alteroval bych však poznámku, že na tuto činnost nahlížíme kriticky i my dnes. Tato poznámka tak dle mého názoru vnucuje žákům určitý názor. Autoři mohli spíše položit otázku: „*Jak dnes nahlížíme na toto rušení, nebo jak by se dnes mohly lišit názory na rušení klášterů?*“ Poslední ikonický text znázorňuje známý a tradiční výjev, kdy Josefa II. vyorává brázdu. Otázky k ikonickému textu jsou vhodné a nutí žáky k zamyšlení. Obličejové rysy samotného panovníka však nejsou znatelné. Alteruji tak absenci portrétního v lekcích, který by daného panovníka

¹⁶⁷ *Dějepis 8*. Fraus, s. 28.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 36.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 37.

vyobrazoval. Na předchozí straně sice takový portrét je, ale považuji za vhodné, aby žáci kvůli vzezření takto důležitého panovníka nemuseli listovat o několik stran zpět.

Historická expozice představuje Marii Terezii i Josefa II. prostřednictvím jejich reformem a to věcnou a komplexní formou. Do úvodu historické expozice autoři umístili výňatek z textu Josefa II., který vhodně ilustruje motivy tohoto panovníka a cíle jeho snažení. Alteroval bych však jednu otázku, která se vztahuje k tomuto textu. Autoři se tážou, kdo Habsburské monarchii v době Josefova mládí vládl. V kapitole, jejíž název je „*Marie Terezie a Josef II. – matka a syn reformují monarchii*“, se mi to zdá jako zbytečná otázka. Autoři se mohli zeptat, kdo vládl například v Prusku, tak by mohli zasadit následující historickou expozici do již probrané látky.¹⁷⁰

Samotné obsahové jádro o Marii Terezii nabízí ucelených pohled na její panování. Alteroval bych ale vynechání pojmu pragmatická sankce. Chápu, že se autoři snažili prezentovat látku co nejpřístupnějším jazykem, ale v tomto případě se jedná o příliš důležitý dokument na to, aby byl vynechán. Autoři sice poskytli Josefu II. méně prostoru než jeho matce, avšak všechny důležité informace o jeho panování a motivech lekce obsahuje. Otázky za textem jsou leckdy mechanické, ale vyskytují se zde i otázky, které nutí žáky k hlubšímu zamyšlení. Historická expozice o Marii Terezii a Josefu II. shrnuje nejdůležitější informace, avšak doporučil bych méně fragmentovat ikonický text do více stran.

4.1.3 Doba před revolucí 1848 a revoluce 1848

Době předbřeznové se autoři věnují hlavně v kontextu průmyslové revoluce a českého národního obrození. O samotné politické situaci autoři pojednávají pouze velice okrajově. Autoři tak prezentují hlavně situaci v českých zemích, což považuji na základní škole za přednost. V rámci Habsburské monarchie se dozvídáme pouze o Františku I. a i přesto, že je historická expozice, která se mu věnuje, velice krátká, tak poskytuje výborný vhled do jeho motivů a charakteru jeho panování. Žákům je představen na jednom ikonickém textu, ke kterému ještě autoři připojili portrét ruského cara Alexandra I. Otázky za těmito ikonickými texty žáky instruuje k porovnání panovnické prezentace obou panovníků. Jedná se tak o zajímavý úkol, který bych ocenil i v jiných lekcích. Samotný František I. nemá v lekcí

¹⁷⁰ *Dějepis 8. Fraus, s. 36.*

žádný výklad, který by se vztahoval k jeho osobě. Výklad je nahrazen jeho názorem na otázku školství psaným v přímé řeči. Tato forma prezentace panovníka a jeho doby je v učebnici originální a zde i velmi funkční. Bez nutnosti vysvětlování žáci pochopí, že se jednalo o konzervativního panovníka, který pohrdá vším novým. V této lekci se vyskytuje i Klemens Václav Lothar Metternich, který zde má ikonický text a krátký popis. Vztahuje se k němu i úryvek z dopisu kněžny Kateřiny Vilemíny Zaháňské, avšak tento úryvek spíše představuje politické názory kněžny, a ne samotného knížete. Alteroval bych tedy výběr úryvku tak, aby prezentoval politické názory Metternicha.¹⁷¹

Historická expozice o revoluci 1848 se omezuje spíše jen na události v českých zemích a neposkytuje širší kontext v rámci celé Habsburské monarchie. Autoři této lekce se opět vrací k Metternichovi, kterého ale popisují spíše zaujatě. Autoři tvrdí, že Metternich za každou cenu bránil pronikání nových myšlenek. To je pravda pouze částečně, císař František I. byl velice konzervativní a on a aristokracie bránili potřebným reformám. Metternich byl sice konzervativec, ale za každou cenu nebránil pokroku. Cílem cenzury a policejního dohledu bylo v jeho očích zabránit šíření radikálních myšlenek, které vedly k násilí a bezpráví. Naprosto neodmítal ani jistou formu dělby moci. Z historických pramenů vyplývá, že on sám měl za velký vzor Velkou Británii a její parlamentarismus, který se mu zdál jako funkční forma vlády. K pojednání o Metternichovi autoři připojují i tvrzení, že zastaralé předpisy ztěžovaly podnikání. Metternich však bojoval proti aristokratickým privilegiím, o kterých věřil, že vedou císařství k hospodářskému zaostávání a nelze tedy na něj svést plnou vinu za hospodářský úpadek císařství. Shrnu-li předchozí poznatky, mnohé z toho, co mu kolektiv autorů v učebnici vytýká, není vždy úplná pravda nebo je velice zavádějící. Metternich se de facto snažil modernizovat monarchii, ale narážel na odpor vládnoucí třídy, která mu neumožnila prosadit jeho ideály, a nakonec se z něj stal obětní beránek.¹⁷²

Ikonický text, který autoři umísťují k výkladu o Metternichovi, líčí tohoto státníka jako zkrachovalého jedince, který si neopomenul nakrást státní peníze. Vzhledem k tomu, že ani samotný výklad není úplně nestranný, tak se obávám, že tato karikatura jen přispívá k pokřivené představě o této osobě. Rozhodně ji nelze prezentovat takto jednostranně.

¹⁷¹ *Dějepis 8. Fraus*, s. 52–53.

¹⁷² SIEMANN, Wolfram. *Metternich: Strategist and Visionary*. London: Belknap, 2019. ISBN 978-067474392. s. 747–752.

Otázky k tomuto ikonickému textu pouze žáky instruují, aby popisovali, co mohou vidět. Zde by byla možnost žáky naopak navádět otázkami ke kritickému zhodnocení tohoto jednostranného pohledu na karikatuře. Autoři se tak mohli tázat, proč se karikaturista rozhodl nakreslit Metternicha s pytlek peněz, proč má Metternich dlouhý nos, za jakým účelem tato karikatura vznikla. Alterují i výskyt úryvku z letáku, který zdravil poselstvo, jež mířilo k císaři Ferdinandovi I. Dobrotivému. Tento císař se nikde jinde v expozici nenalézá, objevuje se tak poprvé a naposled v tomto úryvku, který jinak neposkytuje ani žádné nové informace. Pokud by chtěli autoři tento úryvek ponechat, tak bych doporučil, aby alespoň umístili do postranní lišty základní informace o tomto panovníkovi.¹⁷³

Revoluci v rámci celé Habsburské monarchie se ještě věnuje část lekce, která pojednává o výsledku revoluce. Autoři tak činí komplexně a věcně. Ikonické texty vhodně doprovázejí historickou expozici, navíc se v celé lekci objevují mechanické otázky pouze ojedinele. Autoři tak vedou žáky k zamyšlení či vysvětlení. Skrze řízené tázání tak propojují například úryvek z dobových novin s vyobrazením na ikonickém textu.¹⁷⁴ V samotném výkladu bych však alteroval spojení „*potlačení demokratických snah*“¹⁷⁵, autoři na předešlých stranách pojednávají o základních požadavcích revolucionářů, avšak nikde nepoužívají slovo demokracie nebo demokratické. Není zde tak jasné, že si žáci asociují požadavky revolucionářů s demokracií. Toto slovní spojení bych tak nahradil spojením „*potlačení cílů revoluce*“. Autoři v rámci historické expozice pojednávají okrajově o nástupu císaře Františka Josefa I. a jeho rozhodnutí potlačit revoluci. V rámci rozšiřujícího učiva alterují úkol za medailonkem a ikonickým textem o Maxmilianovi I. Mexickým. Ten instruuje žáky, aby našli shody a rozdíly v životě Františka Josefa a Maxmiliána. O těchto panovnících se toho ale příliš nedozvídáme, odpovědi žáků tak budou nevyhnutelně jednoduché a mechanické. Upřednostnil bych zde instrukci, ať si žáci připraví na tyto bratry referát a následně porovnají podobnosti a rozdílnosti v jejich panování.

¹⁷³ *Dějepis 8. Fraus*, s. 72.

¹⁷⁴ *Tamtéž*, s. 76–77.

¹⁷⁵ *Tamtéž*, s. 76.

4.1.4 Habsburská monarchie od revoluce 1848 do první světové války

Mezi revolucí v roce 1848 a první světovou válkou autoři pojednávají o Habsburské monarchii ve třech lekcích.¹⁷⁶ V těchto lekcích se autoři hlavně zabývají demokratickými proměnami Monarchie a vlivu proměn na českou společnost. První historická expozice, ve které tak autoři činí, je lekce s názvem „*Rakousko-Uhersko – dva státy v jednom*“.¹⁷⁷ V této expozici autoři pojednávají chronologicky o konci Bachova absolutismu až po vznik Rakousko-Uherska. Činí tak faktograficky správně, a navíc nabízí i austroslavistický pohled na Habsburskou monarchii. K samotné habsburské monarchii se váží přímo dva ikonické texty. První ikonický text je fotografie budovy parlamentu Rakouské republiky, ke které je připojen vysvětlující popis. Přidal bych zde i otázku, v jakém slohu je daná budova postavena

a jaká bohyně má před vchodem svou sochu. Druhý ikonický text je kompletní znak Rakousko-Uherska, k němu autoři umísťují úkoly, které žáky instruuje k určení, jaký znak je Rakouska a jaký Uherska a kde je znak českého království. Ikonický text sice vhodně ilustruje rozmanitost celé Monarchie, avšak autoři nezvolili dostatečnou velikost, a dokonce i samotný znak českého království je těžko dohledatelný. V lekci mi ale chybí obchodní vlajka Rakousko-Uherska, která zastupovala tuto říši v kontaktu s cizími mocnostmi. Žáci se tak s touto vlajkou setkají častěji než se státním znakem.¹⁷⁸

Historická expozice o vzniku Rakousko-Uherska začíná výňatkem z díla Františka Palackého, který prezentuje jeho austroslavismus. K tomuto výňatku autoři zadávají pouze otázky mechanického charakteru, přičemž nevyužívají možnost položit problémovou otázku. V textovém výkladu alterují větu: „*Mezinárodní neúspěchy habsburské monarchie si však vynutily změny.*“ Autoři záměrně zatajují, že se jednalo o vojenské porážky proto, aby mohli v úkolu za textem žáky instruovat k hledání, co za neúspěchy to bylo. Takto podřídili autoři výklad úkolu, který má ale pouze mechanický charakter a odkazuje pouze na vyčtení informace z mapy na předcházející straně.

Demokratickými proměnami v Habsburské monarchii se autoři zabývají i v lekci: „*Habsburská monarchie na začátku 20. století.*“ V tomto případě se jedná spíše o zavádějící

¹⁷⁶ Rakousko-Uhersko – dva státy v jednom. Habsburská monarchie na začátku 20. století. Velká válka, na niž se Evropa dlouho připravovala.

¹⁷⁷ *Dějepis 8*. Fraus, s. 100–101.

¹⁷⁸ SEDLÁČEK, Pavel. *Česká panovnická a státní symbolika: Vývoj od středověku do současnosti*. Praha: Státní ústřední archiv, 2022. ISBN 80-85475-86-3. s. 69–70.

nadpis, protože v lekci se pouze v krátkém úvodním textu dozvídáme něco o samotné situaci v Monarchii. Ve zbytku lekce autoři rozebírají výhradně volební reformu, veřejné mínění a vliv demokratizace na společnost. Název lekce tak spíš měl být: „*Demokratizace habsburské monarchie na začátku 20. století.*“ Autoři do lekce umisťují sedm ikonických textů, z čehož se pouze jeden týká celé Habsburské monarchie. Tento ikonický text znázorňuje osoby, které se snaží utrhnout si kus mapy s Habsburskou monarchií. Autoři vhodně navazují otázkami, které vedou žáky k vysvětlení této karikatury.¹⁷⁹

Poslední historická expozice, ve které se autoři věnují alespoň částečně Habsburské monarchii, je lekce „*Velká válka, na niž se Evropa dlouho připravovala.*“¹⁸⁰ Autoři v této lekci popisují základní příčiny první světové války včetně atentátu v Sarajevu. V lekci se nalézá devět ikonických textů, z čehož se pět týká Habsburské monarchie. První ikonický text týkající se Habsburské monarchie je fotografie Franze Conrada von Hötzendorfa. Tento ikonický text doprovází úryvek, ve kterém onen náčelník generálního štábu prosazuje agresivní politiku Rakousko-Uherska. Druhý ikonický text je dnešní vlajka Bosny a Hercegoviny s popisem, že toto území obsadilo Rakousko-Uhersko. Místo vlajky by se zde hodila spíš mapa, která by prezentovala, kde se Bosna a Hercegovina nalézá. Další tři ikonické texty se týkají Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženy Žofie Chotkové. Jde tak o vhodně vybrané snímky jejich společné fotografie, vozu, ve kterém byli zastřeleni i jejich sídla na Konopišti.

Úvodní expozice vytváří dojem, že Rakousko-Uhersko bylo inherentně válečtivý stát, a marginalizují tak proces, který vedl k prosazení militantně naladěných osob do čelních funkcí. Úryvek, jenž se vyskytuje na samotném začátku historické expozice, prezentuje snahu čelního vojenského představitele Rakousko-Uherska řešit vnitřní problémy vojenskou agresí. Bez dalšího kontextu tak tento úryvek vytváří obraz Rakousko-Uherska jako agresivní mocnosti. To je ale velice zjednodušený pohled. Autor úryvku generál Hötzendorfer byl sice velký válečný štváč, ale za tyto poznámky byl i samotným císařem Františkem Josefem I. roku 1911 odvolán ze své pozice náčelníka rakousko-uherského generálního štábu. Došlo tak po vyhoceném slovním sporu, ve kterém císař generálovi připomněl, že jeho politika je jedinečně mírová. Generála neměl rád ani následník trůnu, který

¹⁷⁹ *Dějepis* 8. Fraus, s. 118.

¹⁸⁰ *Tamtéž*, s. 132–133.

nejdůsledněji kritizoval jeho válkychtivost.¹⁸¹ Generál Conrad byl sice v roce 1912 opět jmenován do své funkce, avšak jeho názory nebyly oficiální politikou habsburského mocnářství a on sám byl silně kritizován. Autoři ale tento výrok prezentují, jako by se jednalo o fundamentální politiku Habsburské monarchie. Zde by bylo vhodnější popsat, že mezi čelními představiteli Habsburské monarchie nepanovala shoda na řešení zahraničně-politických problémů a že existovala křehká rovnováha mezi těmi, kteří si přáli mír a těmi, kteří si přáli válku. A tato křehká rovnováha byla porušena atentátem na zastávce mírového postupu Františka Ferdinanda d'Este.¹⁸²

Popis událostí o sarajevském atentátu a následné reakci Rakousko-Uherska je historicky nestranný a přesný. Autoři zde vhodně umísťují i krátké pojednání o Františku Ferdinandovi d'Este a jeho manželce.¹⁸³ V učebnici se ještě vyskytuje osobnost Karla I. s vlastním ikonickým textem. Císař bohužel vystupuje pouze v kontextu udělení amnestie a prezentace přívětivější tváře habsburského monarchy, avšak o něm samotném autoři zmiňují pouze to, že se jednalo o posledního císaře.¹⁸⁴

Habsburská monarchie jako taková je v 19. století až do první světové války prezentována spíše okrajově a pouze v kontextu českých dějin. Alteruji předně některé historiografické chyby (viz osobnost Metternicha) a didaktické návrhy práce s ikonickým textem. Alteruji i vynechání osobnosti Alžběty Bavorské z historické expozice, autoři tak nevyužívají možnosti expozici genderově vyvážit, a doplnil bych expozici i o informace z osobního života Františka Josefa I., např. jeho až workoholický vztah k plnění povinností apod. Pojednání o Habsburské monarchii se tak v učebnici omezuje pouze na politickou stránku, přičemž mnohem vhodnější by bylo reprezentovat tuto dobu prostřednictvím osobností, které měly zásadní význam pro vedení státu a pro tehdejší klíčové události.

¹⁸¹ CLARK, Christopher. *Náměsíčníci: Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*. Praha: Tomáš Krsek, 2019. ISBN 978-80-906242-7-6. s. 128.

¹⁸² Tamtéž, s. 137.

¹⁸³ *Dějepis 8*. Fraus, s. 133.

¹⁸⁴ *Dějepis 8*. Fraus, s. 136.

4.2 Učebnice SPN

4.2.1 Doba pobělohorská

Historická expozice o době pobělohorské je zaměřena předně na rekatolizaci a nevolnictví. Autorka se k těmto tématům vyjadřuje vhodně a po obsahové stránce tak nelze nic vytknout. Samotní habsburští panovníci se v jádrovém učivu těchto témat nevyskytují. Autorka však umisťuje krátké pojednání o Ferdinandovi III. a Leopoldovi I. do postranní lišty s rozšiřujícím učivem. Každý z těchto panovníků má vlastní ikonický text v podobě portrétu. Alteruji však výběr informací, kterými autorka dané panovníky představuje. Jde pouze o doplňující faktografii a o samotných panovnících se toho příliš nedozvídáme. Autorka prezentaci látky o robotě a nevolnictví doplňuje úryvkem z robotního patentu, který umístila do postranní lišty a následně k němu připojila sérii otázek a úkolů. Nahradil bych ale otázku, ve které se autorka žáků ptá, kdo daný patent vydal. V popisku před tímto úryvkem je řečeno, že Leopold I. vydal robotní patent. Tato otázka je tak redundantní. Rovněž jako u učebnic Fraus alteruji, že autorka nevyužila příležitost propojit s osobou Ferdinanda III. a Leopolda I. dobu rozkvětu českého baroka, ale i dobu tvrdého absolutismu.

4.2.2 Marie Terezie a Josef II.

Autorka poskytuje historické expozici o Marii Terezii a Josefu II. více prostoru než autoři učebnice Fraus. Na rozdíl od nich se autorka v expozici věnuje i válkám, které probíhaly v době panování Marie Terezie, a ne pouze jejím reformám. Rovněž autorka odděluje do samostatných kapitol vládu Marie Terezie a Josefa II. V těchto dvou kapitolách se vyskytuje deset ikonických textů, z čehož je pět portrétů.¹⁸⁵

Ikonické texty v této kapitole vhodně doplňují historickou expozici a v některých případech se k nim váží i zajímavé úkoly či rozšiřující učivo. První dva ikonické texty představují portréty Marie Terezie. K portrétům, které ji vyobrazují nejdříve jako dívku a pak i jako císařovnu, autorka připojila zajímavé pojednání o jejím dětství a manželství s Františkem Štěpánem. Jsou tak představeny základní povahové rysy panovnice a autorka ji tak vhodně představuje jako komplexní lidskou bytost. Jeden portrét v kapitole má i generál Ernst Gideon von Laudon. V tomto ikonickém textu autorka instruuje žáky, aby

¹⁸⁵ VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 37–42.

nalezli píseň, ve které se zpívá o tomto generálovi. Jde tak o vhodné vytváření mezipředmětových vztahů s hudební výchovou skrze úkol, který zároveň zajímavým způsobem doprovází pojednání o sedmileté válce. K sedmileté válce se váže i ikonický text, na kterém jsou vojáci rakouské pěchoty v uniformách, jež vhodně prezentující dobovou módu.¹⁸⁶

K reformám Marie Terezie připojuje autorka dva ikonické texty týkající se vzdělávání. K těmto ikonickým textům přidává autorka krátký výklad a smysluplné otázky, které nutí žáky k zamyšlení.¹⁸⁷ Kapitola o Josefovi II. autorka doplňuje čtyřmi ikonickými texty. Dva tyto ikonické texty vhodně doprovázejí rozšiřující expozici o dějinách židů. Zbylé dva ikonické texty jsou portréty Josefa II., na kterých je vyobrazen ve stejné vojenské uniformě. Autorka následným popiskem prezentuje finanční šetrnost císaře. K této vlastnosti připojuje autorka i úkol, ve kterém mají žáci spočítat, jak dlouho by dokázal Josef II. vyžít z roční sumy, kterou jeho dědeček platil jen za petržel. V tomto případě jde o zajímavé propojení matematiky a dějepisu, navíc tak žáci porovnají životní styl těchto panovníků a zároveň si osvojí nové informace.¹⁸⁸

Autorka v historické expozici o Marii Terezii pojednává ve stejném rozsahu o válkách a reformách. Je tak sice dán velký prostor vojenským dějinám, avšak oceňuji, že jsou války vyloženy vždy v kontextu Habsburské monarchie. Zásadně ale alteruji, že zde chybí informace o strašlivých následcích válek. Kapitola tak bez těchto informací potenciálně glorifikuje válku a armádu. Pozitivně vnímám pojednání v rámci rozšiřujícího učiva, které vhodně prezentuje, že ve válce museli bojovat i velice mladí muži, kteří nebyli věkově příliš vzdálení žákům. Zde autorka ale mohla umístit úkol, který by žáky instruoval, aby našli informace o využívání dětských vojáků v dnešním světě. Tento úkol by tak měl bezpochyby výchovný charakter, a navíc by umožnil žákům vžít se do situace jejich dobových vrstevníků. Expozice věnující se reformám je přehledně strukturovaná a prezentuje i motivy panovnice.

Josef II. je v historické expozici představen komplexně skrze jeho reformy. Autorka neopomíná vyložit i jeho neúspěchy či i nepřímo jeho charakterové rysy. Alteruji však absenci

¹⁸⁶ VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 37–38.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 39.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 40–41.

uvedení jakýchkoliv motivů, autoři učebnice nakladatelství Fraus vhodně připojili úryvek z textu Josefa II., který prezentoval jeho státnické smýšlení. Podobný prvek či vysvětlení by tak lépe prezentovalo cíl císařovo snažení a důvody jeho neúspěchu. Otázky za podkapitolami jsou dle kognitivní náročnosti vhodně diferencované. Vyskytují se tu tak otázky, které instruuji žáky k vysvětlení, ale i k zhodnocení. Celkově shledávám tyto dvě kapitoly za zdařilé, autorka vhodně pracuje s ikonickým textem, rozšiřující učivo je zajímavé, alteruji však absenci informací, které by prezentovaly strašlivý dopad válek během panování Marie Terezie.¹⁸⁹

4.2.3 Doba před revolucí 1848 a revoluce 1848

Době předběžnové se autorka věnuje hlavně v rámci průmyslové revoluce, českého národního obrození, ale i mezinárodní situace. Dává tak prostor politickému dění na Balkánském poloostrově, Rusku, Německu, Osmanské říši, Itálii, Francii, Polsku či Řecku. Činí tak na úkor historické expozice věnující se českým zemím, které by měly být v učebnicích pro základní školu upřednostněny. Opomenul bych tak expozici o Polsku, Osmanské říši, Řecku a Balkánském poloostrově a místo toho doplnil expozici o počátku průmyslové revoluce v českých zemích. Autorka pojednává o Habsburské monarchii v době před revolucí 1848 v jedné podkapitole.¹⁹⁰ Před touto kapitolou ještě zběžně autorka představuje knížete Metternicha v podkapitole, která se věnuje vídeňskému kongresu. Metternich je představen jako schopný a konzervativní diplomat, který ovlivnil vývoj i v českých zemích. K němu samotnému pak i autorka připojuje návrh na referát, který by představil Metternicha jako komplexní osobnost, která měla své přednosti, ale i nedostatky. Jde tak o nestrannou prezentaci, která se snaží vyhnout soudu a nechává prostor pro zhodnocení.¹⁹¹

Historická expozice o době před revolucí v roce 1848 je věcná a poskytuje zajímavé rozšiřující učivo. V lekci se vyskytují čtyři ikonické texty a jeden rodokmen. První dva ikonické texty prezentují císaře Františka I. a Ferdinanda I. O druhém jmenovaném se v samotném textovém výkladu skoro nic nedozvídáme, avšak autorka připojuje krátké

¹⁸⁹ VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 37–42.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 82–83.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 67.

pojednání do rozšiřujícího učiva, které vyvrací mýtus o jeho slabomyslnosti a vysvětluje, proč nemohl samostatně panovat. Ferdinand I. je tak prezentován zajímavým a věcným způsobem, avšak doplnil bych informaci o tom, že zřejmě trpěl na epilepsii. Žáci by tak mohli zpracovat medailonek osobnosti na toto téma. K Ferdinandovi se váže i ikonický text vyobrazující jeho korunovaci s popiskem, že se jedná o posledního korunovaného českého krále. Poslední ikonický text vyobrazuje homolku cukru. Tento ikonický text příhodně doprovází úkoly, kterými autorka instruuje žáky k nalezení informací o českých cukrovarech, cukru, vynálezech, ale i bramborách a jejich pěstování. Vyzdvihují tak skutečnost, že autorka se v této expozici nesoustřeďuje pouze na politické, ale i hospodářské dějiny. Rodokmen představuje mužské následníky na císařský trůn, přičemž se v rodokmenu objevují pouze dvě ženy. S rodokmenem se nikterak nepracuje a má výhradně funkci informační, není tak využit efektivně prostor, který tento rozsáhlý rodokmen zabírá. Rodokmen bych spíše zařadil do expozice zabývající se nástupnictvím po Františku Josefu I. Samotnému textovému výkladu nelze nic vytknout, František I. je prezentován jako konzervativní monarcha bránící pokroku.¹⁹²

Autorka o revoluci v roce 1848 pojednává v kontextu celého rakouského císařství. Zdařile tak propojuje dění v jednotlivých zemích habsburské monarchie. K přehlednosti textový výklad doplňuje o schéma, které zřetelně znázorňuje propojenost revoluce v Čechách, Rakousku a Uhrách. V kapitole se vyskytují dva ikonické texty. První ikonický text je portrét Maršála Josefa Václava Radeckého s popiskem, že jde o velitele, který potlačil revoluci v Itálii. Alteroval bych informace, které k němu autorka připojuje. K Radeckému bych spíše připojil tvrzení, že po svých vojenských taženích v Itálii představil a zpopularizoval v habsburské říši řízek, který je typickou součástí české kuchyně dodnes. Jednalo by se tak o zapamatovatelnější informaci. Druhý ikonický text je portrét mladého Františka Josefa I. V popisku pod tímto portrétem či v samotném textovém výkladu bych doplnil věk, kdy mladý císař nastoupil na trůn. K této informaci bych přidal i úkol, který by instruoval žáky, aby vymysleli tři pozitivní a tři negativní aspekty spojené s tím, že byl císař tak mladý. Samotný učebnicový text je věcný a faktograficky správný, žádné alterace zde nenavrhuji.

¹⁹² VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 82–83.

4.2.4 Habsburská monarchie od revoluce 1848 do první světové války

O habsburské monarchii ve druhé polovině 19. století a na začátku 20. století pojednává v učebnici jedna celá kapitola a část kapitoly věnující se začátku první světové války. Kapitola, která se celá věnuje Habsburské monarchii, obsahuje osm ikonických textů, z čehož jsou čtyři portréty. Tematicky se soustřeďuje na konec absolutismu, vznik Rakousko-Uherska a pozvolnou demokratizaci politických poměrů.

První dva ikonické texty se vyskytují již na samotném začátku kapitoly. Autorka vedle sebe umístila Františka Josefa I. a Alžbětu Bavorskou. K císařovně autorka připojila i kratší medailonek popisující její zájmy, manželství, ale i její přehnanou péči o své vzezření. Rovněž na samotný medailonek navazují otázky a návrh na referát. Autorka skrze otázky žáky vede k rozklíčování, jakou duševní poruchou císařovna nejspíše trpěla. Skvěle jsou tak vytvářeny mezipředmětové vztahy s výchovou ke zdraví a zároveň dochází k osvětě o anorexii. Alteruji však poslední úkol, který instruuje žáky, aby si zkusili spočítat jejich body mass index (BMI). Tyto hodnoty jsou pouze orientační a měly by být interpretovány osobou k tomu způsobilou. Alteruji i formu zadání referátu, přeformuloval bych jej do dílčích referátů doplněných krátkými prezentacemi. Například: „*Šatník císařovny Sissi, Sissi a František Josef I., Sissi a Uhry*“. Další ikonický text je portrét ministra vnitra Alexandra Bacha, ke kterému autorka připojuje otázku, jak vzniklo slovní spojení „*dát si bacha*“. Alteroval bych formu zadání, mělo by jít spíše o úkol, ve kterém by žáci zjistili, že toto slovní spojení nemá s Bachem nic společného. Poslední portrét, který se v kapitole vyskytuje, je fotografie korunního prince Rudolfa, který je prezentován včetně krátkého medailonku a návrhu na referát. Za tímto krátkým medailonkem se objevuje i úkol, který instruuje žáky, aby zjistili, kdo měl být po Rudolfovi následník trůnu. Zde alteruji, že autorka nevyužívá rodokmenu v předchozí kapitole o habsburské monarchii. Autorka do kapitoly ještě vhodně umisťuje dva snímky dobových dokumentů, snímek jedné knihy a jednu mapu. Samotný textový výklad poskytuje ucelenou a faktograficky správnou prezentaci dané látky. Alteruji však absenci pojednání o české politické iniciativě a reprezentaci ve druhé polovině 19. století. Autorka se k danému tématu vyjadřuje pouze zběžně a neposkytuje tak dostatečný prostor pro výklad českých dějin.¹⁹³

¹⁹³ VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 119–122.

V kapitole o první světové válce autorka umísťuje kratší a věcné pojednání o atentátu na nástupníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a následné reakce ze strany Rakousko-Uherska. Samotný nástupce zde sice má fotografii se svou rodinou, avšak o něm samotném se toho příliš nedozvídáme. Autorka pouze jmenovitě představuje jeho nukleární rodinu, ale o pozadí jeho manželství či o něm samotném autorka nic neprezentuje.¹⁹⁴ Podobně je prezentován i Karel I., který se vyskytuje na dvou ikonických textech, přičemž na druhém je vyobrazen se svým synem Otou.¹⁹⁵ Vhodnější by bylo je prezentovat skrze zajímavosti z jejich života nebo skrze jejich názory.

Autorka prezentuje Habsburskou monarchii věcně, systematicky a faktograficky správně. Alteruji však formu a obsah prezentace některých osob a rovněž alteruji leckdy nedostatečný rozsah, který se věnuje českým zemím v rámci Habsburské monarchie. Chválím ale, že autorka připojuje úkoly, které výborně vytváří mezipředmětové vztahy.

4.3 Učebnice NS

4.3.1 Doba pobělohorská

Autoři historické expozice se v látce o druhé polovině sedmnáctého století a první polovině osmnáctého století věnují předně politické situaci, baroku a životnímu stylu barokní doby. První Habsburk, kterého autoři v učebnici prezentují, je Ferdinand III. Činí tak skrze jeden ikonický text s popiskem. Tato prezentace se mi zdá být minimální, a proto se přikláním k jejímu odstranění. Daný ikonický text se navíc vyskytuje v pojednání o vzniku pruského království, takže je tato prezentace i bez náležitého kontextu.¹⁹⁶

Autoři učebnice NS jako jediní poskytují celou podkapitolu Leopoldovi I. Podkapitola se komplexně věnuje období jeho panování, a to v návaznosti na události v českých zemích, ale i na válečné konflikty s Osmanskou říší a Francií. Na Leopoldovi I. tak autoři prezentují absolutismus a období druhé poloviny sedmnáctého století. Minimalizují sice tak rozsah, který se věnuje Ludvíku XIV., avšak to považují za přednost, neboť se tím dává více prostoru dějinám českých zemí a našich nejbližších sousedů. V podkapitole se nalézají dvě schémata, která přehledně shrnují nejdůležitější události

¹⁹⁴ VÁLKOVÁ. *Dějepis 8*, s. 131.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 134; s. 137.

¹⁹⁶ *Dějepis 8*. Nová škola, s. 12.

z panování tohoto císaře. Autoři tak výborně pomáhají látku zpřehlednit. Jádrové učivo se převážně věnuje válečným tažením, avšak rozšiřující učivo se většinou věnuje různým zajímavostem z doby Leopoldova panování (mor, pití kávy, Romové). K ikonickým textům autoři nepřipojují otázky a slouží tedy pouze jako doplnění historické expozice.¹⁹⁷

4.3.2 Marie Terezie a Josef II.

V historické expozici této učebnice se v kontrastu s jinými autory či autorskými kolektivy vyskytuje i podkapitola, která se soustředí na Karla VI. Samotná podkapitola se ale převážně věnuje válkám za vlády Marie Terezie.¹⁹⁸ Na Marii Terezii a její reformy se soustředí až podkapitola o devět stran dále.¹⁹⁹ Historická expozice je tak fragmentována a nelogicky prezentována. Žáci jsou exponováni jednomu aspektu vlády Marie Terezie, na který ale následně navazuje tematický blok o baroku a barokním způsobu života. Po tomto bloku následně navazuje kapitola, v jejímž rámci jsou prezentovány její reformy. Alterují tedy necelistvost historické expozice o Marii Terezii. Autoři ke Karlu VI. připojují pouze velice krátké pojednání, mohli tedy prezentaci tohoto panovníka připojit k předcházející podkapitole, či k podkapitole o Marii Terezii. Látka by tedy byla logičtěji členěna a prezentována by císařovnu v uceleném formátu.

První část historické expozice, ve které se autoři věnují válkám během jejího panování, poskytuje faktograficky správný a věcný popis průběhů a výsledků válečných konfliktů. Alterují ale absenci následků válek na prosté obyvatelstvo a hospodářství českých zemí. Autoři tuto expozici doplňují o úkol vyhledat procentuální zastoupení žen v české politice. Role žen na řízení státu se ve výkladu o Marii Terezii nabízí, avšak doplnil bych daný úkol o instrukci, aby žáci našli, jakým způsobem se na Marii Terezii dívali její mužští současníci a jakým stereotypům musela čelit.²⁰⁰

Druhá část expozice o Marii Terezii rozebírá její reformy, avšak jde spíše o seznam reforem a autoři v některých případech nevysvětlují důvody jejich zavedení. Autoři za tento seznam umísťují instrukci, aby žáci diskutovali o reformách, ale není řečeno o čem nebo jak

¹⁹⁷ *Dějepis 8. Nová škola*, s. 14–16.

¹⁹⁸ *Tamtéž*, s. 16–17.

¹⁹⁹ *Tamtéž*, s. 26–27.

²⁰⁰ *Tamtéž*, s. 14–15.

mají diskutovat. Alterují tedy, že není určeno, zdali mají žáci kriticky zhodnotit danou reformu, nebo odvodit, jak daná reforma mohla pomoc císařovně ve válkách či při správě státu. V podkapitole se vyskytují dvě schémata, první schéma má představovat, jaké reformy zavedla Marie Terezie a jaké reformy Josef II. Dané schéma u císařovny uvádí „osvícenské reformy“, tento termín je ale příliš obecný. Autoři měli spíše vybrat některé reformy a ty zapsat do prvního schématu. Druhé schéma propojuje Marii Terezii s jejími reformami. Toto schéma se mi zdá být zbytečné, neboť hned pod ním se vyskytuje bodový výčet reforem Marie Terezie. Takto provedené schéma bych pochopil, pokud by pojednání o reformách bylo ve formě souvislého textu, avšak v tomto případě jsou reformy prezentovány izolovaně v bodech, a tudíž již velice přehledně.²⁰¹

Josefa II. autoři představují spíše ve skromnějším formátu, a to skrze zrušení nevolnictví a vydání tolerančního patentu. Ikonické texty jsou v této i předcházející podkapitole spíše jen doprovodný materiál a autoři s ním aktivně nepracují. Již v úvodu podkapitoly o Josefovi alterují absenci vysvětlení motivů tohoto panovníka a rovněž alterují absenci zdůvodnění, proč byla drtivá většina jeho patentů po jeho smrti odvolána. V podkapitole autoři pojednávají i o charakterových rysech Josefa II. Proto považují za promarněnou příležitost, že autoři nepřipojili instrukci, aby žáci vysvětlili, jaké z těchto charakterových rysů mohly způsobit, že jeho reformy neměly dlouhého trvání. Autoři historické expozice o Marii Terezii a Josefu II. prezentují nejdůležitější informace o vládnutí těchto dvou osvícenských panovníků. Učivo je prezentováno přehledně, ale otázky v podkapitolách jsou spíše mechanického charakteru.²⁰²

4.3.3 Doba před revolucí 1848 a revoluce 1848

Době předbřeznové se autoři učebnice NS věnují hlavně v kontextu průmyslové revoluce ve světě a v Čechách. Samotné habsburské monarchii vyčleňují autoři dvě podkapitoly v kapitole „*Habsburská monarchie do roku 1848*“. Tyto dvě podkapitoly pojednávají o vládě Františka II. a Ferdinanda I. K tomuto tématu autoři připojili tři ikonické texty, které vyobrazují jmenované panovníky a knížete Metternicha. Ikonický text pouze doprovází textový výklad a nevztahují se k němu žádné úkoly. Samotný výklad je faktograficky přesný

²⁰¹ *Dějepis 8. Nová škola*, s. 26–27.

²⁰² *Tamtéž*, s. 26–28.

a poskytuje základní informace o charakteru panovníků a způsobu jejich vládnutí. Postrádám zde ale vysvětlení, jakou chorobou nejspíše trpěl Ferdinand I. Zde by mohli autoři žáky instruovat k zpracování referátu o něm a jeho životu s duševní chorobou. V otázkách autoři žáky převážně vybízejí k vysvětlení pojmů, avšak nenalézají se zde žádné otázky, který by vedly žáky k zamyšlení.

O revoluci v Habsburské říši pojednává jedna podkapitola s názvem „*Revoluce v Habsburské monarchii*“. Autoři prezentují kratší věcné pojednání, které se primárně soustředí na situaci v českých zemích, ale neopomínají i představit situaci v Rakousku a Uhrách. Za přednost považují fakt, že jsou otázky v rámci kapitoly velice diferencované a žáci jsou tak instruováni k zamyšlení, k vysvětlení, ale i k nalezení dané informace. V lekci se vyskytuje i jeden mezipředmětový úkol, který vyzývá žáky k vysvětlení, co je ústava a jaké části obsahuje. Tento úkol alterují. Žáky bych spíše instruoval, aby zkusili ve skupinách sepsat vlastní návrh ústavy, který by představili císaři. Skupiny by pak předložily své návrhy a celá třída by se shodla na společném znění.²⁰³

4.3.4 Habsburská monarchie od revoluce 1848 do první světové války

Mezi revolucí v roce 1848 a první světovou válkou autoři pojednávají o Habsburské monarchii v kapitole „*Proměna rakouského císařství*“. a v podkapitolách „*Rakousko za ministra Bacha*“ a „*Rakousko-Uherské vyrovnání*“. První podkapitola pojednává o Bachově absolutismu a o Františku Josefovi I. Toho autoři představují jako skromného workoholika, navíc autoři prezentují jeho přezdívku Franta Procházka, kterou mu dali Češi. Expozice tak o něm pojednává zajímavým a zapamatovatelným způsobem, avšak alterují, že zde autoři nepokládají otázky, které by žáky směřovaly k zhodnocení, jaké obliby se zřejmě u české společnosti těšil. Na tomto příkladě by tak mohli žáci argumentovat, jaké jeho činy zapříčinily český postoj vůči němu. Chybí mi zde však i informace o jeho ženě Alžbětě Bavorské. Stejně jako u učebnic Fraus alterují, že autoři nevyužili možnost expozici genderově vyvážit. Přerod od absolutismu ke konstituční formě vlády je zde popsán jednoduchou a výstižnou formou. Otázky v expozici jsou spíše mechanického charakteru, avšak autoři díky nim vytváří i mezipředmětové vztahy. Některé otázky se týkají dnešní

²⁰³ *Dějepis 8. Nová škola*, s. 61–62.

samosprávy a soudobého volebního práva, autoři tak velice zdařile propojují historický výklad o těchto demokratických prvcích s jejich dnešní podobou.

Druhá podkapitola se věnuje Rakousko-Uherskému vyrovnání. Ani zde není v textovém výkladu autorům co vytknout. Alteruji však absenci obchodní vlajky Rakousko-Uherska, která zastupovala tuto říši v kontaktu s ostatními mocnostmi. Autoři sice umisťují do lekce rakouský a uherský státní znak, avšak s těmi se žáci nesetkají tak často jako se samotnou vlajkou.²⁰⁴ Látka končí pojednáním o vydání nové ústavy. O demokratických reformách, které ve svém důsledku vedly k zavedení všeobecného hlasovacího práva pro muže, se zde nic nedozvídáme.²⁰⁵ O tomto tématu autoři pojednávají až v kapitole „*Svět spěje ke světové válce*“ v rámci podkapitoly „*Nové rozpory a spojení*“, a to ve velice úsporné podobě, ve které autoři prezentují i mezinárodní politiku Habsburské říše. Autoři mohli o vnitropolitické situaci říše pojednávat v celistvosti, jak to učinila autorka učebnice SPN. Takto je látka zbytečně fragmentována, a navíc zde není dán prostor pro státoprávní požadavky Čechů.²⁰⁶

Poslední pojednání, ve kterém se vyskytuje téma Habsburské monarchie, je v podkapitole „*Sarajevský atentát*“. Autoři prezentují danou látku věcně, avšak z podkapitoly se dozvídáme více o samotném atentátníkovi než o následníkovi trůnu. Autoři tuto skutečnost kompenzují zadáním referátu, který instruuje žáky, aby našli zajímavost z rodinného života následníka trůnu. Alteruji formu zadání tohoto referátu. Zadal bych spíše více témat, které by se věnovaly určitým aspektům života následníka trůnu. Zadání mohlo žáky instruovat, aby našli informace na tyto témata: „*František Ferdinand d'Este a Konopiště, František Ferdinand d'Este a manželka Žofie, František Ferdinand d'Este a císař František Josef, poslední den Františka Ferdinanda d'Este*“.

Historická expozice, která se soustředí na Habsburskou říši v 19. století, prezentuje látku nestraně a faktograficky správně, avšak v některých tématech spíše překotně. Alteruji však, že autoři expozici genderově nevyvažují a že spíše jen zběžně popisují českou politickou reprezentaci a její cíle. Alteruji i fragmentárnost některých témat, která autoři

²⁰⁴ SEDLÁČEK, s. 69–70.

²⁰⁵ *Dějepis 8. Nová škola*, s. 84.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 99.

nelogicky rozdělují. Za velkou přednost ale považuji fakt, že se autoři snaží v historické expozici vytvářet mezipředmětové vztahy.

5 Závěr

V tematickém celku o vládě Habsburků v českých zemích i v jejich dalších državách autoři učebnic prezentují po základní obsahové stránce společný narativ, a žádná z učebnic se tak po obsahové stránce zásadně neodlišuje od učebnic jiného nakladatelství. Jednotlivé učebnice však mají svá tematická i formální specifika.

Autoři učebnice Fraus upřednostňují historickou expozici českých dějin a o habsburské monarchii tak pojednávají spíše pro vytvoření kontextu. Autorka učebnic SPN na druhou stranu upřednostňuje spíše obecné dějiny a mezinárodní vztahy habsburských zemí v aktuální době, a tak poskytuje i větší prostor učivu přímo o příslušnících habsburské dynastie. Podobný rozsah v rámci učebnice zvolili i autoři učebnic NS. Ti však ale, v kontrastu s ostatními autory, minimalizují prostor, který je výhradně věnován českým dějinám. Dějiny habsburské monarchie tak splývají s českými dějinami a netvoří pouze kontextuální vložku. I přes občasné faktografické chyby či zavádějící informace nikdo z autorů nevytvořil obraz Habsburské monarchie, který by byl negativní či pozitivní.

Nestrannosti však autoři všech nakladatelství, která jsem komparoval, se snaží dosahovat častokrát tím, že v historické expozici se spíše zaměřují na expozici faktů, které nevysvětlují. Dávají tak prostor pro domýšlení nebo vysvětlení ze strany žáků či učitelů. Tento přístup by nemusel být ke škodě v učebnicích pro osmou třídu, kdyby autoři do kapitol přidali otázky, které by vedly žáky k zamyšlení, vysvětlení, formulaci vlastních názorů apod. Uznávám, že pro učebnice (učivo) sedmé třídy by byl tento princip vzhledem k věku žáků komplikovaný, ale při rozumném a promyšleném využití struktury edukačních cílů, např. podle Bloomovy taxonomie,²⁰⁷ je určitě vhodné jej také využít jako motivační prvek nebo formu problémového vyučování. Absence tvůrčích činností a aktivit přímo ve vyučování dějepisu (vysvětlování, hodnocení, heuristika) tak ponechává podle mého názoru prostor pro jiné a třeba zaujaté interpretace tohoto tématu v jiných zdrojích, než je učebnice, která vznikla na základě práce odborníků, didaktiků a její kvalita je garantována doložkou MŠMT.

Napříč autorskými kolektivy se zásadně liší míra práce s ikonickým textem a dílčími úkoly. Autoři učebnice Fraus více využívají možnosti vyzvat žáky k vysvětlení, popisu či vyvození závěrů a nových informací z ikonických textů. Autorka učebnice SPN spíše

²⁰⁷ Bloomova taxonomie. Online. Metodický portál RVP.CZ. 2014. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/B/Bloomova_taxonomie. [cit. 2024-04-16].

využívá ikonický text pro zadání úkolů či otázky, které sice výjev na ilustraci rozvíjí, ale přímo s ním nepracují. Autoři učebnice NS pak využívají ikonický text převážně jen jako doprovodný materiál v rámci textového výkladu a úkoly připojuje k ilustraci spíše občasně. Z tohoto hlediska tedy nejvíce oceňuji tvůrčí přístup autorů učebnic Fraus a SPN.

Výsledek mé badatelské práce a komparace učebnic tří vybraných nakladatelství je v kontextu mého výzkumného záměru vcelku uspokojivý. Podrobnou analýzou jsem dospěl k tomu, že autoři učebnic rozhodně nepřispívají zaujatostí k bipolárnímu chápání tématu *Habsburkové v dějinách*, a to především z hlediska oborově historického. Jinak je tomu v oblasti didaktiky, kde shledávám poměrně jasné rozdíly v kreativitě učebnic, a spatřuji tak poměrně rozsáhlý prostor pro zlepšení. V oblasti metod navrhuji edukační formy práce vedoucí ke komplexnějšímu pochopení problematiky a k samostatnějším tvůrčím aktivitám žáků.

6 Použitá literatura

6.1 Literatura

BAHENSKÁ, Marie; CERMANOVÁ, Iveta; DIBELKA, Jaroslav; FRANKL, Michal; GAŽI, Martin et al., CERMAN, Ivo (ed.). *Habsburkové: 1740-1918: vznikání občanské společnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-483-6.

BASTL, Beatrix; BINKOVÁ, Simona; BOBKOVÁ, Lenka; BŮŽEK, Václav; CERMAN, Ivo et al. *Habsburkové Země Koruny české ve středoevropské monarchii: 1526-1740*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-572-7.

BIRELEY, Robert, *Ferdinand II. Counter-Reformation Emperor, 1578–1637*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. ISBN:978-1-107-06715-8.

CLARK, Christopher. *Náměsíčníci: Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*. Praha: Tomáš Krsek, 2019. ISBN 978-80-906242-7-6.

ČORNEJOVÁ, Ivana; RAK, Jiří a VLNAS, Vít. *Habsburkové v českých dějinách: ve stínu tvých křídel*. Praha: Brána, 2012. ISBN 978-80-7243-611-8.

ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana, FROLÍK, Jan, VANÍČEK, Vratislav. *Dějiny země Koruny české I. Od pravěku po období rekatolizace*. Praha: Paseka, 2021. ISBN 978-80-7637-212-2.

EFMERTOVÁ, Marcela C. a SAVICKÝ, Nikolaj. *České země 1848-1918*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-171-4.

EVANS, R. J. W. *Rudolf II. a jeho svět: Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*. Přeložil Miloš CALDA. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0590-9.

HERRE, Franz. *Marie Terezie: Velká žena na habsburském trůně*. Praha: Brána, 1996. ISBN 978-80-7243-562-3.

HÖBELT, Lothar. *Ferdinand III.: (1608-1657): mírový císař proti vůli*. České Budějovice: Veduta, 2015. ISBN 978-80-88030-09-6.

HOLLER, Gerd. *Ferdinand I.: poslední Habsburk na Pražském hradě: spravedlnost pro císaře*. Praha: Brána, 1998. ISBN 80-85946-90-4.

- KOHLER, Alfred. *Ferdinand I. (1503-1564): kníže, král a císař*. České Budějovice: Koruna, 2017. ISBN: 978-80-88030-25-6.
- MAGENSCHAB, Hans. *Josef II.: revolucionář z boží milosti*. Praha: Brána, 1999. ISBN 80-7243-044-0.
- MIKULEC, Jiří. *České země v letech 1620-1705: od velké války k dlouhému míru*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-553-8.
- MIKULEC, Jiří. *Leopold I.: život a vláda barokního Habsburka*. Historická paměť. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-141-8.
- NORTH, John David, *The Fontana History of Astronomy and Cosmology*. London: Fontana press, 1994, s. 318.
- PARKER, Geoffrey. *Filip II.: španělský král z rodu Habsburků "Nejmocnější křesťanský vládce"*. Praha: Brána, 1998. ISBN: 80-7176-803-0.
- PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Praha: Rodiče, 2004. ISBN 80-86695-44-1.
- PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0456-5.
- PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média*. Brno: PAIDO, 1998. ISBN: 8085931494.
- SEDLÁČEK, Pavel. *Česká panovnická a státní symbolika: Vývoj od středověku do současnosti*. Praha: Státní ústřední archiv, 2022. ISBN 80-85475-86-3.
- SEIBT, Ferdinand. *Karel V.: císař a reformace*. Praha: Ikar, 1999. ISBN 80-7202-403-5.
- SIEMANN, Wolfram. *Metternich: Strategist and Visionary*. London: Belknap, 2019. ISBN 978-067474392.
- STELLNER, František. *Sedmiletá válka v Evropě*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-354-1.
- SÝKORA, Miloslav. *Učebnice: její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*. Praha: EM-Effect, 1996. ISBN 80-900566-1-X.

VOCELKA, Michaela a VOCELKA, Karl. *František Josef I.: císař rakouský a král uherský*. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-806-0.

VONDRA, Roman. *České země v letech 1792-1848: formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. Praha: Libri, 2013. ISBN 978-80-7277-503-3.

VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792: věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-448-7.

ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha: NLN, 2011. ISBN 978-80-7422-933-6.

6.2 Učebnice

Kolektiv autorů. *Dějepis 7: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-711-5.

Kolektiv autorů. *Dějepis 8: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-712-2.

VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 7: Středověk a raný novověk pro základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2020. ISBN 978-80-7235-547-1.

VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 8: Novověk pro základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2020. ISBN 978-80-7235-540-2.

VYKOUPIIL, Libor, ANTONÍN, Robert, FEJFUŠOVÁ. *Dějepis 7: Středověk, počátek novověku*. Brno: Nová škola, 2020. ISBN 978-80-7600-178-7.

ČAPKA, František, VYKOUPIIL, Libor. *Dějepis 8: Novověk*. Brno: Nová škola, 2020. ISBN 978-80-7600-179-4.

6.3 Internetové zdroje

Češi před sto lety odmítli federaci řízenou z Vídně, teď jim hrozí superstát řízený z Bruselu, míní Klaus [online]. 2018. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2634608-cesi-pred-sto-lety-odmitli-federaci-rizenou-z-vidne-ted-jim-hrozi-superstat-rizeny-z>. [cit. 2024-04-08].

Habsburkové nikdy neřekli ano, chci český trůn. Ale zatím nikdy neřekli ne, říká čestný předseda monarchistů. Online. 2018. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/habsburkove-nikdy-nerekli-ano-chci-cesky-trun-ale-zatim-nikdy-nerekli-ne-rika-lidr-monarchistu.A181028_220729_ln_domov_pev. [cit. 2024-04-08].

Online cvičení. Online. Škola s nadhledem. Dostupné z: <https://www.skolasnadhledem.cz/profil/prehled>. [cit. 2023-10-13].

Průzkum ke 100 rokům od vzniku Československa: kdyby se monarchie nerozpadla, měli bychom se lépe nebo stejně. Online. 2018. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceskoslovensko-28-rijen-1918-100-let-prvni-republika_1810031330_ako. [cit. 2024-04-08].

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2023. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/opatreni-ministra-zmena-rvpzv-cestina-jako-cizi-jazyk>.

Škola s nadhledem [online]. Dostupné z: https://www.skolasnadhledem.cz/?utm_source=DA_search&utm_medium=googleads&utm_campaign=skola_s_nadhledem&gad_source=1. [cit. 2023-11-01].

V chrámu sv. Víta byly uloženy ostatky posledního českého krále. Karel I. zemřel před 100 lety. Online. 2022. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/kaple-sv-vita-ostatky-blahoreceni-historie-ceremonial_2204241255_kth. [cit. 2024-04-08].

V Plzni na Doubravce stojí nová socha, představuje Karla I. Online. 2022. Dostupné z:
https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/v-plzni-na-doubravce-stoji-nova-socha-predstavuje-karla-i-20220401.html. [cit. 2024-04-08].

7 Summary

The aim of my diploma thesis was to critically analyse historical accounts of the Habsburg Monarchy found in Czech history textbooks. For this analysis, I chose six textbooks from three publishing houses. Each publishing house is represented by the history textbook for seventh grade and by the history textbook for eighth grade. My primary area of interest was focused on evaluating the factuality, iconography, task-based instructions, questions, and overall complexity of the exposition of the topic related to the Habsburg Monarchy.

My comparative analysis of Czech history textbooks reveals that while textbooks from all publishing houses present factual and unbiased narratives of the topic, they fall short when it comes to explanation. The authors of the textbooks limit their presentation in many cases to facts alone and do not instruct students to critically evaluate the information. Therefore, authors, in some cases, do not include any explanation of the historical event. Authors also rarely used the opportunity to instruct students to evaluate historical events independently.

My thesis has thus come to the conclusion that selected history textbooks do not proliferate bias or idealisation of the Habsburg Monarchy; nevertheless, the absence of interpretation indirectly contributes to the possibility of hijacking this topic from those who pursue some kind of agenda.

8 Přílohy

Příloha č. 1: Učebnice dějepisu Fraus pro sedmou třídu

Příloha č. 2: Strana s daty a ikonickým textem v učebnici Fraus pro sedmou třídu.

Příloha č. 3: Učebnice dějepisu Fraus pro osmou třídu

Příloha č. 4: Pojednání o Metternichovi a počátku revoluce 1848 v učebnici Fraus pro osmou třídu.

Příloha č. 5: Učebnice dějepisu SPN pro sedmou třídu.

Příloha č. 6: Pojednání o Ferdinandovi I. a habsburský rodokmen v učebnici SPN pro sedmou třídu.

Příloha č. 7: Učebnice dějepisu SPN

Příloha č. 8: Schéma propojení revolucí v učebnici SPN pro osmou třídu.

Příloha č. 9: Učebnice dějepisu NS pro sedmou třídu.

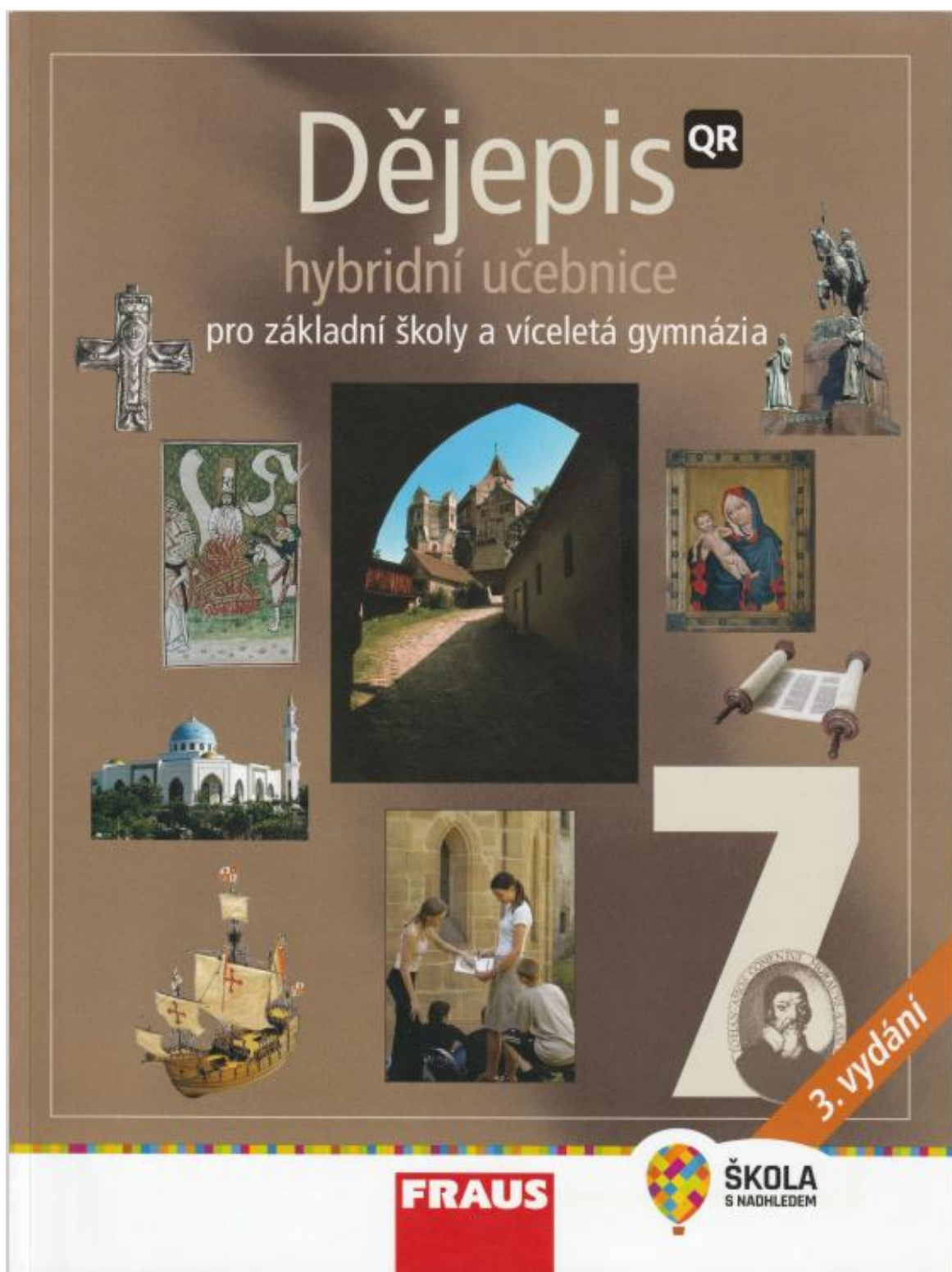
Příloha č. 9: Učebnice dějepisu NS pro sedmou třídu

Příloha č. 10: Schéma prezentující první Habsburky na českém trůně a pojednání o Ferdinandovi I.

Příloha č. 11: Učebnice dějepisu NS pro osmou třídu

Příloha č. 12: Pojednání o Ludvíku XIV., Karlu VI. a Marii Terezii v učebnici NS pro osmou třídu.

Příloha č. 13: Pojednání o Marii Terezii a sedmileté válce v učebnici NS pro osmou třídu.

Adriaen de Vries –
Husta (byl) Rudolfa II. (r. 1637)

Císařská koruna Rudolfa II.

Bartholomaeus Spranger
(Bartholomeus Spranger) – Hermes a Athéna
(freska z c. 1585)

Stolní hodiny

Nábožní kámen
Tycha Brahe v Jindřichově chrámu

Grupppe Arcimboldo –
Rudolf II. jako
řinový bůh čtyř
nočních období
Vertumnus
(r. 1597)

Adriaen de Vries – Venuse a Adonis

Španělský sál
Pražského hradu

1575
Maximilián II. ústně
potvrdil Českou
konfesi, vyzníml
českých evangelíků.

1576–1611
Českým králem
Rudolf II.

1579–1594
Vydána
Bible kralická

1581
Sever Nizozemská
vyhlásil nezávislost
na Španělsku.

1588
Vítězství Anglie
nad flotilou
španělské
„nepřemožitelné
armády“

1589–1610
Jindřich IV.
Navarský
králem Francie

1598
Edikt nantský
Jindřicha IV. zaručil
náboženskou sná-
šenlivost ve Francii.

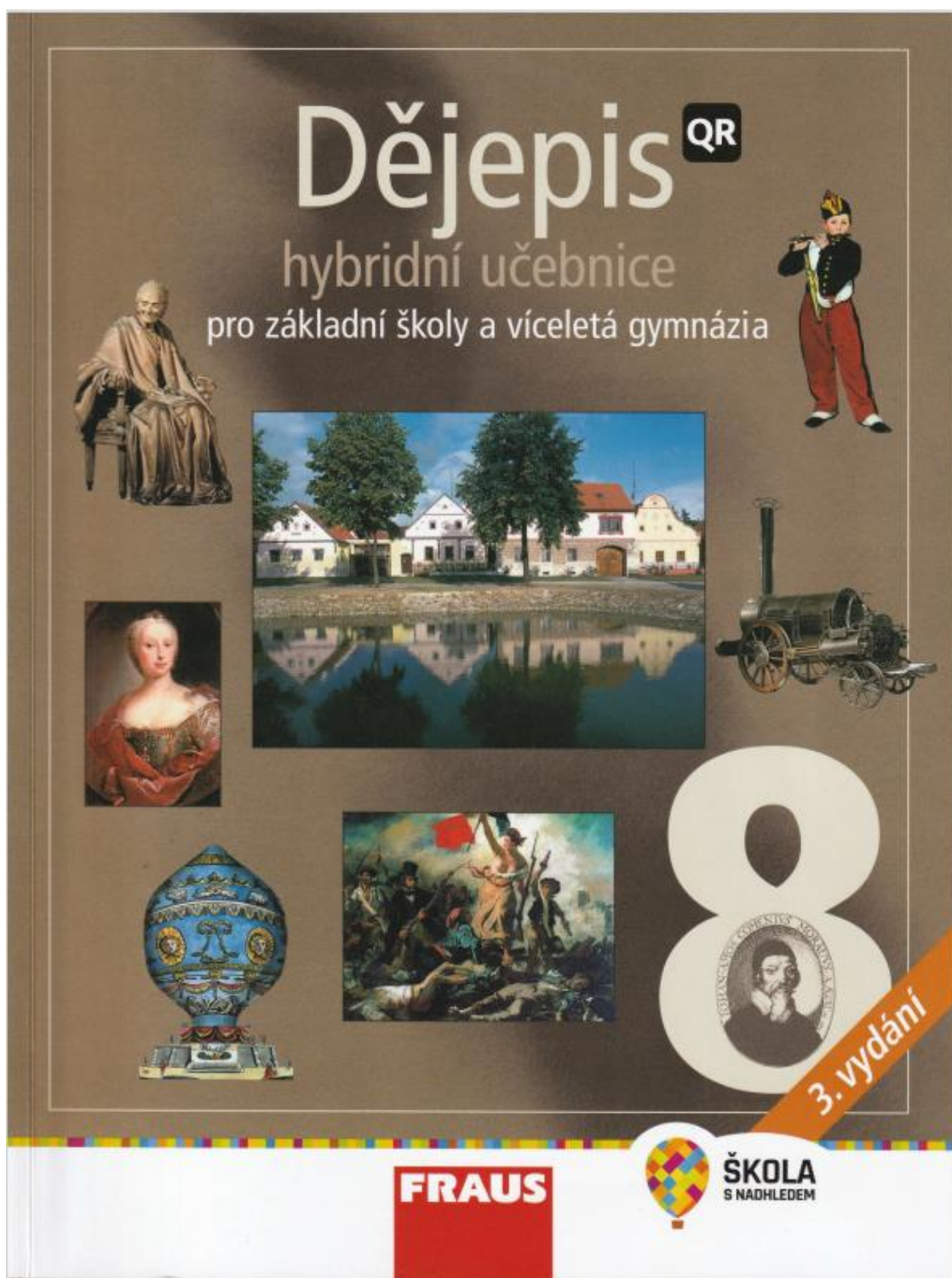
1608
Matyáš Habsburský
se stává panovní-
kem Úber, Moravy
a Rakouska.

1609
Majestát
Rudolfa II. zaručil
náboženskou sná-
šenlivost
v Čechách.

1611
Matyáš II.
korunován na
českého krále

1612
V Pruze umírá
Rudolf II.

Příloha č. 4: Pojednání o Metternichovi a počátku revoluce 1848 v učebnici Fraus pro osmou třídu.

SSC Vyhleďte význam slova **karikatura**. Doložte na příkladu karikatury kancléře Metternicha, k čemu takový způsob zobrazení sloužil. Vysvětlete, proč si karikatury získávaly mezi lidmi značnou oblibu.

REVOLUCE 1848–1849

Radujme se! Nový den nám svítá!

Radujme se! Nový den nám svítá! Dobrotivý náš král udělil nám konstituci! Nyní jest důstojnost národu uznána, nyní práva jeho na pevných základech položena, nyní jsme svobodní mužové.
(Ukázka z českých letáků z jara 1848)

Kterými výrazy je v letáku vyjádřeno radostné očekávání změn? K čemu je nastávající doba ústavnosti přirovnávána? Doložte, co vše měla ústava zaručit. Jak rozumíte spojení *důstojnost národu*? **S** Ověřte, co znamená pojem *konstituce*.

Karikatura kancléře Metternicha z revoluce r. 1848

Jak je na karikatuře zobrazen kvapný odchod kancléře Metternicha z politické scény? Podle hesla na vlajce v pozadí určete, před čím Metternich prchá. Co si neopomněl vzít s sebou? **C-052** Vyhleďte, které události otevřely Metternichovi cestu k jeho dlouhé politické kariéře. **S** Ověřte význam slov *kancléř* a *cenzura*.

Revoluce ve Vídni ukončila vládu kancléře Metternicha

Lidé žádali **podíl na vládě, svobodu shromažďování a tisku** i další občanská práva. Ve Vídni vyrostly barikády, v ulicích došlo ke střetům mezi nespokojenými obyvateli a armádou. Pod tímto tlakem císař **propustil** ze svých služeb **kancléře Metternicha**. Bylo přislíbeno vydání ústavy. Metternich, který stál v čele vlády předchozích třicet let, bránil všemi prostředky pronikání nových myšlenek. Typickým projevem režimu, který je označován jako **metternichovský absolutismus**, byl policejní dohled nad všemi veřejnými záležitostmi. Cenzurou omezoval svobodu tisku a slova. Znemožňoval účast lidí na vládě, nepřipouštěl sebemenší politické změny. Stát sledoval dokonce i obsah soukromé korespondence. Zastaralé předpisy ztěžovaly podnikání.

Jakým způsobem lidé vyjadřují svůj souhlas s peticemi? Uveďte konkrétní příklad, k jakým otázkám se mohou vztahovat petice v současnosti.

Pražští měšťané své požadavky v počátcích revoluce tlumočili císaři formou petice

Představitelé pražských měšťanů se shromáždili ve **Svatováclavských lázních**, tehdy oblíbeném oddechovém místě Pražanů. Usnesli se na požadavcích k císaři a rozhodli se je přednést v podobě **petice**. Obsahovala například svobodu slova a shromažďování, náboženského vyznání, zrovnoprávnění češtiny s němčinou na úřadech a ve školství. V Čechách měla začít pracovat nová zemská vláda. Měl být svolán rovněž zemský sněm, který by se sešel na základě voleb provedených podle nového volebního řádu. Ten by umožňoval podíl na moci také neurozeným vrstvám – měšťanům a bohatým rolníkům.

Petici odvezlo z Prahy do Vídně zvláštní poselstvo. Tito vyslanci byli před svým odjezdem do Vídně zdraveni v mnoha letáčích:

Slavní páni občané, bratři naši! Bůh pravdy, práva a světla sprovázej Vás k našemu králi, milovanému Ferdinandovi! Sedm milionů občanů Koruny české na Vás svou naději zakládá.

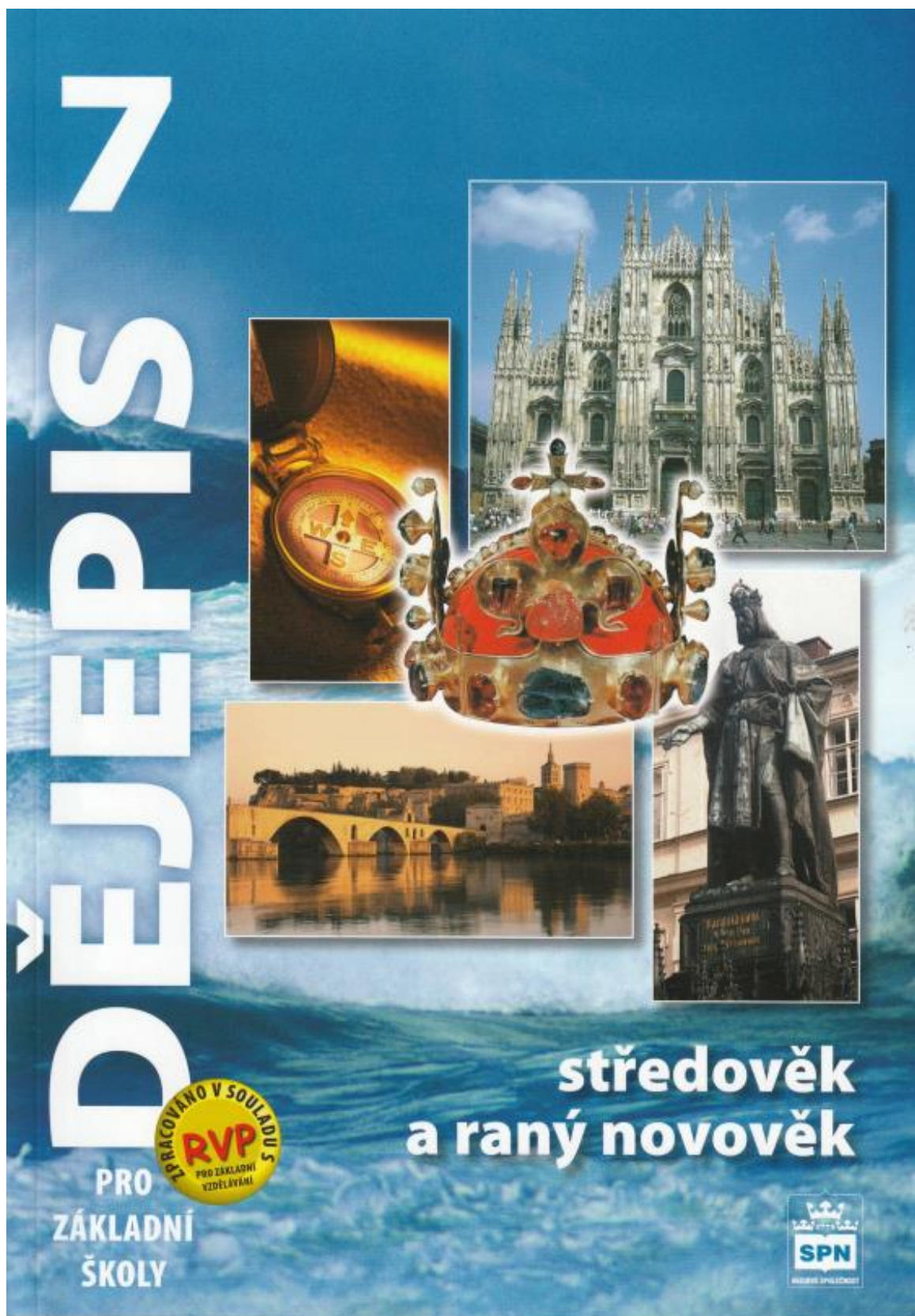
Pohovořte o tom, jak je v pozdravném letáku vnímán panovník Ferdinand. Porovnejte text letáku s karikaturou kancléře Metternicha. Kdo z těchto dvou mužů byl podle občanů hlavním viníkem neutěšené situace v monarchii? **C-068** Vyhleďte, kdy se sešlo shromáždění ve Svatováclavských lázních.

72

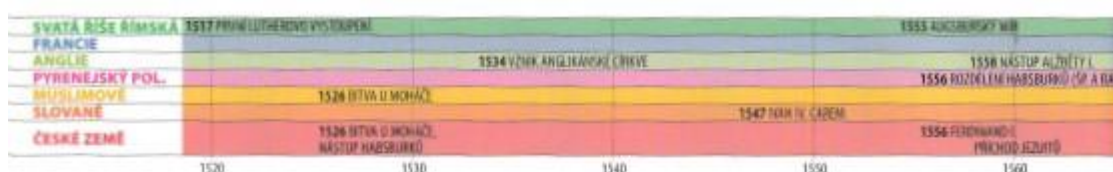
Pro rozšiřující materiály a další procvičování naskenuj QR kód nebo zadej 712 072 na www.skolasnahledem.cz.

Příloha č. 5: Učebnice dějepisu SPN pro sedmou třídu.

Příloha č. 6: Pojednání o Ferdinandovi I. a habsburský rodokmen v učebnici SPN pro sedmou třídu.

- ✓ Prostudujte si rodokmen a s jeho pomocí určete, v jakém příbuzenském poměru byli:
 - Ludvík Jagellonský a Ferdinand I.
 - Ferdinand I. a Karel V.
 - Maxmilián II. a Marie (kromě toho, že byli manželé)
 - Filip II. a Anna (kromě toho, že byli manželé)
 - Rudolf II. a Filip II.
 - Rudolf II. a Ferdinand II.

✓ Zjistěte, jací nejbližší příbuzní mohou uzavřít sňatek podle našich současných zákonů. Poradí vám vyučující občanské výchovy. Porušili by někteří z Habsburků uvedených v tomto rodokmenu svým sňatkem naše zákony?

✓ Jaké hrozí nebezpečí, když spolu blízcí příbuzní mají potomky? Poradí vám vyučující přírodopisu.

✓ X Zjistěte, proč se dceři Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské říká „Šilena“. Udělejte si o ní referát.

✓ Rudolf II. trpěl duševní chorobou. Mohl ji po někom zdědit? Zkuste zjistit, o jakou chorobu pravděpodobně šlo. Jak se dnes léčí? Mohou se lidé s touto chorobou zapojit do běžného života?

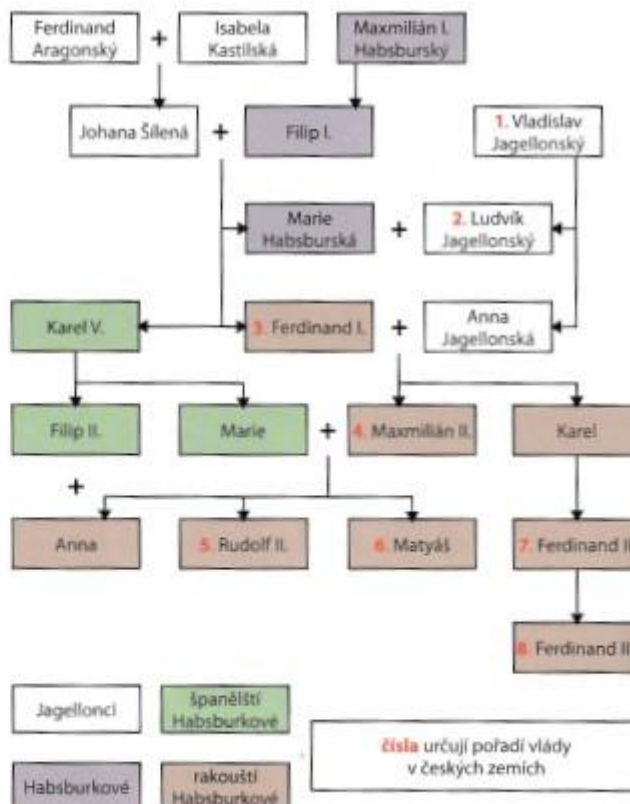
STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ

Rozpory mezi panovníkem a českými stavy se vyhrotily v letech 1546–1547 v souvislosti s náboženskou válkou, kterou vedl Ferdinandův bratr Karel V. proti německým protestantům. Karel požádal Ferdinanda o vojenskou podporu. Když Ferdinand nařídil svolat zemskou hotovost, aby mohl bratrovi vyrazit na pomoc, české stavy odmítly. Ferdinand a Karel však tentokrát nad německými protestanty zvítězili, Ferdinand se do Čech vrátil jako vítěz a vzpurné stavy patřičně potrestal. Kromě popravy několika osob a konfiskace majetku některých šlechticů se zaměřil především proti měštům. Nejenže přišla o majetek a řadu privilegií, ale byla omezena i jejich samospráva a dohled nad nimi získali královští úředníci. Česká města tak v podstatě přestala být stavem.

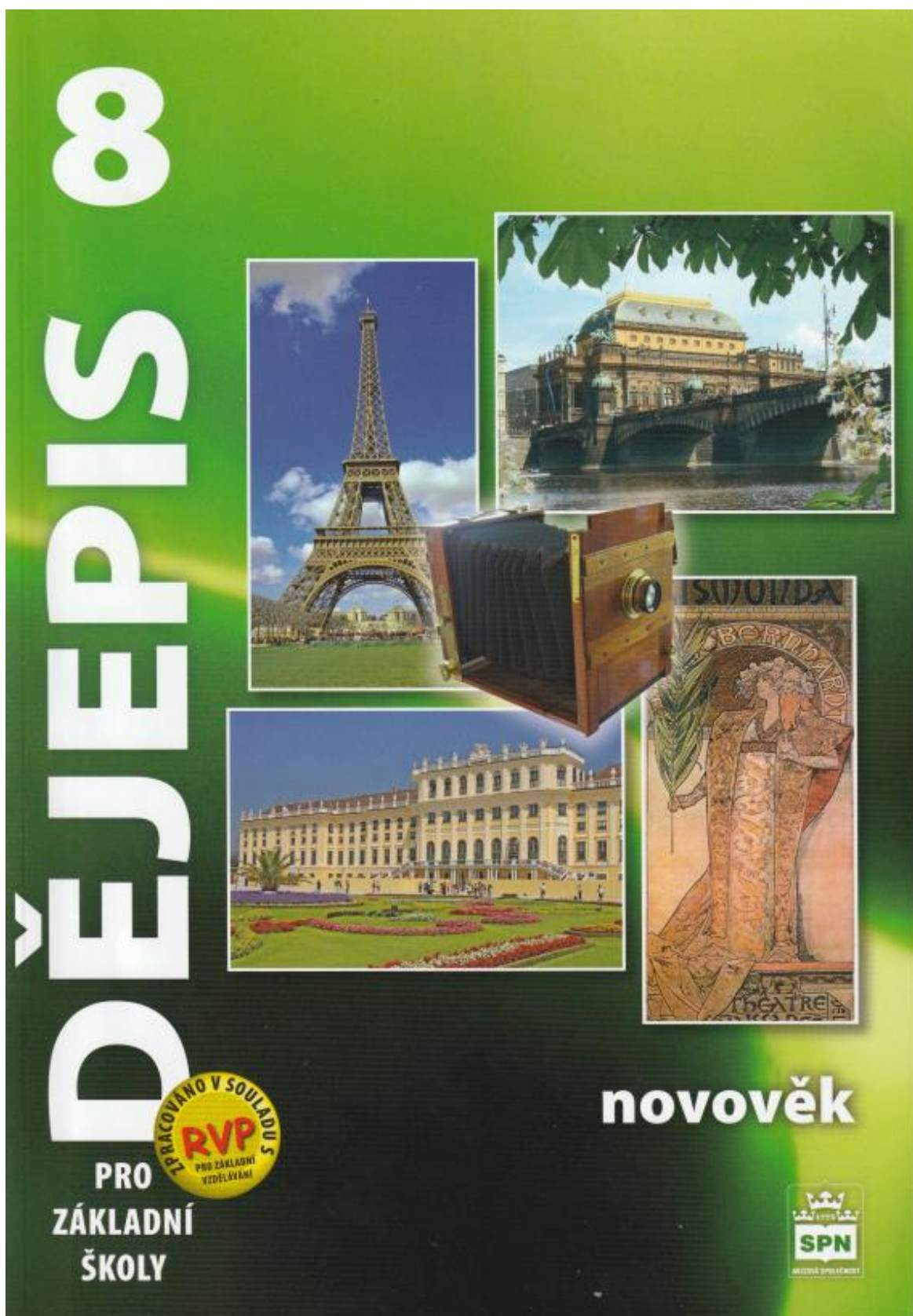
✓ Zkuste přijít na to, proč čeští stavové odmítli svolat zemskou hotovost. Jeden důvod byl zákonný.

Náboženství: Ferdinand I. byl katolík, ale většina Čechů patřila k nekatolíkům. Ferdinand sice při volbě slíbil, že bude dodržovat kompaktnost, ale místo toho začal s **rekatolizací**. Ta byla ovšem na území, kde převažovali nekatolíci, velmi obtížná. V roce 1556 Ferdinand přivedl do Prahy **jezuity**. Jezuité byli mnišským řádem, který se věnoval **misijní činnosti**, tedy šíření katolické víry, a to nejen v nekatolických částech Evropy, ale i na jiných kontinentech. Převážná část obyvatelstva přesto setrvala u nekatolické víry. Čeští nekatolíci však **nebyli jednotní**. Během 15. století kromě různých směrů husitství vznikla ze stejných základů **jednota bratrská** a od počátku reformace sem začalo pronikat **luterství**. Protože luterství bylo augsburským mírem z roku 1555 v zásadě povoleným náboženstvím, přestupovali k němu někteří čeští nekatolíci, aby se tak vyhnuli rekatoalizačnímu nátlaku.

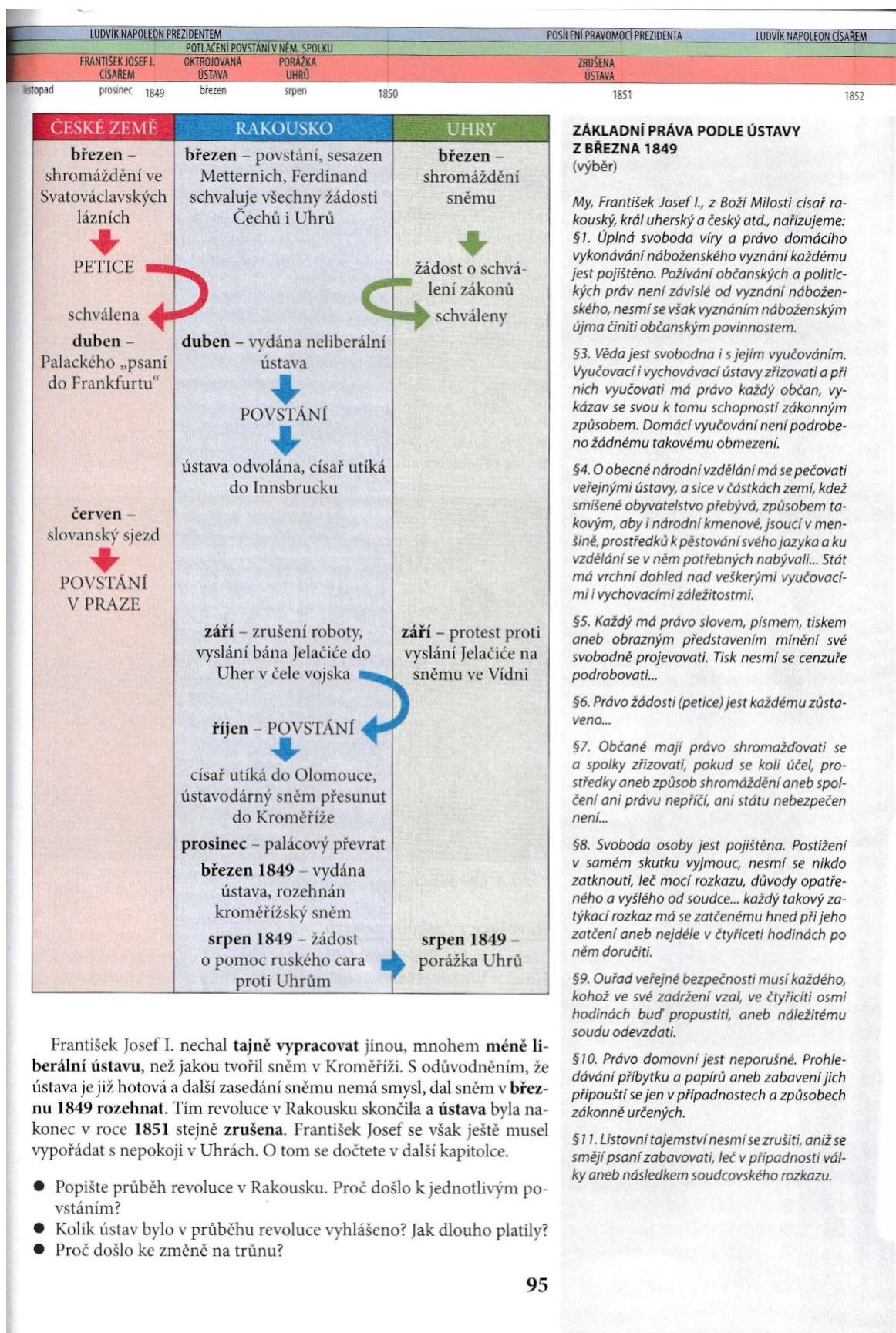
Způsob vlády: České země byly sice stavovskou monarchií, ale Ferdinand byl zvyklý na **absolutistickou vládu** a tu v Čechách také prosazoval. Nutně se tak musel dostat do střetu s českými stavy. To vedlo dokonce k **prvnímu stavovskému povstání**, které se Ferdinandovi podařilo potlačit a moc stavů (zvláště měšťanstva) poté omezit.

Rodokmen Jagellonců a Habsburků

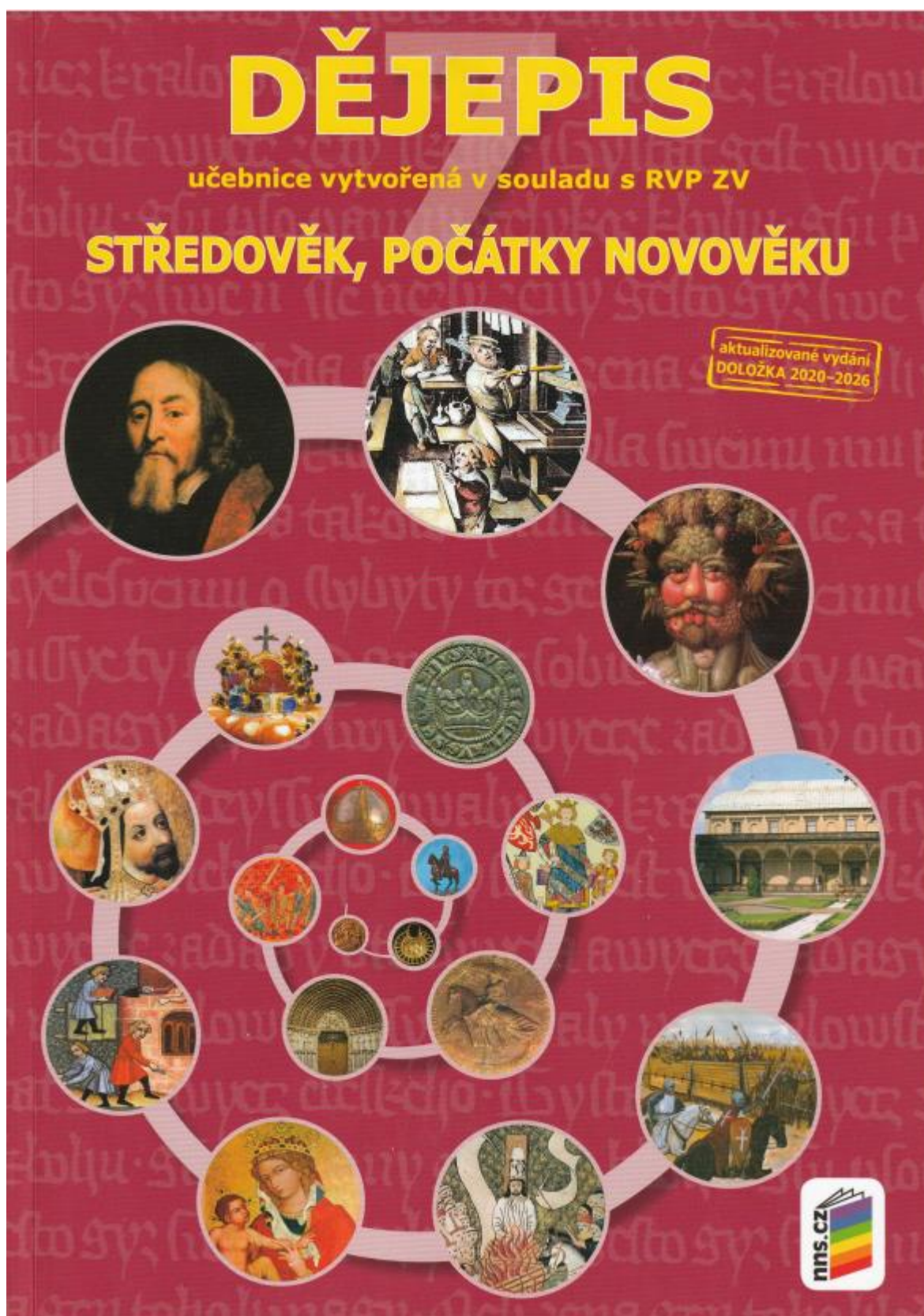
Příloha č. 8: Schéma propojení revolucí v učebnici SPN pro osmou třídu.

František Josef I. nechal **tajně vypracovat** jinou, mnohem **méně liberální ústavu**, než jakou tvořil sněm v Kroměříži. S odůvodněním, že ústava je již hotová a další zasedání sněmu nemá smysl, dal sněm **v březnu 1849 rozeznat**. Tím revoluce v Rakousku skončila a **ústava** byla nakonec v roce **1851** stejně **zrušena**. František Josef se však ještě musel vypořádat s nepokoji v Uhrách. O tom se dočtete v další kapitole.

- Popište průběh revoluce v Rakousku. Proč došlo k jednotlivým povstáním?
- Kolik ústav bylo v průběhu revoluce vyhlášeno? Jak dlouho platily?
- Proč došlo ke změně na trůnu?

Příloha č. 9: Učebnice dějepisu NS pro sedmou třídu.

Příloha č. 10: Schéma prezentující první Habsburky na českém trůně a pojednání o Ferdinandovi I.

1. HABSBUROVÉ NA ČESKÉM TRŮNĚ

FERDINAND I. (vládl 1526–1564)

Ludvík Jagellonský zemřel bez dědice, a tak museli čeští stavové nového krále opět volit. Z možných kandidátů byl vybrán Ferdinand z rakouského rodu Habsburků, který se zavázal potvrdit a zachovávat všechna privilegia stavů. Roku 1526 tak získali český a uherský trůn rakouští Habsburkové.

2. Jedně z mincí, kterými se u nás za Ferdinanda I. platilo, se posměšně říkalo „hubáček“. Panovník byl na ní vyobrazen z profilu, takže vynikal jeho povislý spodní ret.

1. Zopakujte si, co bylo měřítkem pro rozdělení příslušníků šlechty a měšťanů do jednotlivých stavů po husitské revoluci. Řekněte, kdo k jednotlivým stavům patřil.

2. Ferdinandův starší bratr Karel byl španělským králem, vládl také v Nizozemí a stal se i císařem Svaté říše římské. Habsburkové tak byli v 1. polovině 16. století nejmočnějším panovnickým rodem v Evropě.

Znak Habsburků

Ferdinand I. vyobrazený jako mladík
Autor vystihl typické dědičné rysy Habsburků: povislý spodní ret a výrazný nos.

Ferdinand I. se projevil jako velice schopný a vzdělaný vladař. Nebyl pouze českým králem a rakouským arcivévodou. Zanedlouho se chopil vlády také v Uhrách, a položil tak základ habsburské monarchii. Přijetí uherské koruny však pro Ferdinanda znamenalo bránit Uhry před Turky.

2. Vojenských akcí proti Turkům se v Uhrách účastnily i skupinky zde usazených Romů. První zprávy o Romech na našem území přináší kroniky z roku 1416. Mohutnější pronikání Romů z Uher do Čech a dále na západ se však uskutečnilo až na počátku 16. století. Romové byli vytlačováni Turky. Čeští a moravští starousedlíci se k nově přichozím Romům chovali s nevráživostí a nedůvěrou a snažili se je ze země vyhostit.

1. Kde si Turci v 15. století založili svoji říši a jak se nazývala?

Vyobrazení tzv. janičářů, kteří byli nejlepší částí tureckého vojska
Výchova těchto vojáků trvala 14 let.

privilegium: *anglicky* – privilege [privaldž] *německy* – das Privileg
 monarchie: *anglicky* – monarchy [monaki] *německy* – die Monarchie

98

HABSBURSKÁ MONARCHIE VE 2. POLOVINĚ 17. AŽ 1. POLOVINĚ 18. STOLETÍ

VÁLKA O ŠPANĚLSKÉ DĚDICTVÍ (1701–1714)

Počátkem 18. století vymřela ve Španělsku tamní větev vládnoucích **Habsburků**. Na uprázdněný trůn si dělali nárok jejich příbuzní – **rakouští Habsburkové**. Ucházet se o něj také **francouzský král Ludvík XIV.** Francie by tak získala v Evropě větší vliv. Snaha získat **španělský trůn** byla příčinou války **mezi habsburskou monarchií a Francií**, která bývá označována jako „**válka o španělské dědictví**“. **Skončila po třinácti letech bojů bez jasného vítěze, Francii se však podařilo získat španělský trůn.**

- 2 *Ludvík XIV. je jedním z neznámějších absolutistických panovníků. Pevně věřil, že jeho moc pochází přímo od boha. Vždy si ponechával ve všech záležitostech poslední rozhodnutí. Říkal o sobě: „Stát jsem já!“ Ludvík XIV. proslul také velkolepým dvorem a nákladným životem. Pořádal honosné slavnosti a hostiny. Líboval si v extravagantním oblékání. Sam sebe označoval jako „krále Slunce“. Zároveň zahájil řadu válečných tažení, protože usiloval o rozhodující postavení Francie v Evropě a získání nových území v zámoří.*

V 17. století vypukl v Evropě dlouholetý válečný konflikt, do kterého se zapojila většina evropských států. Jak se tato válka nazývá? Byl to náboženský konflikt? Které dvě náboženské skupiny proti sobě stály?

Francouzský král Ludvík XIV.

KAREL VI. (vládl 1711–1740)

Habsburkové museli v 18. století bojovat o zachování své monarchie. Císař a král **Karel VI.** byl totiž po smrti svého syna **posledním mužským potomkem rodu Habsburků**.

- 2 *Karel VI. byl dlouho bezdětný. Jeho manželka navštěvovala nejrůznější lázně a podstupovala léčebné kúry, aby se jí podařilo otěhotnět. Toužebně očekávaný následník se však nedožil ani 7 měsíců. Poté se císaři narodily tři dcery.*

VÁLKY O RAKOUSKÉ DĚDICTVÍ (1740–1748)

Aby zabránil rozdělení habsburské monarchie a zajistil vládu Habsburků nad jejich říší, vydal **Karel VI. roku 1713 nový nástupnický řád** – tzv. **pragmatickou sankci**. V ní ustanovil, že **dědicem rakouského trůnu může být v případě nutnosti i žena**. Cílem bylo zajistit nástupnictví rodu Habsburků i v situaci, kdy by nezanechal žádné mužské potomky.

Vysvětlete, případně vyhledejte význam slov „pragmatický“ a „sankce“.

Zjistěte, jaké je procentuální zastoupení žen v české politice. Diskutujte o důvodech, proč je jejich počet o tolik nižší v porovnání s muži.

Jak se měnily v průběhu staletí zásady nástupnictví českých knížat a králů? Jak se řešilo nástupnictví až do vydání pragmatické sankce, pokud panovnický rod vymřel po meči?

Karel VI. vynaložil obrovské úsilí, aby pragmatickou sankci uznali i okolní evropské panovníci. Přesto roku 1740, když na trůn nastoupila jeho dcera **Marie Terezie**, vypukly v Evropě **války o „rakouské dědictví“**. Vývolal je **pruský král Fridrich II.** K němu se přidala **Francie** a sousední **německá knížectví**. Panovníci těchto zemí doufali, že mladou královnu připraví o její území a říši si mezi sebou rozdělí.

Zopakujte si, kdo vládl v českých zemích po vymření mužských potomků jednotlivých panovnických rodů počínaje Přemyslanci.

Karel VI.

Následnice trůnu Marie Terezie
(ve věku 11 let, obraz od A. Moellera)

dědictví: *anglicky* – **succession** [sək'seɪʃn] *německy* – **das Erbe**
mužský potomek: *anglicky* – **male offspring** [meɪl 'ɒfsprɪŋ] *německy* – **der männliche Nachkomme**

Rakousko: Zeměpis 8,
1. díl, str. 70–71

HABSBURSKÁ MONARCHIE VE 2. POLOVINĚ 17. AŽ 1. POLOVINĚ 18. STOLETÍ

Války o rakouské dědictví skončily po osmi letech. **Marie Terezie** v nich **ztratila** část zemí Koruny české – **Slezsko**, které připadlo Prusku. Z celého Slezska jí zůstala jen nevelká jižní část.

Jako **panovníci** ji však **uznali zástupci všech zemí habsburské monarchie**. Přispělo k tomu také zvolení jejího **manžela Františka I. Lotrinského** císařem **Svaté říše římské**.

František I. Lotrinský

Zopakujte si, ve kterém století byla založena Svatá říše římská.

Který panovník vytvořil státní útvar nazvaný země Koruny české?

Zopakujte si, které další země byly vedle zemí Koruny české součástí habsburské monarchie.

V příloze na mapce „Evropa po třicetileté válce“ zjistíte, se kterými zeměmi sousedily země Koruny české. Které z nich byly součástí habsburské monarchie?

V době válek o rakouské dědictví využila pražská chudina válečného stavu a uspořádala velký **židovský pogrom**. Tvrđilo se, že Židé prozradili Prusům ukryté zásoby Pražanů. Po osvobození Prahy vojsky Marie Terezie se v tomto bezpráví pokračovalo.

Vyhleďte ve slovníku význam slova „pogrom“.

Židovská přísaha před soudem

V 18. století nebyli Židé v českých zemích považováni za rovnoprávné obyvatele. Proto u soudu museli stát na čerstvě odřené prasečí kůži.

SEDMILETÁ VÁLKA (1756–1763)

Války o rakouské dědictví skončily podepsáním míru, ale vztahy mezi Rakouskem a Pruskem zůstávaly napjaté. Marie Terezie se nechtěla smířit se ztrátou velké části Slezska. Obě země si našly spojence a vypukla tzv. **sedmiletá válka**.

Nebyla to jen válka **mezi Pruskem a habsburskou monarchií o Slezsko**. Vedly ji také evropské mocnosti **Velká Británie a Francie** o své **kolonie v Severní Americe a Indii**. Válka byla ukončena **na popud Marie Terezie** v roce 1763 **mírem**. Podstatná část Slezska zůstala nadále v držení Pruska. **Největší ztráty** utrpěla **Francie**, přišla téměř o všechny kolonie jak v Severní Americe, tak v Indii.

Výjev z bojů sedmileté války

Jaké území označujeme jako kolonie?

Po třicetileté válce se hlavními evropskými mocnostmi staly Francie, Anglie a Švédsko. Svatá říše římská své postavení ztratila. Novým významným evropským státem se stalo Prusko. Turci znovu zahájili výboje do střední Evropy. U Vídně byli roku 1683 poraženi a vytlačeni směrem na východ a na jih. Habsburkové získali i část Uher, která patřila dříve Turecku. V 18. století proběhly války mezi Francií a habsburskou monarchií o uprázdněný španělský trůn, který nakonec získala Francie. Odehrály se také války o rakouské dědictví. Jejich příčinou bylo nástupnictví Marie Terezie na habsburský trůn na základě pragmatické sankce z roku 1713. Proti její vládě se postavili sousední panovníci. Marie Terezie v těchto válkách ztratila téměř celé Slezsko. Dalším konfliktem byla sedmiletá válka mezi Pruskem a Rakouskem o Slezsko a mezi Velkou Británií a Francií o kolonie.

pogrom: *anglicky* – pogrom [ˈpɒɡrəm]
německy – der Pogrom

Moravskoslezský kraj: Zeměpis 8, 2. díl, str. 78–80
Monarchie: Výchova k občanství 8, str. 56